

ISSN 1987-6890

ՁՅԹԵԹՁՈՆԵԹՈ

EKONOMISTI

Երևանում հրատարակվող Եվրոպական-ամերիկյան գիտական

International Scientific - Analytical Journal

1

2 0 1 2

ეკონომისტი

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
გამოდის 2009 წლის იანვრიდან

იანვარი
თებერვალი
მარტი

1

2012

მთავარი რედაქტორი რამაზ აბესაძე

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები:
ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაბაძე, ლეო ჩიქავა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები:

იური ანანიავილი, როზა ასათიანი, კლიმენტი ანელაშვილი, თემურ ბერიძე, ბიორბი ბერუღაშვილი, ვახტანგ ბურღული, რევაზ ბოგოხიანი, მიხეილ თოქმაჯიანი, რევაზ კაკულია, თემურ კანდელაკი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატაშვილი, იაკობ მისხია, ელგუჯა მუხარბიანი, სოლომონ კავლიაშვილი, ბიორბი პაპავა, უშანბი სამაღაშვილი, როლანდ სარჩიშვილი, ავთანდილ სულაბერიძე, თემურ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, ეთერ ხარაიშვილი, მიხეილ ჯიბუტი.

აკადემიური დოქტორები:

ნანული არევაძე, ნანა ბიბილაშვილი, მერაბ გველეხიანი, ლინა დათუნაშვილი, ეთერ კაკულია, ნაზირა კაკულია, თეა ლახარაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), იზა ნათელაური, ნოდარ ხაფორი, ელენე ხარაბაძე, მამუკა ხუციშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), რევაზ ჯავახიშვილი. მაგისტრი ბიორბი მუხარაძე (პასუხისმგებელი მდივანი).

უცხოელი წევრები:

ანა ახვლედიანი (დიდი ბრიტანეთი, პასუხისმგებელი მდივანი უცხოეთში), ლარისა ბელინსკაია (ლიტვა), ელდარ ისმაილოვი (აზერბაიჯანი), ბინდრა კანაუსკინე (ლიტვა), ლავით კურტანიძე (აშშ, მთავარი რედაქტორის მოადგილე), ანტანას მასტიტუსი (ლიტვა), ვლადიმერ მენშიკოვი (ლატვია), მიხეილ როკეტლიშვილი (აშშ), სლავომირ პარტიცკი (პოლონეთი), დიმიტრი სოროკინი (რუსეთი), ანდრეი ჰერმანი (კოლონეთი).

ჟურნალი ხელმძღვანელობს თავისუფალი პრესის პრინციპით. რედაქციის შეხედულება შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორის აზრს და იგი პასუხს არ აგებს ინფორმაციის სიზუსტეზე.

Paata Gugushvili Institute of Economics

EKONOMISTI

International Scientific-Analytical Journal

Published from January 2009

January
February
March

1

2012

Editor-in-Chief Ramaz Abesadze

SCIENTIFIC-EDITORIAL BOARD

CORRESPONDING MEMBERS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF GEORGIA:

Leo Chikava, Vladimer Papava, Avtandil Silagadze

DOCTORS OF ECONOMIC SCIENCES:

Klimenti Achelashvili, Iuri Ananiashvili, Roseta Asatiani, Temur Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Revaz Gogokhia, Mikhail Jibuti, Revaz Kakulia, Temur Kandelaki, Eter Kharashvili, Murman Kvaratskhelia, Alfred Kuratashvili, Jakob Meskhia, Elguja Mekvabishvili, Giorgi Papava, Solomon Pavliashvili, Ushangi Samadashvili, Roland Sarchimelia, Temur Shengelia, Avtandil Sulaberidze, Mikhail Tokmazishvili.

ACADEMIC DOCTORS:

Nanuli Arevadze, Nana Bibilashvili, Lina Datunashvili, Merab Gvelesiani, Revaz Javakhishvili, Nazira Kakulia, Eteri Kakulia, Tea Lazarashvili (deputy editor-in-chief), Iza Natelauri, Nodar Khaduri, Elene Kharabadze, Mamuka Khuskivadze (deputy editor-in-chief), master Giorgi Kuparadze (executive secretary).

FOREIGN MEMBERS:

Anna Akhvlediani (Great Britain, executive secretary abroad), Larisa Belinskaja (Lithuania), Eldar Ismailov (Azerbaijan), Gindra Kasnauskiene (Lithuania), David Kurtanidze (USA, deputy editor-in-chief abroad), Antanas Mackstius (Lithuania), Vladimir Menshikov (Latvia), Slawomir Partycki (Poland), Mikhail Roketlishvili (USA), Dmitri Sorokin (Russia), Andrei Herman (Poland)

The journal follows the principles of free press. The views of editorial board do not necessarily reflect author's option and it accepts no responsibility for the accuracy of information.

Tbilisi

ს ა რ ჩ ე ვ ი

რედაქტორისაბან	5
სამართაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები	
<i>ვლადიმერ პაპაეა, თამარ თაფლაძე</i> – საქართველოსა და რუსეთს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების შესახებ	8
ეკონომიკური თეორია	
<i>Альфред Кураташвили</i> – Проблемы эффективного функционирования экономики и политический менеджмент	15
<i>თამილა არნანია-ეკულაძე</i> – ინდივიდუალური ეკონომიკური ქცევა და მისი განმსაზღვრელი ფაქტორები	22
<i>ვალიდა სესაძე, მარინა კაპანაძე, დიანა ლაჭვებიანი</i> – კატასტროფების თეორია, როგორც სისტემების მდგრადობის კვლევის სინერგეტიკული ინსტრუმენტი	27
<i>ანზორ კურატაშვილი</i> – სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა და მისი წინააღმდეგობები	33
<i>ვასილ ხიზანიშვილი</i> – სოციალურ-ეკონომიკური თანასწორობა	37
მარკეტინგი	
<i>Berulava George</i> – Relationship Orientation: The Construct and Research Propositions	41
მენეჯმენტი	
<i>Ioseb Masurashvili</i> – Influence of the American and Japanese Management Models for Business Development in South Korea	48
სოფლის მეურნეობა	
<i>თენგიზ ქავთარაძე</i> – გლობალიზაცია და საქართველოს სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციის პრობლემები	51
<i>აკაკი პავლიაშვილი</i> – სოფლის მეურნეობის კაპიტალისტურ ურთიერთობაზე გადასვლის თავისებურებანი საქართველოში	59
სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები	
<i>მარინა მუჩიაშვილი</i> – სოციალური სფეროს დარგების დაფინანსების პრობლემები საქართველოში	65
ფინანსური კრიზისი	
<i>ლალი ხურცია</i> – დიდი ბრიტანეთი განმეორებითი რეცესიის წინაშე	70
ტურიზმი	
<i>გიული ქეშელაშვილი</i> – სამკურნალო ტურიზმის ზრდის ტენდენციები საქართველოში	74
<i>თამარ ბაჩიაშვილი</i> – ტურიზმი და სასტუმროების მარკეტინგთან დაკავშირებული პრობლემები	78
<i>თამარ ბაჩიაშვილი</i> – ტურიზმი და სახელმწიფო პოლიტიკა	81
მაგისტრანტებისა და დოქტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები	
<i>ირაკლი მაკალათია</i> – მოსახლეობის შემოსავლებისა და დანახარჯების სტატისტიკის აქტუალური პრობლემები საქართველოში	84
მნიშვნელოვანი ღონისძიება	92
ხსოვნა	94
ინფორმაცია	96

C O N T E N T S

FROM EDITOR-IN-CHIEF	5
INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS	
<i>Papava Vladimer, Tapladze Tamar</i> – On the Economic Relations between Georgia and Russia	8
ECONOMIC THEORY	
<i>Kuratashvili Alfred</i> – Problems of Effective Functioning of Economy and Political Management	15
<i>Armania-KepulaZe Tamila</i> – The Individual Behavior and its Foundations	22
<i>Sesadze Valida, Kapanadze Marina, Lachkebiani Diana</i> – Theory of Catastrophes as a Synergetic Instrument for Researches of Systems’ Sustainability	27
<i>Kuratashvili Anzor</i> – Socially Oriented Market Economy and its Contradictions	33
<i>Khizanishvili Vasil</i> – Social-economic Equality	37
MARKETING	
<i>Berulava George</i> – Relationship Orientation: The Construct and Research Propositions	41
MANAGEMENT	
<i>Masurashvili Ioseb</i> – Influence of the American and Japanese Management Models for Business Development in South Korea	48
AGRICULTURE	
<i>Kavtaradze Tengiz, Kavtaradze Mzia</i> – Globalization and Problems of Specialization of Georgia’s Agriculture	51
<i>Pavliashvili Akaki</i> – Peculiarities of Conversion of Agriculture to Capitalist Relations	59
SOCIAL-ECONOMIC PROBLEMS	
<i>Muchiashvili Marina</i> – Problems of the Financing of Social Sphere in Georgia	65
FINANCIAL CRISIS	
<i>Khurtsia Lali</i> – Uk in front of Double-dip Recession	70
TOURISM	
<i>Keshelashvili Giuli</i> – Trends of Development of Health Tourism in Georgia	74
<i>Bachiashvili Tamar</i> – Tourism and the State Politics	78
<i>Bachiashvili Tamar</i> – Tourism and the Problems Connected with the Hotel Marketing	81
SCIENTIFIC WORKS OF UNDERGRADUATES AND DOCTORAL STUDENTS	
<i>Makalatia Irakli</i> – Topical problems of the income and expenditure statistics in Georgia	84
SIGNIFICANT MEASURE	92
MEMORY	94
INFORMATION	96

რედაქტორისაბან

ისე, როგორც წინა წლები, 2011 წელიც ინსტიტუტისათვის მეტად დატვირთული სამეცნიერო-ორგანიზაციული მუშაობით გამოირჩეოდა. ამ წელს მთავრობის დადგენილების შესაბამისად შეუერთდა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, როგორც მისი სამეცნიერო-კვლევითი ერთეული.

საანგარიშო პერიოდში მუშაობა მიმდინარეობდა და დასრულდა 8 სამეცნიერო პრობლემაზე. ესენია:

1. თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის წარმოშობის მიზეზები და დაძლევის გზები (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის ეკონომიკური თეორიის განყოფილების გამგე, ემდ, პროფ. ალფრედ კურატაშვილი).

2. საქართველოს მაკროეკონომიკური განვითარების ასპექტები (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის მაკროეკონომიკის განყოფილების გამგე, ემკ ნანული არევაძე).

3. საქართველოს ეკონომიკის სექტორული და რეგიონული განვითარების აქტუალური პრობლემები (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის მეწარმეობის განვითარებისა და რეგიონული ეკონომიკის განყოფილების გამგე, ემდ ვახტანგ ბურდული).

4. ბიზნესის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის ბიზნესის პრობლემათა კვლევის განყოფილების გამგე, ემდ, პროფ. გიორგი ბერულავა).

5. საერთაშორისო-ეკონომიკური ურთიერთობების სრულყოფის პრობლემები საქართველოში (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის ინოვაციებისა და საერთაშორისო კონკურენციის განყოფილების გამგე, აკადემიური დოქტორი იზა ნათელაური).

6. საჯარო ეკონომიკის განვითარების პრობლემები საქართველოში (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის საჯარო ეკონომიკის განყოფილების გამგე, აკადემიური დოქტორი თეა ლაზარაშვილი).

7. საქართველოს მდგრადი ეკონომიკური განვითარების პრობლემები (ხელმძღვანელი ინსტიტუტის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების განყოფილების გამგე, აკადემიური დოქტორი მამუკა ხუსკივაძე).

8. სოფლის მეურნეობის განვითარებისა და სასურსათო უზრუნველყოფის პრობლემები საქართველოში (ხელმძღვანელი აგრარულ პრობლემათა ლაბორატორიის გამგე, აკადემიური დოქტორი თენგიზ ქავთარაძე).

შეიძლება გამოვეყნოთ კვლევის შემდეგი ძირითადი შედეგები:

1. დადგენილია საქართველოს ეკონომიკის ცალკეულ სფეროებსა და დარგებზე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გავლენის ნეგატიური შედეგები და განსაზღვრულია მათი დაძლევის ძირითადი მიმართულებები.

2. დადგენილია საქართველოში პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პერიოდები მათთვის დამახასიათებელი დადებითი და უარყოფითი მხარეების ჩვენებით. შემოთავაზებულია რეფორმების შემდგომი გაძლიერების ძირითადი მიმართულებები და გზები.

3. ტექნოლოგიური წყობის მოდერნიზაციასთან ურთიერთკავშირში გამოვლენილია მსოფლიოსა და საქართველოში დარგობრივი სტრუქტურის განვითარების თანამედროვე პრობლემები; დადგენილია საქართველოს ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის ნაკლოვანებები და შემუშავებულია მისი განვითარების გზები.

4. ტექნოლოგიური წყობის მოდერნიზაციასთან ურთიერთკავშირში გამოვლენილია მსოფლიოსა და საქართველოში დარგობრივი სტრუქტურის განვი-

თარების თანამედროვე პრობლემები; დადგენილია საქართველოს ეკონომიკის დარგობრივი სტრუქტურის ნაკლოვანებები და შემუშავებულია მისი განვითარების გზები.

5. გამოვლენილია საქართველოს საგარეო ვაჭრობის რაოდენობრივი და სტრუქტურული ცვლილების ტენდენციები. ჩამოყალიბებულია მისი ოპტიმიზაციის კრიტერიუმები, ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური მოწყობის მოთხოვნებისა და კონკურენტუნარიანობის მსოფლიო რეიტინგის ჩარჩო მოთხოვნების გათვალისწინებით.

6. გამოკვლეულია პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის პირობებში საჯარო სექტორის ფორმირების თეორიული ასპექტები და მისი ჩამოყალიბების ტენდენციები საქართველოში და განსაზღვრულია მისი ეფექტიანობის ამაღლების გზები.

7. გამოვლენილია საქართველოში მდგრად ეკონომიკურ განვითარებაზე გადასვლის ძირითადი ხელშემშლელი და ხელშემწყობი ფაქტორები. შემოთავაზებულია მდგრად ეკონომიკურ განვითარებაზე გადასვლის ეტაპები და თითოეულ ეტაპზე განსახორციელებელი ღონისძიებები

8. გამოკვლეულია აგრარული რეფორმების განხორციელების დადებითი და უარყოფითი შედეგები და დასახულია შესაბამისი ღონისძიებები. შემოთავაზებულია საქართველოში სასურსათო უსაფრთხოების ამაღლების გზები.

ინსტიტუტის თანამშრომლების მიერ საანგარიშგებო პერიოდში სულ გამოქვეყნდა 125 სამეცნიერო ნაშრომი (საზღვარგარეთ – 22, მონოგრაფია – 6, იმფაქტუალური მქონე ჟურნალებში – 1).

თანამშრომელთა ნაშრომები გამოიცემოდა ისეთ საერთაშორისო გამომცემლობებში, როგორიცაა: **Universe**“ (ნიუ-იორკი), **„Nova Science Publishers“** (ნიუ-იორკი), **„CA&CCPress“** (სტოკჰოლმი), **„Весь Мир“** და **„Мысль“** (მოსკოვი).

სამეცნიერო სტატიები ქვეყნდებოდა შემდეგი მაღალი რეიტინგის მქონე ჟურნალებში: *International Journal of Social Economics, Les Cahiers de L'Orient, Problems of Economic Tran-sition* (აშშ), *Eurasian Studies* (თურქეთი), *Economic Systems, The Journal of Caucasian Studies, Central Asia and the Caucasus, Caucasus and Globalization, Problems of Post-Communism* (აშშ), *Caucasus International*.

2011 წლის 21-22 ოქტომბერს თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მიერ ორგანიზებულ იქნა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსების დღისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე “ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები გლობალიზაციის პირობებში”. კონფერენციაში მონაწილეობას ღებულობდა მსოფლიოს 10-ზე მეტი ქვეყნის წარმომადგენელი.

აღნიშნულ წელს გამოიცა ინსტიტუტის მიერ დაარსებული საერთაშორისო სამეცნიერო ანალიტიკური ჟურნალ “ეკონომისტის” 4 ნომერი. “პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული” მეოთხე ტომი, ასევე ინსტიტუტის მიერ ორგანიზებული სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული.

2010 წელს ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომლები მონაწილეობდნენ უცხოეთის 4 სამეცნიერო გრანტში.

გამოქვეყნდა 60-ზე მეტი საგაზეთო სტატია და ინტერვიუ.

გრძელდებოდა მუშაობა დიდი ეკონომიკური ენციკლოპედიის მოსამზადებლად.

მუშაობას აგრძელებდა ინსტიტუტთან არსებული სადისკუსიო დარბაზი;

ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოზე (თავმჯდომარე პროფ. თ. ჩხეიძე) მოსმენილი იქნა 4 სამეცნიერო მოხსენება. სამეცნიერო საბჭოს გაფართოებულ

სხდომაზე ქ. ლუბლინის (პოლონეთი) იოანე პავლე მეორის კათოლიკური უნივერსიტეტის ეკონომიკის დეპარტამენტის ხელმძღვანელმა, პროფესორმა სლავომირ პარტიცკიმ წაიკითხა მოხსენება თემაზე – „თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი: მიზეზები, პერსპექტივები“.

ინსტიტუტი აგრძელებდა სამეცნიერო კავშირებს საზღვარგარეთისა და საქართველოს სხვადასხვა სამეცნიერო-სასწავლო დაწესებულებასთან.

ნაყოფიერ საქმიანობას ეწეოდნენ “ ინსტიტუტის დამხმარე სამსახურები.

რამაზ აბესაძე

სამართაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები

ვლადიმერ პაპავა

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის
წევრ-კორესპონდენტი, პაატა გუგუშვილის სახელობის
ეკონომიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი*

თამარ თაფლაძე

*პაატა გუგუშვილის სახელობის
ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელი*

სამართაშორისა და რუსეთს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების შესახებ

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოსა და რუსეთს შორის ურთიერთობა არასოდეს ყოფილა კარგი. დღეისათვის ეს დამოკიდებულება კიდევ უფრო გაუარესდა. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში ამ ქვეყნებს შორის პოლიტიკური ურთიერთობები დაძაბულია, ხოლო დიპლომატიური – საერთოდ გაწყვეტილი, ეკონომიკური ურთიერთობები არასოდეს შენერებულა.

საბჭოთა კავშირის ფარგლებში საქართველო-რუსეთს შორის ეკონომიკური ურთიერთობები თავისი ხასიათით იყო რეგიონთაშორისი ურთიერთობები ერთიანი ქვეყნის სახალხომეურნეობრივი კომპლექსის მბრძანებლური ეკონომიკის სისტემაში. საბჭოთა რესპუბლიკების ტერიტორიაზე ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობებს განსაზღვრავდა ქვეყნის სახალხო მეურნეობის დაგეგმვის ცენტრალური ორგანო – სსრკ-ის ე.წ. „გოსპლანი“ (ანუ სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტი). საქართველო, მისი მცირე ზომიდან გამომდინარე, კავკასიის სხვა მცირე საბჭოთა რესპუბლიკებთან (აზერბაიჯანი და სომხეთი) ერთად სსრკ-ის ეკონომიკური დარაიონების სისტემაში ამიერკავკასიის ეკონომიკურ რაიონში შედიოდა [1].

საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად დაიშალა მბრძანებლური ეკონომიკაც, რამაც უკვე პოსტსაბჭოთა სივრცეში ცალკეულ საწარმოთა შორის არსებული სამრეწველო კავშირების გაწყვეტა გამოიწვია. საქართველოში ეს ტენდენცია დაჩქარდა. კერძოდ, პოსტსაბჭოთა პერიოდის საქართველოს პირველმა ხელმძღვანელობამ წინა საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში გამოაცხადა რუსეთის ეკონომიკური ბლოკადა და გადაკეტა სარკინიგზო კვანძი ქალაქ სამტრედიისაში, რის შედეგადაც რუსეთსა და საქართველოს შორის არსებული სამრეწველო კავშირები უფრო ადრე და სწრაფად გაწყდა, ვიდრე ეს მოხდა სხვა პოსტსაბჭოთა რესპუბლიკებში, რამაც პირველ რიგში საქართველოს ეკონომიკა დააზარადა [2]. ეს იყო პირველი მცდარი ეკონომიკური ნაბიჯი საქართველო-რუსეთის ურთიერთობებში, რომელიც განაპირობა საქართველოს ხელისუფლების არასწორმა მოქმედებებმა. ხაზს ვუსვამთ, რომ ამის შემდეგაც რუსეთი საქართველოს მთავარი სავაჭრო პარტნიორი იყო.

დარჩა რა სამანეთო ზონაში, საქართველოს (სხვა საბჭოთა რესპუბლიკების მსგავსად) 1992 წლის შემოდგომიდან მოსკოვიდან საბჭოთა სამანეთო ბანკოტების (საბჭოთა მანეთის ნაცვლად რუსული მანეთი მხოლოდ 1993 წლის ზაფხულში შემოიღეს) მიღების პრობლემა გაუჩნდა [3, cc. 174-175]. ეს იყო რუსეთის რეაქცია, რომელიც გამოიწვია საბჭოთა კავშირის ზოგი ყოფილი რესპუბლიკის (მათ შორის საქართველოს) ცენტრალური ბანკებიდან ე.წ. „პაერის“ ანუ ისეთი ფულადი გზავნილების გადარიცხვამ, რომლებსაც არ ჰქონდათ შესაბამისი უზრუნველყოფა, რამაც, თავის მხრივ, საქართველოში დროე-

ბითი ეროვნული ვალუტის – ეროვნული ბანკის კუპონის – შემოღება დაახქარა [3, c. 175].

პრაქტიკულად საბჭოთა კავშირის დაშლისთანავე შეიქმნა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა, სადაც გაერთიანდა ყველა ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკა, ბალტიის ქვეყნების გამოკლებით. საქართველო დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში შევიდა მოგვიანებით, 1993 წელს, მას შემდეგ, რაც ტერიტორიული მთლიანობისათვის ბრძოლაში იძულებული შეიქმნა დაეტოვებინა აფხაზეთი, რასაც მოჰყვა იძულებით გადაადგილებულ პირთა მრავალათასიანი ტალღა. რუსეთთან ურთიერთობის მოგვარების იმედით საქართველომ მიიღო დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში შესვლის გადაწყვეტილება იმ მიზნით, რომ მოსკოვის კეთილგანწყობა მოეპოვებინა, რომელიც ყოველთვის ედგა მხარში სეპარატისტულ მოძრაობას არა მარტო საქართველოში, არამედ საბჭოთა კავშირის სხვა ყოფილ რესპუბლიკებშიც [4-5].

მიუხედავად იმისა, რომ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ფარგლებში მიაღწიეს მრავალ მნიშვნელოვან შეთანხმებას, რაც ხელს უწყობდა წევრი-სახელმწიფოების ეკონომიკური კონტაქტების დალაგებას, გავრცელებული აზრის თანახმად, თანამეგობრობა თავიდანვე შეეჯახა სირთულეებს ინტეგრაციის პროცესებში [6-8]. ამის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად მიიჩნევა საბაზრო საფუძველზე ინტეგრაციის სქემების შემუშავებისაკენ სწრაფვა, რაც დამახასიათებელია საწარმოო კოოპერაციისათვის და რაც ნიშანდობლივი იყო სსრკ-ის შედარებით ჩაკეტილი ეკონომიკური სისტემისათვის [9].

მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების შუა პერიოდში ორივე ქვეყანა, საქართველოც და რუსეთიც, დაკავებული იყო საკუთარი პრობლემებით – საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლით და ამდენად, მათ შორის ეკონომიკური ურთიერთობები ამ ქვეყნების კონკრეტული ეკონომიკური სუბიექტების ეკონომიკური დაინტერესების საფუძველზე ჩამოყალიბდა.

საქართველოს ეკონომიკაზე ძალიან ცუდი გავლენა იქონია რუსეთის 1998 წლის სავალუტო-ფინანსურმა კრიზისმა, რაც უარყოფითად აისახა საქართველოს ეროვნული ვალუტის – ლარის – გაცვლითი კურსისა და მთლიანად საქართველოს ეკონომიკის სტაბილურობაზე [10, cc. 196-197], რის შედეგად საქართველოსთან საგარეო ვაჭრობაში პირველობა რუსეთმა მხოლოდ თურქეთს დაუთმო (ისიც არა დიდი ხნით). ასე გაგრძელდა 2006 წლამდე, ანუ იქამდე, სანამ რუსეთმა ქართული ღვინისა და მინერალური წყლებისთვის, ასევე ქართული წარმოშობის სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებისთვის არ დაკეტა თავისი ბაზარი.

რეკოლუციამდელი პერიოდის ქართულ-რუსულ ურთიერთობებში განსაკუთრებით საყურადღებოა ე.წ. „ნულოვანი ვარიანტის“ ხელშეკრულების ტექსტის საქართველოს პარლამენტის მიერ იძულებითი რატიფიკაცია, რომლის თანახმადაც, საქართველომ რუსეთის ვალის საერთაშორისო სავალუტო ფონდისა და პარიზის კლუბის მიერ შემოთავაზებული სქემის მიხედვით რესტრუქტურირების სანაცვლოდ უარი თქვა ყოფილი საბჭოთა კავშირის აქტივებზე [11]. მართალია, პარაფირებულ ტექსტში ეწერა, რომ ეს არ ვრცელდება აღმასის ფონდსა და ყოფილი სსრკ-ის „ვენეშეკონომბანკის“ ანგარიშებზე, მაგრამ 1993 წელს ხელმოწერილ ოფიციალურ დოკუმენტში ასეთი ჩანაწერი უკვე აღარ იყო, რაც ქართულმა მხარემ მხოლოდ ხელმოწერის შემდეგ შენიშნა. საქართველოს ხელისუფლების მრავალრიცხოვანი პროტესტის მიუხედავად, რუსეთის მხარე ხელმოწერილ ტექსტში რამის შეცვლას არ აპირებდა, ხოლო როდესაც საქართველოს დასჭირდა რუსეთის მიმართ საგარეო ვალის რესტრუქტურირაცია, მოსკოვმა ამ ხელშეკრულების იმ სახით რატიფიკაცია მოითხოვა, რა სახითაც იყო ხელმოწერილი. რადგანაც საქართველოს საგარეო ვალის რესტ-

რუქტურიზაციის ალტერნატიული ვარიანტი არ არსებობდა, საქართველოს თავისი ეროვნული ინტერესების საზიანოდ მოუწია „ნულოვანი ვარიანტის“ ხელშეკრულების რატიფიცირება, რომელიც პარაფირებული ტექსტისაგან განსხვავდებოდა.

აზერბაიჯანული ნახშირწყალბადის რესურსების საქართველოს გავლით ტრანსპორტირებას ყოველთვის ეკავა მნიშვნელოვანი ადგილი ქართულ-რუსულ ურთიერთობებში. კერძოდ, რუსეთი მიიხნევა (და სამწუხაროდ, დღემდე მიიხნევს), რომ ამ პროექტის რეალიზაცია ასუსტებს მის ეროვნულ უსაფრთხოებას და ეწინააღმდეგება მის ინტერესებს [12]. ამრიგად, რუსეთი არა მარტო არ იყო დაინტერესებული საქართველოს გავლით ტრანსპორტირების დერეფნის გაყვანით, არამედ ყველა ძალას ხმარობდა, რომ ხელი შეეშალა ამ პროექტებისათვის [12]. ენერგეტიკული რესურსების ტრანსპორტირების გამო რუსეთსა და საქართველოს შორის არსებული დაპირისპირება შენარჩუნდა „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგაც: რუსეთმა ყველა ძალა და საშუალება გამოიყენა, რომ წინ აღდგომოდა მილსადენებთან დაკავშირებული პროექტების რეალიზებას [13-14]. რუსი ექსპერტებიც აღიარებენ, რომ რუსეთი ზოგ ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკასთან, მათ შორის, საქართველოსა და აზერბაიჯანთან, „ენერგეტიკულ ომს“ აწარმოებს [15, c. 80].

ჯერ კიდევ საქართველოს 2003 წლის ნოემბრის „ვარდების რევოლუციამდე“ რუსეთში უკვე პოპულარული იყო „ლიბერალური იმპერიის“ შექმნის იდეა [16], რომლის მიხედვითაც, რუსეთს ეკონომიკური ექსპანსიის საშუალებით შეუძლია და უნდა აღადგინოს კიდევ თავისი ეკონომიკური გავლენა მთელ პოსტსაბჭოთა სივრცეზე [17, p. 76]. ზოგადად, ლიბერალური იმპერია, მისი ავტორების ჩანაფიქრის მიხედვით, უნდა შეიქმნეს ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკების არა ძალადობრივი შეიარაღებული ოკუპაციის, არამედ ამ ტერიტორიებზე არსებული ძირითადი ეკონომიკური ობიექტების დასაკუთრების (შეძენისა და აქტივების განვითარების) გზით [18]. სამწუხაროდ, პოსტრევოლუციური საქართველო სულ უფრო და უფრო ღრმად ერთვება „ლიბერალური იმპერიის“ მარწუხებში [19].

2006 წელს, პროდასავლური ორიენტაციის გამო, საქართველოს „დასასჯელად“ რუსეთმა მოიმიზეზა ქართული ღვინისა და მინერალური წყლების უხარისხობა და ამ პროდუქტებისა და მთლიანად ქართული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებისათვის დახურა თავისი ბაზარი. ეს, მართალია, ერთი მხრივ, უარყოფითად აისახა საქართველოს ეკონომიკაზე [20], მაგრამ, მეორე მხრივ, იქცა სტიმულად, რომ საქართველოს თავისი პროდუქციის გასასაღებლად ახალი ბაზრები მოეძებნა. ამის პარალელურად რუსეთმა საქართველოს ბლოკადა გამოუცხადა და ყოველგვარი საავიაციო, სარკინიგზო, საზღვაო, საავტომობილო მიმოსვლა და საფოსტო გზაწინააღმდეგობა კი შეაჩერა.

მოსკოვის მიერ ქართული სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის აკრძალვა არ ვრცელდებოდა აფხაზეთზე. რუსეთის შემდეგ ქართული ღვინისა და მინერალური წყლების შეტანა აფხაზეთშიც აკრძალა. აქვე აღსანიშნავია, რომ რუსეთმა სულ სხვა გადაწყვეტილება მიიღო აფხაზეთ ღვინოსთან დაკავშირებით.

ქართულ-რუსული ურთიერთობების დამაბულობამ კულმინაციას 2008 წლის აგვისტოში, რუსულ-ქართული ომის დროს მიაღწია, რის შემდეგაც ამ ორ ქვეყანას შორის შეწყდა დიპლომატიური ურთიერთობები. ომმა და რუსეთის მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარებამ ეჭვქვეშ დააყენა ის, თუ რამდენად მიზანშეწონილია დამოუკიდებელ სახემწიფოთა თანამეგობრობის არსებობა, რომელიც მხოლოდ ფორმალურად აღიარებს მასში შემავალი ქვეყნების საზღვრების დაურღვევლობას [21, p. 1161]. რუსეთის აგრესიის შემდეგ, რო-

გორც მოსალოდნელიც იყო, საქართველო გამოვიდა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობიდან.

ბოლო პერიოდში ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ საქართველოსა და რუსეთს შორის არანაირი ეკონომიკური ურთიერთობა არ არსებობს. ეს ასე არაა, რადგან საქართველო არის სამუშაო ძალის „ექსპორტიორი“ რუსეთში, ხოლო რუსეთი კი საქართველოში ინვესტიციების ერთ-ერთი მთავარი „იმპორტიორი“.

საგარეო ვაჭრობის სფეროში არსებული მნიშვნელოვანი შეზღუდვების გამო საქართველოსა და რუსეთს შორის ვაჭრობა დღეისათვის საკმაოდ შეკეცილია, თუმცა სრულიად შეწყვეტილი არ არის. ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემების თანახმად, რუსეთში ქართული ექსპორტის წილი, საქართველოს ექსპორტის მთელ მოცულობასთან შედარებით, 2005 წლის (ანუ ერთი წლით ადრე, სანამ რუსეთი ქართული პროდუქციის თავის ბაზარზე შეტანას აკრძალავდა) 17,8 პროცენტიდან 2008 წელს 2,0 პროცენტამდე შემცირდა, 2010 წელს კი 2,2 პროცენტი შეადგინა [22]. იგივე ტენდენცია შეინიშნება საქართველოში რუსული იმპორტის წილის შეზღუდვის თვალსაზრისითაც: თუკი 2005 წელს რუსეთიდან საქართველოში იმპორტი 15,4 პროცენტს შეადგენდა, 2008 წელს ეს მაჩვენებელი 6,7 პროცენტამდე შემცირდა, ხოლო 2010 წელს 5,5 პროცენტი შეადგინა [22]. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ 2010 წლის საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ბრუნვაში რუსეთს უკავია მეხუთე ადგილი (თურქეთის, აზერბაიჯანის, უკრაინისა და გერმანიის შემდეგ), მაგრამ წინ უსწრებს აშშ-ს, ბულგარეთს, ჩინეთს და ა.შ. [22].

ცნობილია, რომ საქართველოს ბევრი მოქალაქე, მათ შორის ეთნიკურად ქართველებიც, რომლებმაც მიიღეს რუსეთის მოქალაქეობა და ცხოვრობენ რუსეთში, თავიანთი შემოსავლის ნაწილს საქართველოში მაცხოვრებელ ნათესავებს ურიცხავენ. რუსეთის მიერ საქართველოსთან დაკავშირებით სავიზო რეჟიმის შემოღებამ და 2006 წელს რუსეთში მცხოვრები ეთნიკურად ქართველების (მათ შორის რუსეთის მოქალაქეებისაც) [23] გამოძევებამ, საბანკო სისტემის განვითარებასთან ერთად ხელი შეუწყო ფულადი გზავნილებისთვის საბანკო არხების გამოყენებას, რამაც მნიშვნელოვნად ჩაანაცვლა პოსტსაბჭოთა სივრცეში გავრცელებული სისტემა, რომელიც ეფუძნებოდა ნათესავებისთვის ფულის გაგზავნას ნაცნობ-მეგობრების ხელით [24, p. 56]. ამ ტენდენციაზე 2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომმაც კი ვერ იქონია გავლენა. 2005 წელს (ანუ ქართველების რუსეთიდან გამოძევებამდე ერთი წლით ადრე) საქართველოში სულ გადმორიცხა 403 მლნ აშშ დოლარზე მეტი, აქედან რუსეთიდან – 240 მლნ აშშ დოლარზე მეტი, რამაც მთელი ფულადი გზავნილების 59,6 პროცენტი შეადგინა. 2008 წელს ფულადი გზავნილების ოდენობა, 2005 წელთან შედარებით, გაიზარდა 2,6-ჯერ და 1002 მილიონი აშშ დოლარი შეადგინა, სადაც 2,6-ჯერაა გაზრდილი ფულადი გზავნილები რუსეთიდან და შეადგენს თითქმის 634 მლნ აშშ დოლარს – უკვე ფულადი გზავნილებით მიღებული მთლიანი თანხის 63,3 პროცენტს [25]. 2009 წელს, გლობალური ფინანსური კრიზისის გამო, საქართველოში გადმორიცხულმა ფულადმა გზავნილებმა (სულ 842 მლნ აშშ დოლარი) უკვე 2008 წელს თანხის 84 პროცენტი შეადგინა, რუსეთიდან კი უფრო ცოტა – მხოლოდ 71,0 პროცენტი (რუსეთიდან საქართველოში გადმორიცხული ფულადი გზავნილების წილმა შეადგინა მთლიანი თანხის ნახევარზე მეტი – 53,5 პროცენტი) [25], რაც, პირველ რიგში, რუსეთში ეკონომიკური კრიზისის განსაკუთრებული სიმძიმით აიხსნება. 2010 წელს, 2009 წელთან შედარებით, საქართველოში გაიზარდა ფულადი გზავნილების ოდენობა როგორც საერთოდ (940 მლნ აშშ დოლარი), ისე რუსეთიდანაც (530 მლნ აშშ დოლარი), შესაბამისად გაიზარდა რუსეთიდან საქართველო-

ში გადმორიცხული ფულადი გზაენილების წილიც, რომელმაც 56,4 პროცენტი შეადგინა [25].

გაცილებით რთულია საქართველოს ეკონომიკაში ჩადებული რუსული (და არა მარტო რუსული) ინვესტიციების მეტ-ნაკლებად ზუსტი ოდენობის დადგენა, რადგან სტატისტიკური ინფორმაცია იმდენად არასრულყოფილია, რომ მასზე დაყრდნობა არ იძლევა რეალური ვითარების შესახებ საფუძვლიანი დასკვნების გაკეთების საშუალებას. ამის ძირითადი მიზეზია ის, რომ ბევრი ფირმა, რომელმაც პირდაპირი ინვესტიციები განახორციელა, დარეგისტრირებულია ოფშორულ ზონებში, რის გამოც შეუძლებელია დადგინდეს ამ ფულადი ნაკადების რეალური წარმომავლობა. ამასთან, ოფიციალური სტატისტიკის თანახმად, რუსეთი, საქართველოში 2010 წელს განხორციელებული ინვესტიციების მიხედვით, ნიდერლანდის და აშშ-ის შემდეგ, მესამე ადგილზეა [26].

ბოლო პერიოდში განსაკუთრებით აქტუალური გახდა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში რუსეთის გაწვევრიანების საკითხი [27]. საქართველო, როგორც ამ ორგანიზაციის წევრი-ქვეყანა, იმთავითვე თანახმა იყო ამ ორგანიზაციაში რუსეთის გაწვევრიანებაზე, თუკი მოსკოვი მისცემდა თბილისს შესაძლებლობას, გაეხსნა საკონტროლო-გამშვები პუნქტები საქართველო-რუსეთის საზღვრის აფხაზეთისა და სამხრეთ-ოსეთის მონაკვეთებზე. თბილისის პირობები ემყარება იმ მოსაზრებებს, რომ ორ მეზობელ ქვეყანას შორის საქონლის საზღვარზე გადატან-გადმოტანა უნდა ხდებოდეს ეროვნული საბაჟო კანონმდებლობებით, რაც, სამწუხაროდ, ვერ ხორციელდება საქართველოს მხრიდან სეპარატისტული მთავრობების გადაწყვეტილებების გამო, რასაც მოსკოვი ღიად უჭერს მხარს.

მას შემდეგ, რაც მოსკოვმა აღიარა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო დამოუკიდებლობა, თბილისის პოზიცია რუსეთის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში შესვლასთან დაკავშირებით უფრო მკაფიოდ გამოიკვეთა: თუ ოფიციალური მოსკოვი ნებას არ მისცემდა ქართველ მებაჟეებს ემუშავათ ამ ორ სეპარატისტულ ტერიტორიაზე, ანუ ორ ქვეყანას შორის არსებულ საერთაშორისო დონეზე აღიარებულ საზღვრებზე, საქართველო ოფიციალურად არ დათანხმდებოდა რუსეთის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწვევრიანებას. 2011 წლის მარტში, რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ პირველად, ბერნში (შვეიცარია) რუსეთის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწვევრიანების თაობაზე სათათბიროდ ერთმანეთს ოფიციალურად შეხვდნენ რუსეთისა და საქართველოს წარმომადგენლობითი დელეგაციები. შვეიცარელების მიერ შუამავლობით ჩატარებული მოლაპარაკებები დასრულდა კომპრომისული შეთანხმებით, რამაც შესაძლებლობა მისცა რუსეთს გახდეს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი [28]. ეს კი ქართულ კომპანიებს აძლევს ქმედით ინსტრუმენტს იმისათვის, რომ სურვილის შემთხვევაში დაბრუნდნენ რუსეთის ბაზარზე.

რუსეთის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში გაწვევრიანებასთან დაკავშირებით ქართულ მხარესთან შეთანხმებით დასრულებული მოლაპარაკებები იძლევა იმედს, რომ არსებობს რეალური შესაძლებლობები ქართულ-რუსული ურთიერთობების გასაუმჯობესებლად იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველო არასოდეს დათმობს ტერიტორიალური მთლიანობასა და სახელმწიფოებრივ სუვერენიტეტს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. *Закавказский экономический район. Экономико-географический очерк.* Под ред. А. А. Адамеску, и Е. Д. Силаева. Москва, «Наука», 1973.
2. Папава В., и Т. Беридзе. Проблемы реформирования грузинской экономики. *Российский экономический журнал*, 1994, № 3.
3. Гоциридзе Роман. Национальная валюта Грузии – Лари. В кн.: *Центральная Евразия: национальные валюты.* Под ред. Э. М. Исмаилова. Стокгольм: SA&CC Press, 2008.
4. *Crossroads and Conflict: Security and Foreign Policy in The Caucasus and Central Asia*, Gary K. Bertsch, Cassidy Craft, Scott A. Jones, and Michael Beck, eds. New York: Routledge, 2000.
5. Lynch Dov. *Engaging Eurasia's Separatist States. Unresolved Conflicts and De Facto States.* Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2004.
6. Гринберг Р. С., Л. З. Зевин, и др. *10 лет Содружества независимых государств: иллюзии, разочарования, надежды.* Москва: ИМЭПИ РАН, 2001.
7. Козик Л. П., и П. А. Кохно. *СНГ: реалии и перспективы.* Москва: Издательский дом «Юридический мир ВК», 2001.
8. Шумский Н. Н. *Сотрудничество независимых государств: проблемы и перспективы развития.* Минск: «Технопринт», 2001.
9. Olcott Martha Brill, Anders Åslund, and Sherman W. Garnett. *Getting it Wrong: Regional Cooperation and the Commonwealth of Independent States.* Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 1999.
10. Какулия Мераб. До и после введения лари: национальная валюта Грузии в ретроспективе. В кн.: *Центральная Евразия: национальные валюты.* Под ред. Э. М. Исмаилова. Стокгольм: SA&CC Press, 2008.
11. Броладзе Нодар. «Нулевой вариант»: за и против. *Независимая газета*, 2001, 17 января, на сайте http://www.ng.ru/cis/2001-01-17/5_variant.html#.
12. Rondeli Alexander. Pipelines and Security Dynamics in the Caucasus. *Insight Turkey*, 2002, Vol. 4, No 1.
13. LeVin Steve. *The Oil and the Glory: The Pursuit of Empire and Fortune on the Caspian Sea.* New York: Random House, 2007.
14. Tsereteli Mamuka. Beyond Georgia: Russia's Strategic Interests in Eurasia. *Central Asia-Caucasus Institute Analyst*, 2008, June 11, available at <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4879>.
15. Дружиловский С. Б. К вопросу об альтернативной стратегии Российской Федерации в сфере энергетической политики. В кн.: *Средиземноморье – Черноморье – Каспий: между Большой Европой и Большим Ближним Востоком.* Под ред. Н. П. Шмелева, В. А. Гусейнова, А. А. Язьковой. Москва: Издательский дом «Граница», 2006.
16. Чубайс Анатолий. Миссия России в XXI веке. *Независимая газета*, 2003, 1 октября, на сайте http://www.ng.ru/printed/ideas/2003-10-01/1_mission.html.
17. Kissinger Henry. *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the Twenty-First Century.* London: The Free Press, 2002.
18. Crane Keith, D. J. Peterson, and Olga Olikier. Russian Investment in the Commonwealth of Independent States. *Eurasian Geography and Economics*, 2005, Vol. 46, No. 6.
19. პაპავა ვლადიმერ, და თამარ თაფლაძე. “ლიბერალური იმპერიის” რუსული მოდელი და პოსტრეგულაციური საქართველოს გამოცდილება. *ეკონომისტი*, 2009, № 1.

20. Livny Eric, Mack Ott, Karine Torosyan. Impact of Russian Sanctions on the Georgian Economy. In *Georgia in Transition*. Lorenz King, Giorgi Khubua, eds. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2009.
21. Allison Roy. Russia Resurgent? Moscow's Campaign to 'Coerce Georgia to Peace'. *International Affairs*, 2008, Vol. 84, No. 6.
22. საქართველოს საგარეო ვაჭრობა ქვეყნების მიხედვით. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საიტზე http://www.geostat.ge/index.php?action=page&p_id=136&lang=geo.
23. Papava Vladimer. Russia's Illiberal "Liberal Empire". *Project Syndicate*, 2007, February 28, available at <http://www.project-syndicate.org/commentary/russia-s-illiberal-liberal-empire->.
24. Kakulia Merab. Labour Migrants' Remittances to Georgia: Volume, Structure and Socio-Economic Effect. *Georgian Economic Trends*, 2007, October.
25. ფულადი გზავნილები ქვეყნების მიხედვით. საქართველოს ეროვნული ბანკი, საიტზე <http://www.nbg.gov.ge/index.php?m=306>.
26. 2010 წელს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები 16%-ით ჩემცირდება. *Civil.Ge*, 2011, 12 მარტი, საიტზე <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=23765>.
27. Barysch Katinka, Robert Cottrell, Franco Frattini, Paul Hare, Pascal Lamy, Maxim Medvedkov, Yevgeny Yasin. *Russia and the WTO*. London: Centre for European Reform (CER), 2002, available at http://www.cer.org.uk/pdf/p394_russia_wto.pdf.
28. Papava Vladimer. Russia's Accession to the WTO: The Perspective from Tbilisi. *International Alert*, 2011, December, available at <http://www.international-alert.org/our-work/caucasus-dialogues-perspectives-region/russia's-accession-wto-perspective-tbilisi>.

Papava Vladimer

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Georgia,

Principal Research Fellow at the Paata Gugushvili Institute of Economics,

Tapladze Tamar

Researcher at the Paata Gugushvili Institute of Economics

ON THE ECONOMIC RELATIONS BETWEEN GEORGIA AND RUSSIA

Summary

After the collapse of the Soviet Union, economic relations between Georgia and Russia have developed in a contradictory manner and appear even more complicated at present. The paper explores the post-Soviet economic relations between Georgia and Russia. During the two decades of post-Soviet development a lot of unresolved problems has been accumulated between Georgia and Russia. Despite the extremely strained political relations, and breaking off diplomatic relations, economic activities between the two countries have never stopped. Positive results of the Georgian-Russian negotiations about Russia's accession to the WTO create the real possibilities to improve the relations between these two countries.

Альфред Кураташвили
Доктор экономических наук

ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ И ПОЛИТИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Для решения проблем эффективного функционирования экономики определяющее значение имеет эффективный Политический менеджмент.

Следовательно, кризис в Политическом менеджменте является главной причиной кризиса в экономике.

Притом, одной из важнейших причин кризиса в самом Политическом менеджменте, а значит, одной из главных причин возникновения экономических и политических кризисов в мире является, мягко говоря, неопределенность и в большинстве случаев ошибочность в решении проблемы Политической ориентации общества и государства, что (т.е. отмеченная неопределенность и ошибочность) связана с устоявшимися и, вместе с тем, с глубоко ошибочными взглядами в сфере общественных наук.

Такое состояние дела, по моему глубокому убеждению, вызвано ошибочным, но утвердившимся в современном так называемом цивилизованном мире, а также в определенной степени в развивающемся мире (идушем по пути капитализма) взглядом, согласно которому будто будущее принадлежит капитализму(?!), тогда как в действительности капитализм находится не впереди, а сзади(?!), ибо капитализм – это не светлое будущее, а уродливое прошлое человечества(?!).

Необходимо здесь же обратить внимание на то, что при этом ошибочно трактуется даже истинная сущность капитализма, ибо в общественной науке и в политике во всем так называемом цивилизованном мире под влиянием глубоко ошибочных марксистских взглядов даже ярые антимарксисты считают, что будто бы критерием капиталистичности является наличие в обществе и в государстве частной собственности и рыночных отношений, тогда как в действительности определяющей сущностной природой капитализма, по моему глубокому убеждению, является – господство денег, прибыли, капитала над человеком.

Притом деньги, прибыль, капитал господствуют даже над самими капиталистами, и, видимо, даже над некоторыми всемирно известными учеными, ничего не говоря уже о порабоженном народе (о порабоженных народах).

Считаю необходимым здесь же отметить, что всемирно известный ученый, активный и небеспристрастный пропагандист капитализма – профессор Университета Корвина (Будапешт, Венгрия) и Гарвардского университета (США) Янош Корнаи, анализируя и сравнивая капиталистическую и социалистическую системы, пишет:

«Сущность постсоциалистической трансформации можно свести к тому, что широкий круг стран перешел от социализма к капитализму. Тем не менее нам следует продолжать объективное и беспристрастное сравнение двух систем, ведь мы живем в трудные времена и значительная часть населения может чувствовать ностальгию по старому режиму. Мы должны убедить наших сограждан в том, что движемся в правильном направлении» [1, с. 4].

В ответ на вышеприведенные слова всемирно известного ученого, профессора Яноша Корнаи мне представляется принципиально важным обратить внимание на то, что:

Во-первых, речь должна идти не о постсоциалистической трансформации, что глубоко ошибочно, ибо в действительности не было ни социализма, ни трансформации, а должна речь идти о постпсевдосоциалистической контрреволюции, так как это была не трансформация – это была не эволюция, а контрреволюция – это был переворот назад, притом это был переворот не от социализма – в капитализм, а от псевдосоциализма – в дикий капитализм, путем оплодотворения псевдосоциализма на почве дикого капитализма.

Аналогично и также глубоко ошибочно трактует постпсевдосоциалистическую контрреволюцию и «отец» польских экономических реформ профессор Лешек Бальцерович, о чем свидетельствует уже само название его книги: «Социализм, капитализм, трансформация» [2].

Во-вторых, профессор Янош Корнаи хотя и считает, что «следует продолжать объективное и беспристрастное сравнение двух систем», но тут же он сам весьма пристрастно отмечает, что, по его словам: «Мы должны убеждать наших сограждан в том, что движемся в правильном направлении», т.е. – к капитализму(?!).

Но где же здесь аргументы уважаемого профессора?!

Неужели всемирно известный ученый, профессор Янош Корнаи находится в плену капитализма?!

Ведь если капитализм действительно имеет преимущества перед так называемым социализмом, то в этом должны убеждать наших сограждан не мы, а должна убеждать их в этом – сама жизнь, ибо ученые не должны выступать в качестве наемных пропагандистов капитализма, так же, как они не должны выступать в качестве наемных пропагандистов так называемого социализма.

Истинные ученые должны быть именно беспристрастными, и они должны пропагандировать лишь истину и справедливость, а не находиться в рабство, в плену той или иной политической системы!!!

Более того, истинные ученые в своих научных трудах должны не просто описывать факты и отражать (фиксировать), тем самым, имеющиеся явления – с пристрастием к той или иной политической системе (что чаще всего имеет место в общественной науке), ибо это не наука – это не научная деятельность. А они должны создавать – творить – принципиально новые идеи, как композиторы сферы науки.

Таким образом, назначением истинных ученых должно быть (*и является*) не просто описание (*тем более не просто пристрастное описание*) действительности или пересказ чужих идей, а должно быть конструирование принципиально новых всемирно значимых научных идей – принципиально новых научных направлений и новых научных теорий, которые могли бы стать, и которые должны стать интеллектуальной основой построения и эффективного функционирования новой – Истинно человеческой общественно-государственной системы, ибо, во-первых, говоря словами Леонардо да Винчи, «Теория – полководец, практика – солдаты» [3, с.53], и, во-вторых, как отмечал В.Г. Белинский: «Нет идей, нет и науки! Знание фактов только потому драгоценно, что в фактах скрываются идеи; факты без идей – сор для голов и памяти» [4, с.94].

Что касается преимуществ той или иной политической системы, *то в действительности* преимущество имеет (имел) не капитализм перед социализмом, а имеет (имел) преимущество социокапитализм [5], т.е. социально ориентированный капитализм – перед псевдосоциализмом, что вовсе не равнозначно наличию преимуществ капитализма перед социализмом(?!).

Считаю принципиально важным и необходимым здесь же обратить особое внимание на то, что в конце 70-х и в начале 80-х годов XX века, т.е. еще до Перестройки – в условиях наличия тоталитарного режима и господства коммунистической

идеологии – я писал об объективных преимуществах социализма перед капитализмом, но под социализмом мной подразумевался не марксистский неосуществимый социализм, или социализм в традиционном понимании, а подразумевался социализм в моем понимании последнего, ибо я предлагал свое принципиальное новое видение социализма, не имеющее ничего общего с марксистским и традиционным пониманием социализма, в виду чего преданные «слуги» марксизма и коммунистической идеологии в те годы яростно боролись даже на государственном уровне против меня – как против антимарксиста, однако даже тогда я победил, а в дальнейшем жизнь подтвердила правоту моих идей.

В частности, под социализмом мной подразумевалось общество, критерием которого (т.е. критерием социалистичности) является не отсутствие частной собственности и рыночных отношений, не так называемая общественная собственность на средства производства, не планомерность и т.д. (ибо такой подход основывается на философии, называемой мной философией средств и, *по моему убеждению*, представляет собой глубоко ошибочный подход), а подразумевалась реализация социальной цели – реализация интересов народа, что основывается на философии социальной цели [6], и что фактически представляет собой критерий Истинно человеческого общества и государства.

И, думается, не должно подлежать сомнению то, что **Истинно человеческое общество и государство – общество и государство, служащее интересам каждого человека, безусловно, будет иметь преимущество перед капитализмом и перед всеми другими политическими системами.**

Следовательно, с точки зрения интересов народа, *мягко говоря*, даже просто неудобно говорить о преимуществах капитализма.

Неужели капитализм, т.е. господство денег, прибыли, капитала над человеком – может иметь преимущество перед какой либо общественно-государственной системой с точки зрения интересов народа?!

Удивительно, *но факт, что так считают некоторые всемирно известные апологеты капитализма(?)!*

Да, капитализм действительно имеет «преимущества» перед всеми другими политическими системами, но лишь в деле «цивилизованного» ограбления и порабощения народов отдельными лицами(?).

Если же в общественно-государственной системе не имеет место господство денег, господство прибыли, господство капитала над народом, то тогда, *как неоднократно отмечалось мной и ранее*, это уже не капитализм, а потому данный политический строй должен носить другое название [6, с. 276].

Возвращаясь к анализу причин кризиса в Политическом менеджменте, необходимо обратить внимание на то, что, кроме отмеченной выше неопределенности и ошибочности в решении проблемы Политической ориентации общества и государства, одной из главных – принципиально важных – причин кризиса в Политическом менеджменте является отсутствие политической и юридической ответственности должностных лиц за результаты их деятельности, которая была бы сбалансирована с их правами, что требует неотлагательного внедрения в жизнь соответствующих политико-правовых механизмов на основе Теории сбалансированности прав и ответственности должностных лиц [7].

Считаю необходимым особо обратить внимание также на чрезмерно важную – философскую, методологическую – причину возникновения мирового экономического кризиса начала XXI века, определяющую и концентрированно выражающую многие другие причины его возникновения.

Этой причиной является ошибочный, *по моему глубокому убеждению*, методологический подход, как в науке, так и в политике, связанный с

экономической целевой направленностью функционирования общества и государства, и называемый мной философией средств – философией экономической самоцели средств [6], что является методологической «основой» антисоциальной политической ориентации общества и государства, а соответственно, является глубоко ошибочной методологической «основой» Политического менеджмента, вызывающего, как локальные, так и глобальные кризисные явления.

В связи с исследованием теоретических основ возникновения и преодоления современного мирового экономического кризиса, заслуживает серьезного внимания тот факт, что в общественных науках, к сожалению, не существует истинных критериев предварительной оценки прогрессивности научных идей, а потому настоящие ученые – творцы принципиально нового – нередко находятся в тени, тогда как «серые» представители сферы науки, которые лишь пересказывают чужие, притом отсталые от требований жизни, идеи, или же которые глупости и нелепости пропагандируют как будто бы принципиально новые научные идеи, могут быть объявлены чуть ли не гениями(?!).

И эта проблема – проблема «серости» в науке – одна из главных проблем, существующих в общественных науках в современном мире и вызывающих глобальные кризисные явления.

Именно проблемами в общественных науках вызваны возникновение Мирового экономического кризиса в начале XXI века и другие глобальные кризисные явления.

В связи с вышеотмеченным с полной уверенностью можно утверждать, что если бы ведущие ученые развитых капиталистических государств мира давали соответствующие научные рекомендации лидерам своих государств, и если бы лидеры ведущих капиталистических государств мира не основывались на ошибочные взгляды представителей науки, и, в частности, на ошибочные взгляды представителей науки своих государств, то возникновение Глобального кризиса в начале XXI века не должно было иметь место.

Ведь не представляет собой секрет то, что многие, притом даже очень известные по своему положению в научном мире представители сферы общественных наук, занимаются в основном лишь поверхностным и односторонним – в рамках лишь одной узкой научной дисциплин – исследованием проблем, без учета необходимости системного, комплексного – обществоведческого подхода к ним, тогда как общество – это один целостный организм, требующий именно системного, комплексного исследования его проблем.

Данное явление вызвано тем, что очень мало кто способен всесторонне – комплексно – исследовать проблемы мирового развития и, тем более, делать научно обоснованные выводы и конструировать принципиально новые научные направления и новые научные теории, которые могли бы служить научной основой эффективного функционирования общества и государства, а стало быть, и основой предотвращения глобальных кризисов впредь.

И ведь именно потому – основным результатом их «исследований» является то, что будто бы экономические кризисы – это закономерность для любой общественно-политической системы(?!).

Следовательно, вместо того, чтобы искать и находить генетические корни происхождения экономических кризисов и заниматься углубленным исследованием теоретических основ и разработкой политико-правовых и социально-экономических механизмов их предотвращения, представители сферы науки и сферы политики в основном ищут лишь пути выхода из кризиса, ибо считают, что будто бы предотвращение глобальных кризисов вообще не представляется возможным(?!).

Однако следует учесть, что экономические кризисы – это не землетрясения, которые, видимо, *во всяком случае, на уровне современных знаний*, действительно невозможно предотвратить, *хотя землетрясения предмет отдельных исследований в сфере других наук.*

Что касается конкретно Мирового экономического кризиса начала XXI века, то, по моему глубокому убеждению, он является качественно новым кризисом – притом является Всеобщим кризисом капитализма, и, прежде всего, кризисом развитого капитализма.

Главная специфическая особенность Мирового экономического кризиса начала XXI века заключается в том, что он является явно выраженным результатом кризиса в мозгах – *в сознании* – тех ученых, на результаты исследований которых опирались в процессе управления обществом и государством лидеры (*и вообще власти*) ведущих капиталистических стран мира в преддверии этого кризиса.

Из вышеотмеченного логически следует, что глубинные причины возникновения Мирового экономического кризиса в начале XXI века, так же *как и причины возникновения любого другого мирового экономического кризиса* ошибочно искать лишь в самой экономике.

Данное убеждение обосновывается мной тем, что экономикой управляет не сама экономика, а управляет ею политика, в виду чего непосредственно определяющие причины возникновения Мирового экономического кризиса в начале XXI века необходимо искать, прежде всего, в Политическом менеджменте.

Из отмеченного выше логически следует, что любой Глобальный социальный кризис является непосредственным результатом кризиса в Политическом менеджменте, основанном на ошибочных теоретических взглядах, либо основанном на непонимании или на игнорировании прогрессивных научно-теоретических идей.

Таким образом, одной из главных проблем возникновения Мирового экономического кризиса начала XXI века, *по моему глубокому убеждению*, является то, что лидеры развитых капиталистических государств мира в своей деятельности основывались не на прогрессивные научные идеи, а основывались они на идеи, способные лишь тормозить развитие общества, государства и человечества в целом.

Следовательно, среди проблем, непосредственно способствующих возникновению мировых экономических кризисов, на передний план выдвигается проблема компетентности тех лидеров государств, по вине (по некомпетентности и т.д.) которых возник, в частности, мировой экономический кризис в начале XXI века.

Вместе с тем, проблема компетентности очень остро стоит не только в сфере политического менеджмента, но и в сфере науки и, в частности, в сфере общественных наук, непосредственно связанных с решением проблем разработки путей и механизмов эффективного функционирования общества, государства и человечества в целом.

Исходя из вышеотмеченного, важнейшей задачей общественных наук во всем мире является внедрение принципиально новых путей и механизмов преодоления проблем научного творчества, и, в частности, путей и механизмов, предлагаемых мной уже многие годы [8], **ибо без творческого развития науки эффективное функционирование общества, государства и человечества в целом не представляется возможным.**

Вместе с тем, новые научные идеи всегда наталкивались и наталкиваются на большие искусственные препятствия – в основном со стороны «крупных» по своему должностному положению лиц, а также «крупных» по наличию у них

ученых степеней, званий и т.д., но весьма слабых по своим научным – творческим способностям и результатам.

И это не удивительно, ибо *«Общезвестно, – как я отмечал еще в 1984 году, – что новое в науке и в жизни вообще всегда с трудом, с борьбой пробивало себе дорогу.* В этой связи образно и весьма интересно писал Людвиг Бёрне: «После того, как Пифагор открыл свою теорему, он принес в жертву сто волов. С тех пор крупный рогатый скот трепещет всякий раз, когда открывается новая истина...» [9, с.59].

А значит, **«Крупный Рогатый Скот»** всегда всячески препятствует научному творчеству, тогда как без творческого развития науки немыслимо и неосуществимо эффективное функционирование общества, государства и человечества в целом.

Таким образом, Мировой экономической кризис начала XXI века еще раз подтверждает, что решение проблем научного творчества является глобальной – международной, всемирной – проблемой, ибо эффективное функционирование государств и благосостояние народов во много зависит, *прежде всего,* от творческого развития науки – как от идейно-теоретической основы Политического менеджмента и социально-экономического прогресса.

Именно на основе творческих – истинно научных идей должны быть решены проблемы Политического менеджмента, а, соответственно, должны быть решены проблемы преодоления и предотвращения мировых экономических кризисов, так же, как и проблемы социально-экономического прогресса вообще.

Притом, как в научных исследованиях, так и в практике управления обществом, государством и человечеством в целом, необходимо учитывать, что пока будет существовать капитализм – всегда будут существовать и экономические кризисы – как хроническая болезнь и как вечный спутник капитализма.

Поэтому, исходя из интересов человека, общества, государства и человечества в целом, необходимо преодолеть капитализм и, в том числе, капитализм, оплодотворенный на почве псевдосоциализма, и необходимо идти по принципиально новому пути – в принципиально новом направлении, которое поведет человечество к счастливому будущему.

Следовательно, в результате углубленного научного анализа рассмотренных выше проблем еще и еще раз приходим к логическому выводу о необходимости избавиться от капитализма и идти по пути строительства Истинно человеческого общества и Истинно человеческого государства [10].

Таким образом, будущее должно принадлежать не капитализму, не социализму и не их конвергенции, а Истинно человеческому обществу и государству – обществу и государству, служащему интересам каждого человека!!!

Вместе с тем, необходимо особо обратить внимание на то, что, *как я отмечал еще в 1980 году,* в деле строительства и эффективного функционирования Истинно человеческого общества и государства все пути, формы и методы оправданы, если они служат интересам Человека – интересам каждого члена общества, и если они исключают при этом эксплуатацию человека человеком и все другие анти-социальные явления [11, с. 93].

Использованная литература

1. Корнаи Я. Инновации и динамизм: взаимосвязь систем и технического прогресса. Журнал «Вопросы экономики», 2012, №4, с. 4.

2. Бальцерович Л. Социализм, капитализм, трансформация: "Очерки на рубеже эпох /Пер. С польск. – М.: "Наука", Изд-во УРАО, 1999.

3. См. Голованов Я. К. Этюды об ученых. 3-е издание, дополненное. Москва: «Молодая гвардия», 1983.
4. Слово о науке: Афоризмы. Изречения. Литературные цитаты. Книга вторая. Сост., автор предисловия и введений к главам Е.С. Лихтенштейн. М.: «Знание», 1981.
5. Кураташвили Альфред А. Новый методологический подход в исследовании проблем и преподавании общественных наук. Материалы научно-методической конференции: "Проблемы совершенствования исследований и преподавания в общественных науках" (15 марта 1990 г.). Тбилиси: "Мецниереба", 1990.
6. Кураташвили Альфред А. Философия социальной цели. *Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства* (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.
7. Кураташвили Альфред А. Теория сбалансированности прав и ответственности должностных лиц. *Принципиально новое научное направление – необходимая научная основа защиты интересов человека и социально-экономического прогресса* (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003.
8. Кураташвили Альфред А. Проблемы научного творчества (Размышления по кардинальным проблемам творческого развития общественных наук). Материалы научной конференции: «Наука и общество» (13-14 декабря 1984 г.). Тбилиси: «Мецниереба», 1984.
9. Кураташвили Альфред А. Некоторые размышления по проблемам социально-экономической науки. Материалы научной конференции: «Наука и общество» (13-14 декабря 1984 г.). Тбилиси: «Мецниереба», 1984.
10. Кураташвили Альфред А. Революционные пути и механизмы преодоления проблем научного творчества. Материалы Международной научной конференции: «Актуальные проблемы научного творчества» (11-12 .03.2009). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2009.
1. Кураташвили Альфред А. Философско-политэкономические миниатюры. Материалы Республиканской научной конференции: "Актуальные проблемы теории" (15-16 мая 1980 г.). Тбилиси: "Мецниереба", 1980.

Kuratashvili Alfred

Doctor of Economic Sciences, Professor

PROBLEMS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF ECONOMY AND POLITICAL MANAGEMENT

Summary

In scientific work erroneous political management is considered as the reason of global crises, and effective political management – as a way to effective functioning of economy, society, the state and mankind as a whole.

თამილა არნანია-კეპულაძე
აკადი წერეთლის უნივერსიტეტი,
ტომას ბატას უნივერსიტეტი

ინდივიდუალური ეკონომიკური ქცევა და მისი განმსაზღვრელი ფაქტორები

დღეს სულ უფრო ნათელი ხდება, რომ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება ბევრად არის განპირობებული ეკონომიკის მიკრო დონეზე ფუნქციონირების თავისებურებებით და იმ გადაწყვეტილებებით, რომლებსაც იღებენ ეკონომიკური აგენტები მიკროეკონომიკურ დონეზე. ასეთი შეხედულება განსაკუთრებით აქტუალური ე.წ. „ლუკასის კრიტიკის“ (1976 წ.) შემდეგ გახდა. რობერტ ლუკასის (Robert Lucas) თანახმად, მაკროეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისას მნიშვნელოვანია ისეთი „სიღრმისეული პარამეტრების“ გათვალისწინება, როგორცაა ინდივიდუალური ქცევა და სწორედ ამ უკანასკნელის გათვალისწინებით უნდა იქნას განსაზღვრული ეკონომიკური პოლიტიკის მოსალოდნელი შედეგები. ასეთი მიდგომიდან გამომდინარე, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ეკონომიკური ქცევის ბუნების განსაზღვრა.

თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერება არ იძლევა ეკონომიკური ქცევის ცალსახა და სრულყოფილ განმარტებას. ჩვეულებრივ, ეკონომიკური და რაციონალური ქცევა გაიგივებულია და ეკონომიკური ქცევა განიხილება როგორც სარგებლიანობის მაქსიმიზირებასა და დანახარჯების მინიმიზირებაზე მიმართული ქმედებათა ერთობლიობა. ეკონომიკური ქცევა წარმოდგენილია, როგორც „ეკონომიკური ადამიანის“, „Homo Economicus“-ის (ა.სმიტი, დ.რიკარდო) იმანენტური თვისება, რომელიც მიმართულია კონკურენტულ გარემოში საკუთარი ეგოისტური ინტერესების მაქსიმალურ დაკმაყოფილებაზე.

რა ფაქტორებით განისაზღვრება ადამიანთა ეკონომიკური ქცევა?

ცნობილი ამერიკელი ფილოსოფოსის ჯონ დიუის (John Dewey) თანახმად, ინდივიდთა ქცევა დიდწილად ემყარება ადამიანის მიერ სწავლისა და საკუთარ ქმედებებზე საზოგადოების მხრიდან დადებითი ანდა უარყოფითი რეაქციის გააზრების პროცესში შექმნილ ჩვევებს.

ამ შეხედულებამ დიდი გავლენა იქონია ინსტიტუციონალურ ეკონომიკურ სკოლაზე, რომელმაც კიდევ უფრო გააღრმავა ეს მოსაზრება და განიხილა ადამიანი, როგორც ბიო-სოციალური არსება, რომლის ქცევა განპირობებულია არა მხოლოდ ამ ადამიანის ცხოვრების გამოცდილებით, არამედ მთელი კაცობრიობის ისტორიული წარსულით. ასეთი შეხედულების საფუძველზე ევოლუციური თეორიის ფუძემდებლებმა რ.ნელსონმა და ს.უინტერმა შემოიღეს „რუტინის“ (routine) ცნება, რომელიც მათ მიერ განსაზღვრული იყო როგორც „ქცევის ნორმალური და პროგნოზირებადი ნიმუშები“ და მის კონტექსტში იყო განხილული ორგანიზაციების ქცევა. მოგვიანებით რუტინების ცნება გავრცელდა ინდივიდუალურ ქცევაზეც. ამის შედეგად ჩამოყალიბდა მოსაზრება, რომ ადამიანთა ქცევა „კოორდინირებულია წესებითა და ნორმებით და სოციალურ ურთიერთქმედების პროცესში წამოჭრილი ტიპური პრობლემების რუტინული გადაჭრით“ [15].

ქცევის საერთო წესების ერთობლიობა, რომელსაც ეკონომიკური აგენტები ირჩევენ ერთობლივი სამეურნეო საქმიანობის განხორციელებისათვის, *საერთო მენტალური მოდელების* სახელწოდებით არის ცნობილი. საერთო მენტალური მოდელები იცვლებიან დროსა და სივრცეში და ეს ცვლილებები ატარებენ ბიოლოგიურ, სოციალურ და ინდივიდუალურ ხასიათს და განაპირობებენ განსხვავებული კულტურების ჩამოყალიბება-განვითარებას.

გაჰოფსტედის (Geert Hofstede) შეხედულებით, ადამიანთა ქცევა განპირობებულია მენტალური პროგრამებით ანუ „აზროვნების, გრძობებისა და საქმიანობის ნიმუშებით“ და გამოყოფს მენტალური პროგრამების სამ დონეს, რომლის საფუძველში მოქცეულია გენეტიკურად განპირობებული ადამიანის ბუნება; შუალედურ მდგომარეობას იკავებს სწავლის/აღზრდის მეშვეობით ჩამოყალიბებული კულტურა, ხოლო ზედა საფეხურზე იმყოფება პიროვნების ინდივიდუალურობა, რომელიც წარმოადგენს ადამიანის გენეტიკური განპირობებულობისა და აღზრდა/სწავლის შედეგს. ანუ, გაჰოფსტედის აზრით, პიროვნების ინდივიდუალურობა დეტერმინირებულია ბიოლოგიური საწყისებისა და პიროვნების სოციალიზაციის პროცესით.

თანამედროვე ეტაპზე მიმდინარეობს ფართო მეცნიერული დისკუსიები იმის თაობაზე, თუ რა როლს ასრულებენ და რა მნიშვნელობა გააჩნია ბიოლოგიურ ფაქტორებს და, პირველ რიგში, ადამიანის გენეტიკას, ადამიანის ქცევაში, რა არის განმსაზღვრელი ადამიანთა ქცევაში - გენეტიკურ-ბიოლოგიური თუ სოციალური ფაქტორები. ამ დისკუსიაში ეკონომისტებთან ერთად ფართოდ არიან ჩართულნი სოციოლოგები, ფსიქოლოგები, ანთროპოლოგები, გენეტიკები და სხვ.

ავტორთა ერთი ჯგუფის [4;5;14] შეხედულებით, არსებობს უდაო მტკიცებულებები იმისა, რომ ადამიანთა ქცევა გენეტიკურად არის დეტერმინირებული ანუ ადამიანთა გარკვეული ჯგუფები გენეტიკურად და მემკვიდრეობითობით არიან „დაპროექტებული“ გარკვეული ქცევის მოდელისათვის [4;5]. ამ მოსაზრების მომხრენი თვლიან, რომ ადამიანთა ქცევის განსხვავებები წარმოადგენენ „თანდაყოლილი თვისებების, ევოლუციის გვერდითი პროდუქტისა (byproduct of evolution) და ტესტოსტერონის შედეგს“ [14] და, მაშასადამე, ზოგი ადამიანი უკეთ არის მომზადებული გარკვეული მანერით ქცევისათვის მათი „გენეტიკური, მემკვიდრეობითი და ბუნებრივი თვისებების გამო“ [14].

ამგვარი განცხადებები ადამიანთა ქცევის ბიოლოგიურ-გენეტიკურ და მემკვიდრეობით ხასიათზე უგულუბელყოფს ადამიანის აღზრდის, ცხოვრების გარემოს მნიშვნელობას და მეცნიერთა სხვა ჯგუფის თანახმად, ადამიანთა ქცევის სტილი/მანერა გარემოთი არის განპირობებული [2].

ფსიქოლოგების კვლევების მიხედვით, გარემოს განმსაზღვრელ ფაქტორებს შეუძლიათ უკუაგდონ გენეტიკური და მემკვიდრეობითობის ფაქტორები და მნიშვნელოვანი ზემოქმედება მოახდინონ ინდივიდთა ქცევაზე [3;10].

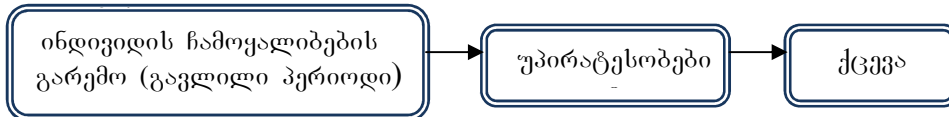
ტერმინი „გარემო“ განმარტებულია, როგორც „ინდივიდის ირგვლივ არსებული კონტექსტი და სიტუაციები“ [7, გვ.10]. განსხვავებულ გარემოს რამდენიმე კლასიფიკაციას. ასე, Law M. და მისი თანაავტორები [7] განიხილავენ პერსონალურ, სოციალურ და ფიზიკურ გარემოს. Shalinsky [11] განიხილავენ გარემოს ისეთ ფაქტორებს, როგორცაა ფიზიკური ფაქტორები (ანუ მისი სიტყვებით, ძირითადი და ბუნებრივი ფაქტორები) და ფსიქოსოციალური ფაქტორები, რომლებშიც გაერთიანებულია სუბიექტებს შორის ურთიერთობები, ოჯახი და მთავრობა.

გარდა ამისა, განსაზღვრავენ ფიზიკურ (არასულიერ) და სოციალურ (სულიერ) გარემოს [6]. გარემოს კლასიფიკაცია ხდება, აგრეთვე, ისეთი ფაქტორების მიხედვით, როგორცაა კულტურა, ეკონომიკა, სამართალი, პოლიტიკა, ფიზიკური ან/და სოციალური ფაქტორები და სხვა [7].

როგორც ვხედავთ, მეცნიერები გამოყოფენ გარემოს მრავალ ფაქტორს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ადამიანის ქცევაზე. ამასთან, მოცემულ განსაზღვრებაში შეიძლება დამოვეოთ გარემოს *სივრცობრივი* ფაქტორები (მაგალითად, კულტურა, პოლიტიკა, ეკონომიკა და სხვ.), რომლებიც განსხვავდება სხვადასხვა საზოგადოებებში, ორგანიზაციებში და ა.შ., მაგრამ მნიშვნელოვან

ნია გარემოს განხილვა აგრეთვე დროის თვალსაზრისით, ვინაიდან ადამიანთა ქცევა შეიძლება შეიცვალოს და იცვლება დროში. ამასთან, შეიძლება გამოყოფილი იყოს დროის ფაქტორების ორი ტიპი. ერთის მხრივ, ეს არის მოძრაობა წარსულიდან დღემდე, ეს პიროვნების ჩამოყალიბების პროცესშია. ანუ ეს არის ადამიანის ცხოვრების გავლელი პერიოდი, რომლის მანძილზე ინდივიდს უყალიბდება გარკვეული უნარები, ჩვევები, წარმოდგენები და ა.შ. და რომლებიც თავის ერთობლიობაში ადამიანში ავითარებენ გარკვეულ შესაძლებლობებსა და უპირატესობებს (პრეფერენციებს), ხოლო ეს უკანასკნელი გავლენას ახდენენ ადამიანის ქცევაზე (მოდელი A).

მოდელი A

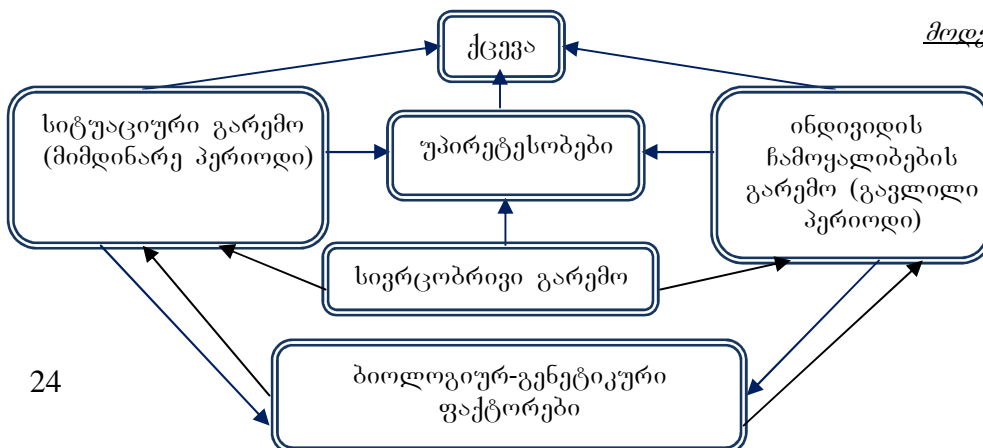
მაგრამ ინდივიდი არსებობს დროის კონკრეტულ (მიმდინარე) პერიოდში, რომელიც ხასიათდება კონკრეტული პირობებით. იგი ახდენს შეგუებას ობიექტურად არსებულ პირობებთან, რომლებიც ზღუდავენ მისი არჩევანის თავისუფლებას და, მაშასადამე, შესაძლებლობას. ამასთან, ინდივიდს შეიძლება გაუჩნდეს ახალი მიზნები და პიროვნება ცვლის თავის გეგმებს. ანუ განსხვავებულ სიტუაციურ გარემოში ობიექტური და სუბიექტური ხასიათის ცვლილებები ზეგავლენას ახდენენ პიროვნების პრეფერენციებზე (ამაზე უფრო დაწვრილებით იხ.[1, გვ. 27-30; 8; 12; 13]) და, მაშასადამე - ქცევა (მოდელი B).

მოდელი B

ზემოაღნიშნულის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ადამიანთა ქცევაზე გავლენას ახდენენ ბუნებრივი ხასიათის ფაქტორები, როგორცაა ბიოლოგიურად და გენეტიკურად განპირობებული და მემკვიდრეობით გადაცემადი მიდრეკილებანი, ადამიანთა სოციალიზაციის პროცესში მიღებული ჩვევები, ჩამოყალიბებული მენტალობა და ათვისებული ქცევების ნორმები და, აგრეთვე, პიროვნების მიმდინარე არსებობისა და მის ირგვლივ შექმნილი ვითარება, რომელიც აყენებს ინდივიდს გარკვეულ ჩარჩოებში და რომლის ფარგლებში მას - ინდივიდს - უწევს გადაწყვეტილებათა მიღება და მოქმედება საკუთარი ინტერესების დაკმაყოფილებისათვის (მოდელი C).

მოდელი C

მაშასადამე, ინდივიდის ქცევა არ წარმოადგენს დამოუკიდებელ ფენომენს, არამედ ეს არის სხვადასხვა ფაქტორების ურთიერთქმედების შედეგი. შემოთავაზებული ინდივიდუალური ქცევის ოთხფაქტორიანი მოდელი ასახავს ინდივიდუალური ეკონომიკური ქცევის ოთხ განმსაზღვრელ, მუდმივ ურთიერთგავლენის მომხდელ ელემენტს, კერძოდ, ინდივიდის გენეტიკურად განპირობებულ და მემკვიდრეობით გადაცემად თვისებებს, სივრცობრივ გარემოს, ადამიანის მიერ განვლილი ცხოვრების მანძილზე აღზრდა-განათლებისა და სოციალიზაციის პროცესში შექმნილ თვისებებს და, აგრეთვე, მიმდინარე პერიოდში კონკრეტულ სიტუაციურ გარემოს ზეგავლენით განპირობებულ არჩევანით, რომლებიც თავის ერთიანობაში მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ინდივიდთა ქცევაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **არნანია-კეპულაძე თ.**, 2010, ინდივიდუალური უპირატესობათა თეორია: ჰეტეროდოქსია ორთოდოქსიის წინააღმდეგ. ჟ. “ეკონომისტი”, №4, გვ. 26-31.
2. **Barker, R.G.**, Ecological Psychology, Stanford, CA: Stanford University Press, 1968.
3. **Hillenbrand Trilby**, 2008, The Relationship between IQ Phenotypic Variance and IQ Heritability as a Function of Environment.
4. **Gneezy Uri, Leonard Kenneth L, List John A.**, 2006, Gender Differences in Competition: The Role of Socialization.
5. **Gneezy Uri, Leonard Kenneth L, List John A.**, 2008, Gender Differences in Competition: Evidence from Matrilineal and a Patriarchal Society. Working Paper 13727.
6. **Knapper, C., Lerner, S. and Bunting, T.**, 1986, Special Groups and the Environment – An Introduction. *Environments*, 18(3), 1-5.
7. **Law Mary, Barbara A. Cooper, Susan Strong, Debra Stewart, Patty Rigby**, 1996, The Person-Environment-Occupation Model: A transactive approach to occupational performance, *Revue Canadian D'Ergotherapie*, Volume 63, No1, pp.9-23.
8. **Machina M.**, 1987, Choice Under Uncertainty: Problems Solved and Unsolved // *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 1. P. 121–154.
9. **Michelson, W.**, 1997, From Sun to Sun, Toronto, ON: Roman and Allanheld.
10. **Price Joseph**, 2008, Gender Differences in the Response to Competition. *Industrial & Labor Relations Review*. Volume 61, Issue 3. P. 319-333.
11. **Shalinsky, W.**, Disabled Persons and their Environments. *Environments*, 1986, 17(1), 1-8.
12. **Simon H.A.**, 1978, Rationality as Process and as Product of Thought // *American Economic Review*. Vol. 68. № 2. P. 1–16.
13. **Tversky A.**, 1991, Rational theory and Constructive choice: a Reference Dependant Model // *Quarterly Journal of Economics*. Vpl. 107. № 4. P. 1039-1061.
14. **Tierney John**, 2005, What Women Want. *New York Times*. (Late Edition (East Coast)). New York, N.Y.: May 24, pg. A.21.
15. **Vanberg, V. J.**, 2001, Rational Choice vs. Program-based Behaviour – Alternative Theoretical Approaches and their Relevance for the Study of Institutions. *Jena*, January 11 – 13.

Armania-KepulaZe Tamila

Akaki Tsereteli University, Kutaisi, Georgia

Tomas Bata University in Zlin, Czech Republic

THE INDIVIDUAL BEHAVIOR AND ITS FOUNDATIONS

Summary

The article discusses the features of an individual behavior foundations.

The contemporary literature defines predominantly genetical-biologically aptitude of human behavior and environmental-based factors of behavior, included physical factors, psychological factors, social factors etc.

The author distinguishes the special factors and temporal factors of environment. The special factors are understood as politic-economic-culture-based differences between societies, organizations, etc. The temporal factors are divided on the two parts: first, individuals formation environment explained as development/movement from past to now or it is the process of individuals upbringing and socialization and, second, situational environment or present time, specific for every moment and influenced individuals decision-making and behavior.

Based on such perceptions, the author the introduces individual behavior model where an individual behavior is considered as interdependence of four basic elements: individual's nature-based aptitude, special factors, past period or individuals formation/socialisation process, and situational environment existed in each given moment and impacted person's possibilities to realized own goals and therefore individuals decision-making and behavior.

ვალდია სესაძე
სრული პროფესორი,
მარინა კაპანაძე
დოქტორანტი,
დიანა ლაჭყებიანი
დოქტორანტი

**კატასტროფების თეორია, როგორც სისტემების მდგრადობის კვლევის
სინერგეტიკული ინსტრუმენტი**

ცივილიზაციის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე შეიძლება გამოვყოთ ისეთი ფაქტორების სიმრავლე, რომლებმაც შეიძლება გამოიწვიოს გლობალური კატასტროფა თავისი დადებითი და უარყოფითი შედეგებით. ასეთი კატასტროფების რიგს მიეკუთვნება დემოგრაფიული აფეთქება, ენერგეტიკული, ეკონომიკური, ნედლეულის კრიზისები, სოციალურ-ეკონომიკური და სამეცნიერო კრიზისული სიტუაციები, მოსახლეობის ფენებს შორის ცხოვრების დონის განსხვავებულობის გაზრდა, ქვეყნის განვითარებაში მყისიერი ნახტომი და სხვა მოვლენები და პროცესები.

გარკვეული ფაქტორების ზემოქმედებისას ზოგადად სისტემა, მათ შორის ეკონომიკურიც, იმყოფება მდგრად წონასწორულ მდგომარეობაში იმ შემთხვევაში, თუ პოტენციალურ ფუნქციას გააჩნია მკაცრი მინიმუმი. როდესაც მოქმედი ფაქტორები გადააჭარბებენ განსაზღვრულ მნიშვნელობას, სისტემა მდორედ შეიცვლის მდგომარეობას თუ კრიტიკული წერტილი გადაუგარეხებელია. დატვირთვის გაზრდისას კრიტიკული წერტილი ხდება გადაგვარებული, გადაგვარებული კრიტიკული წერტილი როგორც სტრუქტურულად არამდგრადი იშლება, ან საერთოდ ქრება. ამ დროს სისტემა ნახტომისებურად გადადის ახალ მდგომარეობაში (მდგრადობის დაკარგვა, დანგრევა, პლასტიკური დეფორმაცია და სხვ.) [1].

განსაკუთრებულობები, ბიფურკაციები, კატასტროფები (ნახტომები) წარმოიქმნებიან ექსტრემუმის მოძებნის, ოპტიმიზაციის, მართვისა და გადაწყვეტილებების მიღების ამოცანებში.

შესაძლებელია თუ არა ამ სიტუაციებში გამოყენებულ იქნეს კატასტროფების მათემატიკური აპარატი?

ზოგადად, სისტემის კვლევისათვის, კატასტროფების თეორიაში დამუშავებულია შემდეგი მიდგომა: f ფუნქცია იშლება ტეილორის მწკრივად. განსაზღვრული რაოდენობის მმართველი პარამეტრებისათვის მოითხოვება მწკრივის იმ რაოდენობის წევრების მოძებნა, რომლებიც ადეკვატურად ასახავენ სისტემის მდგომარეობას კრიტიკული წერტილების მახლობლობაში. გამოთვლების სიზუსტე დამოკიდებულია ტეილორის მწკრივების წევრების სწორად უგულებელყოფაში და “უფრო მნიშვნელოვანი” წევრების გათვალისწინებაში. გლუვი ფუნქციისათვის ყველაზე მეტად გავრცელებული კრიტიკული წერტილების სახეებია: ლოკალური მინიმუმი, მაქსიმუმი და გადაღუნვის წერტილები. ორი და მეტი ცვლადების შემთხვევაში ამოცანა რთულდება გეომეტრიული შესაძლებლობების ფართო დიაპაზონის გამო [1].

კატასტროფების თეორიის ფუძემდებლად გვევლინება რ. ტომი. კატასტროფების თეორია ჩამოყალიბდა უიტნის გლუვი გარდასახვის განსაკუთრებულობების კვლევისა და პუანკარესა და ანდრონოვის დინამიკური სისტემების ბიფურკაციის თეორიის ბაზაზე. სტატის მიზანს წარმოადგენს ელემენტალური

კატასტროფების თეორიის ძირითადი დებულებების გადმოცემა და მისი გამოყენება სოციალური, ეკონომიკური სისტემების კვლევაში [2].

დავუშვათ სისტემა აღიწერება შემდეგი სახის განტოლებათა სისტემით:

$$F_i(X_j, C_\alpha) = 0, \quad 1 \leq i \leq N; \quad 1 \leq j \leq N; \quad 1 \leq \alpha \leq k \quad (1)$$

სადაც: C_α - პარამეტრია

კატასტროფების თეორია ეყრდნობა (1) განტოლების ამონახსნის ხარისხობრივ დამოკიდებულებას C_α პარამეტრის მნიშვნელობებზე.

(1) განტოლების X_j ამონახსნი აღწერს სისტემის მდგომარეობას, (1)

განტოლება დამოკიდებულია C_α პარამეტრებზე, რომლებსაც მმართველ პარამეტრებს უწოდებენ. განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენს გრადიენტული დინამიკური სისტემების მდგომარეობის წონასწორობის განტოლება, რომლებიც შეიძლება ჩაიწეროს შემდეგი სახით:

$$F_i(X_i, C_\alpha) = \frac{\partial v(x_j, c_\alpha)}{\partial x_i} = 0 \quad (2)$$

(2) გამოსახულებაში $V(X_j, C_\alpha)$ ფუნქციას უწოდებენ პოტენციალურ ფუნქციას. კატასტროფების ელემენტარული თეორია წარმოადგენს მეცნიერებას იმის შესახებ, თუ როგორ იცვლება პოტენციალური ფუნქციის წონასწორობის მდგომარეობა $X_i(C_\alpha)$ მმართველი პარამეტრის ცვლილების დროს.

შეგჩერდეთ უფრო დაწვრილებით V პოტენციალური ფუნქციის ფუნქციონალური თვისებების შესწავლაზე. წერტილებში, რომლებშიც სრულდება პირობა $V_i = \frac{\partial v}{\partial x_i} = 0$ უწოდებენ კრიტიკულს. იმ შემთხვევაში, როდესაც კრიტიკულ წერტილებში სრულდება პირობა $\det V_{i,j} \neq 0; \left(V_{i,j} = \frac{\partial^2 v}{\partial x_i \partial x_j} \right)$,

კრიტიკულ წერტილებს უწოდებენ მორსისებურს, და თუ სრულდება პირობა $\det V_{i,j} = 0$ -მაშინ მათ უწოდებენ არამორსისებურს.

მომავალში, ჩვენ განვიხილავთ ერთი ცვლადის შემთხვევას $i = 1$ და $X_1 = X$. ტომის თეორემის მიხედვით, არსებობს ცვლადების ისეთი მდორე ცვლილება, რომ არამორსის ტიპის კრიტიკული წერტილის მიდამოში V შეიძლება ჩაიწეროს კანონიკური სახით, $(C_\alpha = 0)$:

$$V = X^{k+1} \quad (3)$$

ფუნქციას $X^{k+1} = CG(1)$ უწოდებენ A_k ტიპის კატასტროფის ჩანასახს. წარმოადგენს X არამორსოვისებრ ფუნქციას. მმართველი C_α პარამეტრების გათვალისწინებით არამორსოვისებრი კრიტიკული წერტილის მიდამოში (3) მიიღებს სახეს:

$$V = \frac{1}{k+1} X^{k+1} + \sum_{\alpha=1}^{k-1} C_{\alpha} X^{\alpha} = \text{Cat}(1, k). \quad (4)$$

მოხერხებულობის გამო კატასტროფის ჩანასახში გამოვყავით თანამართავლი $1/k + 1$. ფუნქციას $\text{Cat}(1, k)$ უწოდებენ კატასტროფის ფუნქციას, ან უბრალოდ კატასტროფას.

შემდგომში შემოვიფარგლოთ შემთხვევით $A_3 (k = 3)$, ამ შემთხვევისათვის პოტენციალური ფუნქცია მიიღებს სახეს:

$$V = \frac{1}{4} X^4 + \frac{a}{2} X^2 + bX. \quad (5)$$

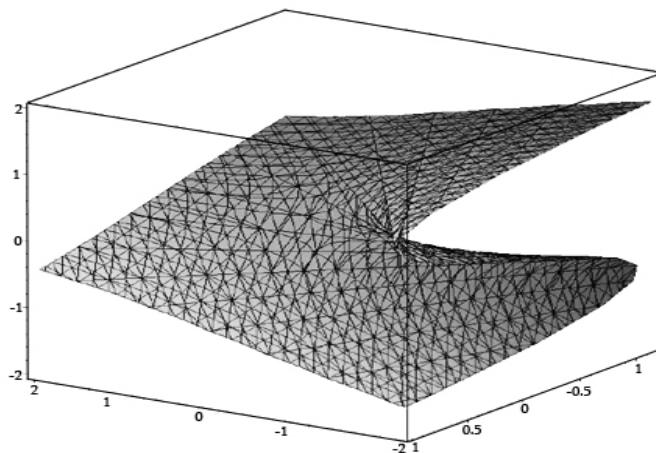
მოხერხებულობისათვის (5)-ში დავეუშვით, რომ $C_2 = a/2, C = b$

A_3 -ტიპის კატასტროფას უწოდებენ ნაოჭის ტიპის კატასტროფას, რომელიც აღწერილია (5) ფუნქციითა ოჯახით და დამოკიდებულია ორ მმართველ a და b პარამეტრზე. ნებისმიერი წერტილი $(a, b) \in R^2$ სივრციდან, გარდა სეპარატრისის წერტილებისა

$$\left(\frac{a}{3}\right)^3 + \left(\frac{b}{2}\right)^2 = 0 \quad (6)$$

პარამეტრიზაციას უკეთებს ფუნქციას ერთი ან სამი იზოლირებული კრიტიკული წერტილებით. კრიტიკული წერტილების მდებარეობას ძებნიან შემდეგი კუბური განტოლების ამოხსნის გზით:

$$\frac{\partial V}{\partial X} = X^3 + aX + b = 0 \quad (7)$$

ნახ.1. X მდგომარეობის ცვლადის დამოკიდებულება a და b მმართველ პარამეტრებზე

(7) განტოლება განსაზღვრავს ორგანზომილებიან მრავალსახეობას, რომელიც განლაგებულია სამგანზომილებიან სივრცეში საკოორდინატო ღერძებით $X - a - b$. გრაფიკულად წარმოდგენილია ნახ.1-ზე, საიდანაც ჩანს, რომ A_3 კატასტროფას უწოდებენ ნაოჭის კატასტროფას.

გამოვიკვლიოთ A_3 კატასტროფა სტანდარტული კვლევისაგან განსხვავებული წესით. (7)-ში მდგომარეობის ცვლადი შევცვალოთ $X = b^{1/3}\xi$, განტოლება დადის შემდეგ სახემდე:

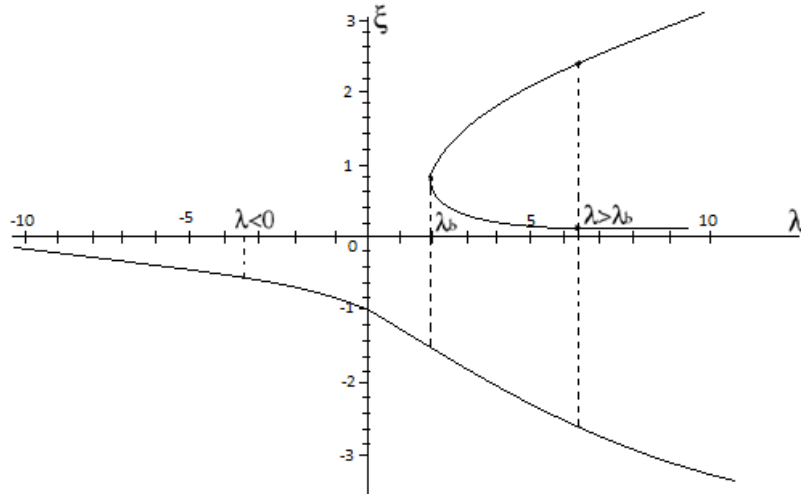
$$\xi^2 + \frac{1}{\xi} = \lambda, \quad \lambda = \frac{a}{b^{2/3}} \quad (8)$$

(a, b) მმართველი პარამეტრების მაგიერ გვექნება (λ, b) , ამასთან X -ის დამოკიდებულება b -ზე დაიყვანება მაშტაბის შემცირებაზე $X = b^{1/3}\xi$. $\xi - \lambda - b$. ახალ ცვლადებში პარამეტრი λ ხდება მნიშვნელოვანი, რომელიც განსაზღვრავს ξ -ის λ -ზე დამოკიდებულების ხასიათს. (8) განტოლება გვაძლევს უკვე ერთგანზომილებიან მრავალსახეობას სიბრტყეზე საკოორდინატო ღერძებით ξ, λ . $\xi(\lambda)$ ფუნქციის გრაფიკი მოცემულია ნახ.2-ზე.

ბიფურკაციის წერტილი $\lambda = \lambda_b = \sqrt[3]{\frac{27}{4}}$ წარმოადგენს სეპარატრისას, რომელიც ყოფს (7), (8) განტოლების ნამდვილ ფესვებს. როცა $\lambda < \lambda_b$, მაშინ ჩვენ გვაქვს ერთი ნამდვილი ფესვი, და როცა $\lambda > \lambda_b$ -მაშინ სამი ნამდვილი ფესვი. სეპარატრისის განტოლება $\lambda = \lambda_b$ ადვილად შეგვიძლია დაიყვანოთ (6) სახემდე. (7) განტოლების ფესვების ანალიზური სახე მოცემულია ნაშრომში [2].

ბიფურკაციის λ_b წერტილში (8) განტოლების ფესვებია $\xi_1 = -\frac{2}{\sqrt[3]{2}}$,

$$\xi_2 = -\frac{1}{\sqrt[3]{2}}.$$

ნახ. 2. (8) განტოლების ξ ამონახსნის დამოკიდებულება λ პარამეტრზე

ამასთან ამ წერტილში X მდგომარეობის ცვლადი განიცდის ნახტომს.

$$\Delta X_b = b^{1/3}(\xi_1 - \xi_{2,3}) = -\frac{3}{\sqrt[3]{2}} b^{1/3} . \quad (9)$$

ნახ.2-დან ჩანს, რომ $\lambda = 0$ კრიტიკული წერტილი და ბიფურკაციის წერტილი λ_b არ ემთხვევიან, როცა $b \neq 0$.

ამრიგად, ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარეობს, რომ კატასტროფების თეორიის ობიექტს წარმოადგენს სისტემის ნახტომისებრი გადასვლა ერთი მდგომარეობიდან მეორეში, რაც ანალოგიურია სისტემაში მიმდინარე მყისიერი ცვლილებებისა. როდესაც სისტემა ხასიათდება მდგომარეობის მხოლოდ ერთი ცვლადით და მმართველი პარამეტრების რიცხვი ორზე მეტი არ არის, მაშინ ასეთი სისტემა შეიძლება აისახოს ოთხი სტანდარტული კანონიკური ფორმით, რომლებსაც ელემენტალური კატასტროფები ეწოდება.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აგუგუშვილი. მართვის სისტემები, მესამე ნაწილი. სინერგეტიკა. სტუ. თბილისი. 690 გ., 2004.
2. ვ.სესაძე, ვ.კეკელიძე, ნ.სესაძე. სინერგეტიკა, არაწრფივი სისტემების სინთეზი. მონოგრაფია, სტუ. თბილისი. 275 გ., 2009.

Sesadze Valida
Full Professor,
Kapanadze Marina
Doctorant,
Lachkebian i Diana
Doctorant

**THEORY OF CATASTROPHES AS A SYNERGETIC INSTRUMENT FOR
RESEARCHES OF SYSTEMS' SUSTAINABILITY**

Summary

In this article is discussed the theory of catastrophes, as the synergetic instrument for researches of systems' sustainability. The goal of this article is to represent the main provisions of the theory of elementary catastrophes and using them in researches of social systems and sustainability of economic systems. It is shown that, when the system is characterized by only one state variable and the number of managing parameters is not more than two, such system can be reflected in four standard canonical form, which are called elementary catastrophes.

**სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა
და მისი წინააღმდეგობები**

სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის წინააღმდეგობების კვლევას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, რადგან ამ წინააღმდეგობების დაძლევის გარეშე შეუძლებელია აღნიშნული საბაზრო ეკონომიკური სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირება.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის არსიდან და სპეციფიკური ნიშნებიდან გამომდინარე, შეუძლებელია, რომ მას არ ახასიათებდეს შინაგანი, ობიექტური წინააღმდეგობები.

კერძოდ, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკა ჩემ მიერ განიხილება როგორც საბაზრო ეკონომიკა, რომელსაც ერთდროულად ახასიათებს, ერთი მხრივ, წმინდა ეკონომიკური მიმართულება, ანუ მაქსიმალური მოგების მიღებისაკენ სწრაფვა, ხოლო, მეორე მხრივ, სოციალური ორიენტაცია, ანუ ორიენტაცია ხალხის ინტერესების რეალიზაციაზე.

ამრიგად, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ეკონომიკური მიმართულება, ანუ ეკონომიკური მიზანი, და ამავე დროს ეკონომიკის სოციალური ორიენტაცია წარმოადგენს სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის არსს და მის სპეციფიკურ ნიშნებს, რომლებიც განაპირობებენ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის წინააღმდეგობებს.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ძირითად წინააღმდეგობას, ჩემი აზრით, წარმოადგენს წინააღმდეგობა სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ეკონომიკურ მიზანსა და მის სოციალურ ორიენტაციას შორის, რადგან „საბაზრო მეურნეობა, – როგორც პროფესორი რევაზ გოგოხია სამართლიანად აღნიშნავს, – თავისი ბუნებით, არსით არასოციალურია“ [1, გვ. 12].

სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი წინააღმდეგობიდან გამომდინარეობს აგრეთვე სხვა წინააღმდეგობები, რომლებიც ამ საბაზრო ეკონომიკურ სისტემას ახასიათებს.

კერძოდ, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი წინააღმდეგობიდან გამომდინარეობს შემდეგი წინააღმდეგობები:

– წინააღმდეგობა სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის თავისუფლად ფუნქციონირების აუცილებლობასა და ამ საბაზრო ეკონომიკური სისტემის სოციალური ორიენტაციის პრაქტიკული რეალიზაციისათვის მისი სახელმწიფოებრივი რეგულირების აუცილებლობას შორის;

– წინააღმდეგობა სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საწარმოთა ეკონომიკურ მიზანსა და ამ საბაზრო ეკონომიკური სისტემის სოციალურ ორიენტაციას შორის;

– წინააღმდეგობა მეწარმეთა კერძომესაკუთრულ ეკონომიკურ მიზანსა და საბაზრო ეკონომიკის სოციალურ ორიენტაციას შორის;

– წინააღმდეგობა უკანონო შემოსავლების მიღების მსურველთა – კორუფციონერთა – წმინდა ეკონომიკურ მიზანსა და სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის სოციალურ ორიენტაციას შორის და ა.შ.

სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ზემოაღნიშნული წინააღმდეგობები რეალურად არსებობს და ეს წინააღმდეგობები, როგორც უკვე აღინიშნა, გამომდინარეობს სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო

ეკონომიკის ძირითადი წინააღმდეგობიდან, რადგან როგორც საერთოდ საბაზრო ეკონომიკის, ისე სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის მამოძრავებელი მიზანია მაქსიმალური მოგების მიღებისაკენ სწრაფვა, მაგრამ ამასთან ერთად სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელია მისი ფუნქციონირების სოციალური ორიენტაცია, რაც აშკარად წინააღმდეგობაში მოდის ამ საბაზრო ეკონომიკური სისტემის ეკონომიკურ მიზანთან.

მაშასადამე, თუმცა საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საბაზრო ეკონომიკა მაქსიმალური მოგების მიღებას – ეკონომიკურ მიზანს ემსახურება, მაგრამ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის არსი და მისი სპეციფიკური ნიშნები სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ეკონომიკურ მიზანთან ერთად, როგორც უკვე აღინიშნა, მისთვის დამახასიათებელია სოციალური ორიენტაცია, რაც იწვევს აღნიშნულ წინააღმდეგობებს.

სწორედ ეკონომიკურ მიზანს ემსახურება თავისუფლად ფუნქციონირებადი საბაზრო ეკონომიკა, რაც სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში წინააღმდეგობაში მოდის ამ საბაზრო ეკონომიკური სისტემის სოციალურ ორიენტაციასთან და ეკონომიკის სოციალური ორიენტაციის პრაქტიკული რეალიზაციის მიზნით მისი სახელმწიფოებრივი რეგულირების აუცილებლობასთან.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თუმცა თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის ეფექტიანი ფუნქციონირების პირობებში, ცხადია, მოსალოდნელია გარკვეული დადებითი სოციალური შედეგები, მაგრამ, ჩემი აზრით, ასეთი (ანუ თავისუფალი) საბაზრო ეკონომიკა მაინც ვერ იქნება სოციალურად ორიენტირებული, რადგან საბაზრო ეკონომიკის სოციალურ ორიენტაციას აუცილებლად სჭირდება სათანადო სახელმწიფოებრივი რეგულირება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ეკონომიკურ მიზანს ემსახურება აგრეთვე საწარმოთა ფუნქციონირება, რადგან საწარმოთა მიზანია მაქსიმალური მოგების მიღება, რაც სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის პირობებში წინააღმდეგობაშია მის სოციალურ ორიენტაციასთან.

მაშასადამე, ამ შემთხვევაშიც, ისევე როგორც საერთოდ საბაზრო ეკონომიკის სოციალური ორიენტაციისათვის, აუცილებელია სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის სათანადო გამოყენება.

ამასთან, სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის გამოყენებაში ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შეიძლება იგულისხმებოდეს როგორც ეკონომიკის რეგულირება სამართლებრივი ფაქტორის სათანადო გამოყენებით (სათანადო კანონებისა და სხვა სამართლებრივი აქტების საშუალებით), ისე ეკონომიკის დერეგულირება, რომელიც, ჩემი აზრით, რეგულირების ერთ-ერთ ფორმას წარმოადგენს, და რაც, ანუ დერეგულირება უნდა დარეგულირდეს აგრეთვე სახელმწიფოს მიერ სამართლებრივი ფაქტორის გამოყენებით.

სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის სოციალურ ორიენტაციასთან წინააღმდეგობაშია აგრეთვე მეწარმეთა კერძომესაკუთრული ეკონომიკური მიზანი, რაც სრულიად ბუნებრივია, და რაც გამომდინარეობს უშუალოდ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი წინააღმდეგობიდან.

სრულიად აშკარაა აგრეთვე უკანონო შემოსავლების მსურველთა ეკონომიკური მიზანი, რაც მკვეთრად გამოხატულ წინააღმდეგობაში მოდის საბაზრო ეკონომიკის სოციალურ ორიენტაციასთან.

გარდა აღნიშნული წინააღმდეგობებისა, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკას ახასიათებს მთელი რიგი სხვა წინააღმდეგობებიც, რომლებიც აგრეთვე დაკავშირებულია სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო

ეკონომიკის ძირითად წინააღმდეგობასთან და გამომდინარეობს ამ წინააღმდეგობიდან, ანუ გამომდინარეობს წინააღმდეგობიდან სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ეკონომიკურ მიზანსა და მის სოციალურ ორიენტაციას შორის.

საბაზრო ეკონომიკის სოციალური წინააღმდეგობების პრობლემაზე საინტერესო და საფუძვლიანი მეცნიერული გამოკვლევა აქვს ჩატარებული საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტს, პროფესორ ლეო ჩიქავას.

მეცნიერულ ნაშრომში: „საბაზრო ეკონომიკა: სოციალური წინააღმდეგობების პრობლემა“, პროფესორი ლეო ჩიქავა აღნიშნავს, რომ „ქვეყნები, რომლებსაც გააჩნიათ თანამედროვე განვითარებული საბაზრო ეკონომიკა, მუდმივად გრძნობენ ობიექტურ წინააღმდეგობას: საბაზრო ეკონომიკა დამყარებულია უპირველეს ყოვლისა პირადი ინტერესის „პროვოცირებასა“ და დაკმაყოფილებაზე, ხოლო საზოგადოებას, მოსახლეობას გააჩნია სასიცოცხლო მნიშვნელობის საერთო ინტერესები, ეკონომიკური და სოციალური საზოგადოებრივი მოთხოვნილებები“ [2, გვ. 60-61].

უნდა აღინიშნოს, რომ თუმცა ზემოაღნიშნული ნაშრომი ეძღვნება არა უშუალოდ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის წინააღმდეგობებს, არამედ საბაზრო ეკონომიკის სოციალური წინააღმდეგობების პრობლემის კვლევას, მაგრამ თანამედროვე განვითარებული საბაზრო ეკონომიკისათვის, როგორც ცნობილია, დამახასიათებელია სოციალური ორიენტაცია, რაც ამავე დროს არ გამორიცხავს როგორც საერთოდ საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი, ისე სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი წინააღმდეგობების არსებობას.

ამრიგად, ზემოთ მოყვანილი ციტატა პროფესორ ლეო ჩიქავას ნაშრომიდან და მასში ასახული წინააღმდეგობა პირად ინტერესსა და საზოგადოების საერთო ინტერესებს შორის, პირად მოთხოვნილებებსა და საზოგადოებრივ მოთხოვნილებებს შორის, რაც ნამდვილად დამახასიათებელია თანამედროვე განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისათვის, ჩემი აზრით, შეიძლება განხილულ იქნეს აგრეთვე როგორც სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი წინააღმდეგობა, რაც დაკავშირებულია სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ძირითად წინააღმდეგობასთან – წინააღმდეგობასთან სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ეკონომიკურ მიზანსა და მის სოციალურ ორიენტაციას შორის.

გარდა ყოველივე ზემოაღნიშნულისა, განსაკუთრებით საყურადღებოა, რომ, ჩემი აზრით, სოციალურად არაორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი წინააღმდეგობები დაკავშირებულია ძირითადად სხვადასხვა მესაკუთრეების ეკონომიკურ ინტერესებთან – დაკავშირებულია სხვადასხვა მესაკუთრეების სწრაფვასთან რაც შეიძლება მეტი მოგების მიღებისაკენ, რაც თავისთავად წინააღმდეგობაში მოდის ამავე დროს ხალხის ინტერესებთან, ანუ ეკონომიკის სოციალურ ორიენტაციასთან.

ხოლო რაც შეეხება სოციალურად ორიენტირებულ საბაზრო ეკონომიკას, აქაც არსებობს წინააღმდეგობები სხვადასხვა მესაკუთრეთა ეკონომიკურ ინტერესებს შორის, მაგრამ, როგორც უკვე აღინიშნა, სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ძირითად წინააღმდეგობას წარმოადგენს წინააღმდეგობა ამ საბაზრო ეკონომიკური სისტემის ეკონომიკურ მიზანსა და მის სოციალურ ორიენტაციას შორის.

სწორედ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი წინააღმდეგობიდან გამომდინარეობს ამ საბაზრო ეკონომიკური სისტემის ყვე-

ლა სხვა წინააღმდეგობა, რომელთა გადაჭრა სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ეფექტიანი ფუნქციონირების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **გოგოხია რ.** შერეული ეკონომიკური სისტემა: არსი, მოდელები, განვითარების ტენდენციები. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2004.
2. **Чикава Л.** Рыночная экономика: проблема социальных противоречий. Журнал: "Общество и экономика", 1998, № 1.

Kuratashvili Anzor
Academic Doctor of Economics

SOCIALLY ORIENTED MARKET ECONOMY AND ITS CONTRADICTIONS

Summary

In scientific work are considered the contradictions of socially oriented market economy the solution of which is necessary condition of effective functioning of this market economy system.

ვასილ ხიზანიშვილი

ო. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი, სოციალურ მეცნიერებათა დოქტორი ეკონომიკაში

სოციალურ-ეკონომიკური თანასწორობა

თანასწორობა სოციალური ფილოსოფიის ერთ-ერთი ძირითადი ცნებაა. თანასწორობის იდეა შესაძლებელია წარმოდგენილი იქნეს როგორც თანაბარი ღირსების მქონე აბსტრაქტული იდეალის გავრცელების მცდელობა საზოგადოებრივი თანაცხოვრების სხვადასხვა სფეროში.¹

საზოგადოდ, თანასწორობის იდეა და საზრისი მდგომარეობს ფასეულობათა თანასწორობაში შემდეგი კითხვით: „რატომ თანასწორობა?“ თანასწორობა თამაშობს მთავარ როლს სამართლიანობის თეორიაში და წარმოადგენს მისი კონცეფციის ფუნდამენტურ მიზანს.² თანასწორობის პრინციპს გააჩნია ცენტრალური მნიშვნელობა სამართლიანობის თეორიისათვის. ის გაიგება არა როგორც უბრალოდ ალოკაციის* ან დისტრიბუციის პრინციპი, არამედ როგორც ადამიანებს შორის არსებული ურთიერთდამოკიდებულება.³

სოციალური თანასწორობა არის პოლიტიკური თეორიის ერთ-ერთი ცენტრალური ცნება, რომელიც აღნიშნავს ადამიანთა თანაბარ ხელმისაწვდომობას სოციალური თავისუფლების, უფლებისა და კეთილდღეობის (სიკეთის) მიმართ.⁴ სოციალური თანასწორობა გაცილებით მეტია, ვიდრე ეკონომიკური სისტემის უცხო დანამატი. მეტიც, არსებითად ის არის სოციალური საბაზრო ეკონომიკის ინტეგრალური კომპონენტი.

თანასწორობა, როგორც ეკონომიკური კატეგორია, შეიძლება დაიყოს სამ ნაწილად: 1) კეთილდღეობის თანასწორობა; 2) შესაძლებლობათა თანასწორობა; 3) რესურსების თანასწორობა;

შესაძლებლობათა და რესურსების თანასწორობა განსაზღვრავს და განაპირობებს კეთილდღეობის თანასწორობას. მატერიალური და არამატერიალური აქტივების თანასწორობა საბაზრო ეკონომიკაში სასტარტო პირობების გათანაბრების პერსპექტივით შესაძლებლობათა სრული რეალიზაციისათვის არის უმთავრესი წინაპირობა პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სივრცეში უტოპიად მიჩნეული თანასწორობის განხორციელებისათვის.

ეკონომიკურ თანასწორობას გააჩნია ორი ფუნდამენტური კითხვა: 1) თანასწორობა რისი? და 2) თანასწორობა ვის შორის? პირველის პასუხი მდგომარეობს შედეგის თანასწორობაში, უპირატესობის დაშვების გათანაბრებასა და სასტარტო პირობების ლეგალიზებაში თანაბარი პერსპექტივისათვის. მეორე კითხვაზე კი პასუხს სცემს თავად კეთილდღეობის თეორიის მთელი ისტორია, რაც წარმოადგენს ეთიკურ პრინციპებზე დაფუძნებულ კერძო და საზოგადო სიკეთის მორიგების მცდელობას.⁵

¹ <http://www.termes.ru>.

² <http://www.plato.standorf.edu>.

* ალოკაცია [ფრანგ. allocation] ასიგნება, გაცემა (ფულისა), ფრანგულ ქართული ლექსიკონი ტმ. I, თბ. 1963 წელი, გვ. 52.

³ Kipnis, K., Meyers, D.T., Economic justice: private rights and public responsibilities, Totowa, 1988, P. 104.

⁴ <http://www.filpedia.ru>.

⁵ <http://www.economuch.com>

თანასწორობის საკითხის უკეთ გარკვევაში გვეხმარება უთანასწორობის პრობლემის ანალიზი. უთანასწორობა, რაშიც ყველა მისი მკვლევარი თანხმდება, განისაზღვრება იმით, რომ ერთი სოციალური ჯგუფი საზოგადოებაში იძენს განსაკუთრებულ პოზიციას, რაც მას საშუალებას აძლევს თავისი თავის სასარგებლოდ მოახდინოს საზოგადოებრივი სიმდიდრის დიდი ნაწილის არაპროპორციულად გადანაწილება.⁶

უთანასწორობის პრობლემის განხილვისას შესაძლოა გამოვეყოთ რამდენიმე არგუმენტი მისი შემცირებისა და შესაბამისად საზოგადოებაში შემოსავლების გადანაწილების სასარგებლოდ.

ეკონომიკური კეთილდღეობის პოზიციიდან უთანასწორობასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს სოციალურ თანასწორობასა და საზოგადოებრივ კეთილდღეობას შორის არსებული შესაძლო ურთიერთკავშირი. საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ფუნქციის განსაზღვრულ ვარაუდებთან სრული თანასწორობის პირობებში ის აღწევს თავისი შესაძლებლობის მაქსიმუმს. ამიტომ შემოსავლების გადანაწილებით გამოწვეული უთანასწორობის ნებისმიერი შემცირება იწვევს საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ზრდას. განსხვავებული მოსაზრების მიხედვით კეთილდღეობის ამაღლებამ შესაძლებელია მოითხოვოს შემოსავლების უთანასწორობაც.

მეორე არგუმენტი საზოგადოებაში შემოსავლების გადანაწილების სასარგებლოდ ატარებს მაკროეკონომიკურ ხასიათს – ეს არის სოციალური უთანასწორობის დონესა და ეკონომიკური ზრდის ტემპებს შორის არსებული გარკვეული ურთიერთკავშირი. არსებითად, ეს არგუმენტი წინააღმდეგობრივია და გამოიყენება გადანაწილების პროცესის როგორც მომხრე, ისე მოწინააღმდეგე მხარის მიერ. ერთის მხრივ, რაც უფრო ნაკლებად ინტენსიურ ხასიათს ატარებენ გადანაწილების პროცესები, მით უფრო ძლიერია ინდივიდების სტიმულირება მწარმოებლური შრომის მიმართ, რაც ვლინდება მათ მიერ რეალური შემოსავლების მიღების შესაძლებლობებში. ამ აზრით, უთანასწორობა – ეს არის ფასი, რომელიც იძულებით გადაიხდება საზოგადოების მიერ ეფექტიანი ეკონომიკური სისტემისა და სტაბილური ეკონომიკური ზრდისათვის. თუმცა, უთანასწორობის საკმაოდ მაღალი დონე ქვეყანაში იწვევს პირიქით – ეკონომიკური ზრდის შემცირებას (ეკონომიკური განვითარება დასაწყისში იწვევს უთანასწორობის გადიდებას, ხოლო შემდეგ მის შემცირებას ანუ უთანასწორობის ზრდასთან ერთად ხდება ეკონომიკური ზრდის ტემპის მომატება მხოლოდ გარკვეულ დონემდე, საიდანაც უთანასწორობის შემდგომი ზრდის კვალდაკვალ ეკონომიკური ზრდის ტემპები მცირდება). ამიტომ მიზანშეწონილია, რომ თანასწორობის რეგულირება წარმოებდეს გადანაწილების პოლიტიკის გატარებით და არ მოხდეს მისი საკმაოდ მაღალი დონის დაშვება.

ვიდრე გავაანალიზებთ ეკონომიკურ ზრდასა და უთანასწორობას შორის დამოკიდებულებას, აუცილებელია განვმარტოთ, თუ რა ფორმით იზომება თავად უთანასწორობა. მის ინდიკატორად გამოიყენება საერთო შემოსავლის განაწილება ინდივიდებს შორის ეკონომიკაში. თვალსაჩინო წარმოდგენას ეკონომიკაში უთანასწორობის თაობაზე იძლევა ლორენცოს მრუდი, რომელიც გვიჩვენებს შემოსავლების თუ რა წილი მოდის მოსახლეობის შესაბამის ნაწილზე.⁷

მესამე მიზეზი დაკავშირებულია უთანასწორობის უფრო მეტად მკაფიო გამოვლინებასთან – სიღარიბის პრობლემასთან. სოციალური სამართლიანობის პრინციპებისა და საყოველთაოდ მიღებული ნორმების თანახმად, დემოკრატი-

⁶ <http://www.globalaffairs.ru>

⁷ <http://www.finansy-ru>

ულ სახელმწიფოში სიღარიბის მოცულობის შემცირება წარმოადგენს ხელისუფლების ერთ-ერთ ძირითად მიზანს, რომლის რეალიზაციაც ხორციელდება შემოსავლების გადანაწილების პოლიტიკის დახმარებით. შემოსავლების გადანაწილების მექანიზმები სხვადასხვაგვარია და ამა თუ იმ მექანიზმის გამოყენება დამოკიდებულია ქვეყანაში არსებული სოციალური უთანასწორობის დონეზე, მის სტრუქტურაზე, მიზეზებზე, უთანასწორობის შემცირების მიზნის სპეციფიკასა და პოლიტიკის ამოცანებზე. ამიტომ, შემოსავლების გადანაწილების რთული ამოცანის გარკვევამდე, მიზანშეწონილია უთანასწორობის სპეციფიკის, მისი თავისებურებებისა და შეფასების კრიტერიუმების დადგენა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ეკონომიკური ზრდისა და სიღარიბის შემცირების პრობლემები უშუალოდ არის დაკავშირებული ეკონომიკურ უთანასწორობასთან. უთანასწორობის მაღალი დონე, როგორც წესი, ასოცირდება სიღარიბის მაღალ დონესთან, ეკონომიკური ზრდის დაბალ ტემპებთან და პოლიტიკურ არასტაბილურობასთან, რაც საფრთხის წინაშე აყენებს ეკონომიკური და პოლიტიკური გარდაქმნის პროცესებს. შესაბამისად, იმისათვის, რომ განხორციელდეს ეფექტიანი პოლიტიკა, რომელიც მიმართული იქნება ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებისა და სიღარიბის შემცირებისაკენ, აუცილებელია დეტალური წარმოდგენის ქონა ამა თუ იმ ქვეყანაში არსებულ უთანასწორობის მოცულობაზე, უთანასწორობის პროფილსა და დეტერმინანტებზე, ისევე როგორც უთანასწორობაში არსებულ დროებით ცვლილებებზე.⁸

ეკონომიკური უთანასწორობა ანუ „განსხვავება სიმდიდრესა და შემოსავლებში“ მოიცავს ეკონომიკური აქტივებისა და შემოსავლების ყველა სხვაობას განაწილების სფეროში. იგი ერთნაირად ეხება როგორც ცალკეულ ადამიანებს და ადამიანთა ჯგუფებს საზოგადოების შიგნით, ისე ქვეყნებს შორის ურთიერთობებს. ეკონომიკური უთანასწორობის ასპექტი ძირითადად დაკავშირებულია საბოლოო შედეგების თანასწორობასთან და მიეკუთვნება შესაძლებლობათა თანასწორობის იდეას. საზოგადოებაში არსებობს ეკონომიკური უთანასწორობის მრავალი მიზეზი. ეს მიზეზები ხშირადაა დაკავშირებული ერთმანეთთან. თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკაში ეკონომიკური უთანასწორობის უმთავრესი მიზეზთაგანია შრომის ფასის განსაზღვრა ბაზარზე. ასევე, პრეფერენციათა განსხვავებულობა საზოგადოებაში ხშირად უწყობს ხელს ეკონომიკური უთანასწორობის წარმოქმნას.⁹

გაძლიერებული სოციალური და ეკონომიკური დიფერენციაცია უარყოფითად ზემოქმედებს ნებისმიერი ქვეყნის სახალხო მეურნეობრივ პოტენციალზე, კერძოდ კი მრეწველობის, პირველ რიგში მის მაღალტექნოლოგიურ და მთლიანად მეცნიერებატევადი დარგების განვითარებაზე. მზარდი და გაძლიერებული უთანასწორობა, ეს არის თანამედროვე მსოფლიო ტენდენცია გლობალიზაციის პირობებში.

ეკონომიკური უთანასწორობის შემცირებისათვის მსოფლიოში განიხილება შესაძლო მიმართულებები, რომელთაგან შეიძლება გამოიყოს რამოდენიმე მათგანი. ესენია: შრომის ანაზღაურების დონის ზრდა მუშაკის კვალიფიკაციის ხარისხის (დონის) გათვალისწინებით, რაც ნიშნავს განათლების ფაქტორის წინ წამოწევის მაღალკვალიფიციური სამუშაო ძალის მიწოდების ზრდისათვის და შესაბამისად, დიფერენციალით წარმოქმნილი უთანასწორობის შემცირებას შემოსავლებში; საშემოსავლი გადასახადის განაკვეთის ცვლილება ანუ მისი პროგრესული ფორმის შემოღება, სადაც მდიდრები იხდიან გადასახადის მეტ ოდენობას ვიდრე ღარიბები, რაც იწვევს შემოსავლების ჯამის შემცირებას; მი-

⁸ <http://www.eerc.ru>

⁹ <http://www.en.wikipedia.org>

ნიმალური სახელფასო ზღვარის დაწესება, რაც პირდაპირ აისახება ღარიბთა შემოსავლების ზრდაზე.¹⁰

მთლიანობაში, ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპები, მშრომელთა აქტიურობის გაძლიერება, პროფკავშირული მოძრაობების ორგანიზაცია, გადასახადების გადახდაზე კონტროლის დაწესება, სახელმწიფოს დოზირებული ჩარევა ბაზარზე და ა.შ., შეიძლება მივიჩნიოთ იმ ფაქტორებად, რომლებიც ამცირებენ ეკონომიკური უთანასწორობის რისკს საზოგადოებაში.

სოციალური უთანასწორობა წარმოადგენს საზოგადოების ცხოვრების ფენომენს, რომელიც მუდმივად და უშუალოდ კვლავწარმოებადია ცხოვრების სოციალურ სფეროში. ხოლო ეკონომიკური უთანასწორობის ცნება განისაზღვრება როგორც ინდივიდებს შორის არსებული უთანასწორობა მატერიალური სიკეთის კვლავწარმოების პროცესში, გაცვლაში, განაწილებასა და მოხმარებაში მათი როლისა და მონაწილეობის მიხედვით.¹¹

სოციალური უთანასწორობა მჭიდროდაა დაკავშირებული ეკონომიკურ უთანასწორობასთან, რაც ხასიათდება საზოგადოების დეფიციტური რესურსების – ფულის, ძალაუფლების, განათლებისა და პრესტიჟის არათანაბარი განაწილებით მოსახლეობის სხვადასხვა ფენებს შორის, რომელიც ნათლად გვიჩვენებს მკვეთრ დიფერენციაციას სოციალურ სტრატეფიკაციასთან მიმართებაში.¹²

Khizanishvili Vasil
PhD in Economics

SOCIAL-ECONOMIC EQUALITY

Summary

Equality is one of the most important concept of social philosophy. Social equality means equal accessibility of people towards the social liberties, the rights and prosperity. Equality as economical categories can be separate in three parts: 1. Equality of prosperity; 2. Equality of opportunities; 3. Equality of resources.

The tendency of the modern world is characterized by growing social-economic inequality which is characterized by a deficit of social public resources – money, power, education and prestige with unequal distribution among the different social classes of people which shows a distinct differentiation towards the social stratification.

¹⁰ <http://www.en.wikipedia.org>

¹¹ <http://www.coe.int.ru>

¹² <http://www.refport.ru>

Berulava George
D.Sc. (Econ), Professor
P. Gugushvili Institute of Economics,
I. Javakhishvili Tbilisi State University

RELATIONSHIP ORIENTATION: THE CONSTRUCT AND RESEARCH PROPOSITIONS

The purpose of the research paper is to explain the causes of the failure and success of business firms in creating and maintaining lasting relationships. For this reason relationship orientation construct is proposed. The construct reflects firm's core capabilities in creating and maintaining successful relationships with partners. To fully understand this construct the factors influencing relationship orientation and its outcomes are defined. Research propositions on the relations between proposed construct and its antecedents and consequences are suggested.

Keywords: relationship orientation, trust, commitment, adaptation, organizational culture, capabilities

1. Introduction

Recent decades have witnessed a significant change in the process of global rivalry characterized by increased level of technological turbulence and complexity of the competitive environment. To survive in such conditions, business organization must satisfy simultaneously efficiency, flexibility and adaptability requirements. Responding to this challenge, companies move away from conventional business practices – market transactions and hierarchies - toward new more flexible forms of business organization such as partnerships, strategic alliances and networks. The recent developments in business area have stimulated a great interest from academicians in studying of inter-organizational relationships that constitute the main building block of the new forms of business organization. This stream of research is grounded on such different theoretical paradigms as institutional economics [1], organizational theory [2, 3], modern contract law and social exchange theory [4, 5]. As a result of integration of these theoretical approaches a significant progress has been achieved in identifying key factors of business relationships (such as trust, commitment, resource-dependency, power, conflict, social and structural bonding, asset specificity, cooperation, adaptation and etc.) and understanding interrelations among them [6, 7, 8, 9, 10, 11, 12].

However, despite the increasing number of studies there are still some relatively unanswered questions in this new area of conceptual thinking of marketing. For instance, the reasons of success of some firms in creating and maintaining long-term relationships and failure of the others in doing so remained relatively unexplored. The problem is that the emphasis in the existing research has been made mainly on the relationships that had developed in organic way while the strategic issue of inter-organizational relationships has been ignored. To say distinctly organizational factors that determine firm's aspiration and ability to create and maintain long-term relationships with partners received very sparse attention in the existing literature. The present research is aimed to shed light on this issue. Hence the key question of the study is as follows- why do some firms can create and maintain long-term relationships while other firms are unsuccessful in this respect?

To get the answer on the research question, further in the paper, we develop a conceptual framework which contains three sets of dimensions: 1) the relationship orientation construct; 2) antecedents to relationship orientation - factors influencing relationship orientation, conditions that encourage or discourage this capability in a firm; 3) consequences or outcomes of relationship orientation. Based on the literature review the initial set of research propositions on the link between these three dimensions is formulated.

2. Relationship orientation construct

The importance of clear understanding of the determinants of long-term relationship is self-evident in today competitive environment characterized by the shift from competition between individual firms to competition between networks. The success in contemporary competition depends on the ability of firms to create and deliver superior value to customer. This, in turn, necessitates combination of a set of core capabilities that cannot be secured by a single firm alone. So to ensure superior customer value a firm must cooperate with partners. Relationship is glue that brings core capabilities of different firms together in the value creation process.

A large stream of research in institutional economics, organizational theory, modern contract law and social exchange theory has contributed significantly to current understanding of determinants of long-term business relationship. According to the Industrial Marketing and Purchasing Group (IMP) any inter-organizational relationship is based on the interaction processes [7]. Interaction process assumes social exchange, adaptation and coordination activities between firms involved in relationship exchange [13]. Social exchange reflects firm's need for trust and uncertainty reduction and refers to close communication of values and meanings through which learning process evolve [6]. Communication between relationship parties facilitates sharing of information on goals, strategies, expectations, actions, and performance evaluation criteria [14]. Empirical studies prove a positive influence of communication on trust and commitment [9, 10]. Another mechanism of interaction is dyadic adaptation process. Adaptation implies specific relationship investments of tangible and intangible resources that cannot be retrieved in case of relationship termination [7].

However, to get the answer on the research question the relationship itself must be viewed as one of the core capabilities of the firm. To clarify the meaning of relationship orientation concept as a core capability of the firm the resource-based perspective must be added to existing business relationship research context. A resource-based theorist consider firm's capabilities as complex bundles of skills and knowledge, used through organizational processes that provide competitive advantage for the firm and enables its assets to be deployed efficiently [15, 16].

The literature review of business relationships reveals factors and variables that contribute to their stability and longevity, while resource-based research uncovers ways that allow companies to secure these factors and variables. By integrating resource-based view and the constructs arising from business relationships research the following definition of relationship orientation is proposed:

Relationship orientation is a core capability of the firm in managing of such processes as communication, relationship investment and adaptation, coordination and conflict resolution that elaborates relevant norms of behavior and organization necessary to create and maintain lasting relationships with partners.

According to the definition, relationship orientation consists from three interrelated dimensions: norms, processes, and organization. It is exactly the interplay between these dimensions of the construct that ensures firm's capabilities in creating and managing successful

relationships with its business partners. To clarify the meaning of proposed construct let's discuss in more detail each of its three dimensions.

Norms. The starting point of relationship orientation is the concept of norms. In a relationship context norms reflect patterns of behaviors of business partners under specific situations. In this paper to describe the first dimension of the relationship orientation construct the norm typology developed by Heide and John is adopted [17]. This typology identifies three types of norms that govern relationship behavior: flexibility, information exchange, and solidarity. The higher level of relational norm reflects the higher capabilities of the partners to manage appropriate processes that allow them to maintain mutually successful long-term relationships.

Processes. On the base of literature review the following processes can be defined as crucial for the firm to be successful in its relationships with partners: communication, coordination, and adaptation. The capability of the firm to manage properly these processes lies at the core of relationship orientation and is determined in turn by the relevant behavioral norms. *Communication* reflects formal as well as informal sharing of meaningful and timely information between firms [8]. Communication process is usually referred as the glue that holds together business partnerships, underlies most aspects of organizational behavior, and is critical to the success of the relationship. *Coordination* refers to the process of working together within a partnership, which is closely related to communication [14]. It reflects the processes of relationship performance monitoring and evaluating and conflict resolution [13]. *Adaptation* is a central feature of working business relationships and refers to a process in which firms alter their normal business practices uniquely for individual partners [18]. Adaptations can touch products, financial arrangements, information routines, social services and etc. [7]. The empirical findings suggest that adaptations play a crucial role in ensuring long-term relationships.

Organization. This dimension reflects structures, accountabilities, incentives and rewards for building relationships, resource commitments, and controls. According to Day [19] superior customer-relating capability much more likely is common to companies organized by customer groups or segments. Such configurations better utilize incentives that emphasize retention and ensure customers with a seamless interaction with the company [19]. Organization must be opened to external partners to provide access to a greater number of information sources, facilitate the sharing of meaningful information for the benefit of both partners. Such kind of organization is crucial for the development of long term, stable relationships.

3. Antecedents to relationship orientation

Factors influencing relationship orientation are those organizational attributes that facilitate or hamper firm's eagerness and ability to create and maintain lasting relationships with partners. The insights from existing literature review reveal that top management's and individual managers' attitudes towards relationship with business partners as well as organizational culture represent important predictors of the relationship orientation.

Top management's attitudes towards relationships with business partners. Senior management plays an important role in shaping culture and future vision of the firm [20]. Day suggests that inducing customer-linking capabilities depend on top management's commitment to putting customers first [20]. Webster accentuates top management's responsibility in developing customer-oriented values and beliefs. He states that "only the CEO can take the responsibility for defining customer and market orientation..." [21, p.37]. This statement is supported by empirical studies. Jaworski and Kohli [22] found that top management's emphasis on customers and attitudes toward risk had a significant impact on market orientation. Similarly one can conclude that top management's values and attitudes toward relationship will instigate relationship capabilities development in the firm. Hence,

Proposition 1: The more positive the top management’s attitude toward relationships with business partners, the greater the relationship orientation of the firm.

Individual manager’s attitudes towards relationships with business partners.

However, top management’s relationship orientation may not be enough in assuring relevant capabilities within the firm. Kothandaraman and Wilson [23] emphasize the role of proper orientation of the all value creating functions within the firm in achieving success of relationship marketing outcome. They proposed “Alignment with Relationship Paradigm” construct which captures “individual manager’s attitude towards cooperative buyer-seller relationships as a preferred business model” [23, p.10]. The construct comprises three dimensions- attitudes towards cooperation, trust and interdependence in business relationships. These dimensions reflect individual manager’s willingness to behave in cooperative way and are very important to understanding relationship orientation of the firm. Hence,

Proposition 2: The more positive the individual managers’ attitude toward relationships with business partners, the greater the relationship orientation of the firm.

Organizational culture. In academic literature organizational culture is defined as “...the pattern of shared values and beliefs that help individuals understand organizational functioning and thus provide them norms for behavior in the organization” [24, p.4]. Deshpande, Farley, and Webster [25] in their empirical study of Japanese firms found a significant effect of the organizational culture on firm’s customer-orientated behavior and capabilities. A strong link between organizational culture and relationship orientation has been found in a number of recent studies [26, 12]. Rest upon these findings it is reasonable to conclude that organizational culture is a salient variable for understanding relationship orientation.

In this paper, Quinn’s [27] organizational culture typology is adopted to define antecedents to the relationship orientation. This typology model is comprised from four different types of organizational culture: clan, hierarchy, market, and adhocracy culture. Types of organizational culture are differentiated on the base of two dimensions that reflect the system-structural perspective [28] and transaction cost perspective [1]. The first dimension describes the continuum from organic to mechanistic processes, while the other one describes the relative organizational emphasis on: internal maintenance or external positioning.

Relying on the main characteristics of the relationship orientation construct defined in this paper, one can conclude that organizational cultures that rely on organic processes and external positioning will better promote customer relation capability than organizational cultures that rely on mechanistic processes and internal maintenance. Therefore, adhocracy cultures, which rely on organic processes (entrepreneurship, creativity, adaptability, flexibility) and external positioning (environmental differentiation) is most likely to be associated with the relationship orientation, while hierarchical cultures, which rely on mechanistic processes (control, stability, order) and internal maintenance (smoothing activities, integration) is least likely to be associated with the relationship orientation. The same time it is not obvious whether clan or market culture is more associated with the proposed construct, because the former one assumes organic processes and internal maintenance, while the latter one relies on mechanistic processes and external positioning. However, taking into account that relationship orientation must be customer focused, and due to the fact that market culture has a greater effect on customer orientation [25], it can be concluded that market culture is more associated with the relationship performance than clan culture. Thus:

Proposition 3: The positive influence of organizational culture on the relationship orientation is ranked from highest to lowest according to the type of organizational culture as follows.

Highest	adhocracy culture
	market culture
	clan culture
Lowest	hierarchical culture.

4. Consequences of relationship orientation

In this study “qualitative outcomes” are used to measure the effectiveness relationship orientation. Such outcomes reflect the fact of creation and maintenance of lasting mutual beneficial relationships with partners that in turn guarantee desired effectiveness of firm’s performance. The literature review suggests that the most desirable “qualitative outcomes” of the relationship development process are trust, mutual satisfaction and commitment.

Under conditions of resource-dependency and power asymmetry trust plays a critical role in relationship safeguarding. According to Moorman, Deshpande and Zaltman [29] trust is a willingness to rely on exchange partner in whom one has confidence. Trust is a core construct in most of relationship studies and reflects benevolence, honesty and competence of partners [8, 9, 10]. All these studies suggest that trust has a significant positive impact on the effectiveness of relationship performance.

The second measure reflects affective aspects of interaction between parties based on the assessment of relationship performance [8]. Mutual satisfaction is a measure of stability of the value-creating relationship and is concerned with the continuous development of the relationship [30]. Both indicators of relationship performance are well studied in existing research so their reliable measures are already established [8, 9, 10, 29, 30].

Empirical studies suggest mutual satisfaction is positively related to the degree of commitment between partners [9, 10, 30, 31]. Moreover, according to the results of this study commitment is a good predictor of the firm’s performance measured by objective indicators.

The evidence of empirical studies allows us to conclude that relationship orientation as a core capability of the firm in creating and maintaining relationship will have a positive impact on the effectiveness of relationship performance [58]. Hence we propose that:

Proposition 4: The greater relationship orientation, the greater (1) the level of trust between partners; (2) mutual satisfaction and (3) relationship commitment.

5. Policy Implications and Conclusions

In this paper we have attempted to explain the causes of the failure and success of business firms in creating and maintaining lasting relationships. For this reason relationship orientation construct is proposed. The construct reflects firm’s core capabilities in creating and maintaining successful relationships with partners. To fully understand this construct the factors influencing relationship orientation and its outcomes are defined. Research propositions on relations between proposed construct and its antecedents and consequences are suggested.

This study can be important for both theoretical and practical considerations. Identification of the relationship orientation construct can contribute to better understanding of the nature and determinants of relationship performance effectiveness and provide base for further theoretical development in business marketing area. The results of study can also be useful for managers of partnerships, strategic alliances and networks providing them with better understanding of the strategic issues of relationship development that contribute to

attaining relationship performance effectiveness goals and enabling them to conduct more deliberate relationship orientation performance.

References

1. Williamson O.E. (1975), *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*. New York: Free Press.
2. Thompson, J. D. (1967), *Organizations in Action - Social Science Bases of Administrative Theory*. New York: McGraw-Hill.
3. Pfeffer, J. and Salancik, G.R. (1978), *The External Control of Organizations*. New York: Harper & Row.
4. MacNeil, I.R. (1978), “Contracts: Adjustment of Long-Term Economic Relations Under Classical, Neoclassical, and Relational Law,” *Northwestern University Law Review*, 72, pp.854-905.
5. Thibaut, J.W. and H.H. Kelley (1959), *The Social Psychology of Groups*, New York: McGraw-Hill.
6. Hakansson, H. and Ostberg, C. (1975), “Industrial marketing: an organizational problem?”, *Industrial Marketing Management*, vol.4., pp.113-23.
7. Hakansson, H. (ed.), (1982), *International Marketing and Purchasing of Industrial Goods: An Interaction Approach*, New York: Wiley.
8. Anderson, James C. and James A. Naurus (1984), “A Model of the Distributor’s Perspective and Distributor-Manufacturer Working Partnerships,” *Journal of Marketing*, 48 (Fall), pp. 62-74.
9. Anderson, J. C. and J.A. Naurus (1990), “A Model of Distributor Firm and Manufacturer Firm Working Partnerships,” *Journal of Marketing*, 54 (January), pp. 42-58.
10. Morgan Robert M. and Shelby D. Hunt. (1994), “The Commitment-Trust Theory of Relationship Marketing,” *Journal of Marketing*, 58 (July), pp. 20-38.
11. Lefaix-Durand, A. and Kozak, R. (2009), “Integrating Transactional and Relational Exchange into the Study of Exchange Orientation in Customer Relationships,” *Journal of Marketing Management* Vol.25, pp. 1003-1025
12. Iglesias, O., Sauquet, A. and Montaña, J. (2011), “The Role of Corporate Culture in Relationship Marketing,” *European Journal of Marketing* Vol. 45 (4), pp. 631-650.
13. Moller, K. and Wilson, D. T. (1995), “Business Relationships: An Interaction Perspective,” in *Business Marketing: An Interaction and Network Perspective*, Moller Kristian and Wilson David T. (ed.), Kluwer Academic Publishers, pp. 23-52.
14. Anderson, Erin and Barton Weitz (1989), “Determinants of Continuity in Conventional Industrial Channel Dyads,” *Marketing Science*, 8 (Fall), pp. 310-323.
15. Wernerfelt, Birger (1984), “A Resource-Based View of the Firm.” *Strategic Management Journal*, 5, pp.171-180.
16. Conner, Kathleen R. (1991). “A Historical Comparison of Resource-Based Theory and Five Schools of Thought within Industrial Organization Economics: Do We Have a New Theory of the Firm?” *Journal of Management*, 17 (1), pp. 121-154.
17. Heide, J. and G. John (1992), “Do Norms Matter in Marketing Relationships?” *Journal of Marketing*, 56 (April), pp.32-44.
18. Hallen, L., J. Johanson, and N. Seyed-Mohamed (1991), “Interfirm Adaptations in Business Relationships,” *Journal of Marketing*, 55 (April), pp.29-37.
19. Day G. (2002), “Winning the Competition for Customer Relationship”, *The Wharton School, University of Pennsylvania*, (October).
20. Day G. (1994), “The Capabilities of Market-Driven Organizations”, *Journal of Marketing* (October): 37-52.
21. Webster F.W., (1988) “The Rediscovery of the Marketing Concept”, *Business Horizons*, May-June, pp. 29-39.

22. Jaworski, Bernard J. and Ajay K. Kohli. (1993), "Market Orientation: Antecedents and Consequences", *Journal of Marketing*, 57 (July), pp.53-70.
23. Kothandaraman, Prabakar and David T. Wilson (2000b), "Implementing Relationship Strategy," Report 1-2000, University Park, PA: Institute for the Study of Business Markets.
24. Deshpande, Rohit and Frederick E. Webster, Jr. (1989), "Organizational Culture and Marketing: Defining the Research Agenda," *Journal of Marketing*, 53 (January), pp. 3-15.
25. Deshpande, Rohit, John U. Farley, and Frederick E. Webster, Jr. (1993), "Corporate Culture, Customer Orientation, and Innovativeness in Japanese Firms: A Quadrad Analysis." *Journal of Marketing*, 57 (January), pp. 23-37.
26. Winklhofer, H., Pressey, A. and N. Tzokas (2006). "A Cultural Perspective of Relationship Orientation: Using Organisational Culture to Support a Supply Relationship Orientation," *Journal of Marketing Management* Vol.22, pp.169-194.
27. Quinn, Robert E. (1988), *Beyond Rational Management*. San Francisco: Jossey-Bass Inc., Publishers.
28. Van de Ven, Andrew (1976), "On the Nature, Formation, Maintenance of Relations Among Organizations," *Academy of Management Review*, 1 (October), pp. 24-36.
29. Moorman, Christine, Rohit Deshpande, and Gerald Zaltman (1993), "Factors Affecting Trust in Market Research Relationships," *Journal of Marketing*, 57 (January), pp.81-101.
30. Anderson, J.C., Hakansson, H., and Johanson, J. (1994), "Dyadic Business Relationships Within a Business Network Context," *Journal of Marketing*, 58 (January), pp. 1-15.
31. Cambra-Fierro, J. and Polo-Redondo, Y. (2011). "Post-Satisfaction Factors Affecting the Long-Term Orientation of Supply Relationships," *Journal of Business & Industrial Marketing* Vol.26 (6), pp. 395-406.

გიორგი ბერულავა

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი,

ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ურთიერთობებზე ორიენტაცია: კონცეფცია და კვლევის წინადადება

რეზიუმე

მიმდინარე კვლევის მიზანია შეისწავლოს ის ფაქტორები, რომლებიც განაპირობებენ ფირმებს შორის გრძელვადიანი და წარმატებული ურთიერთობების არსებობას. ამისათვის ნაშრომში ურთიერთობებზე ორიენტაციის კონცეფცია არის შემოთავაზებული. ეს კონცეფცია ასახავს ფირმის წარმატებული ურთიერთობების შექმნისა და შენარჩუნების უნარს. ასევე ნაშრომში განსაზღვრულია ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ურთიერთობებზე, ორიენტაციაზე და ამ ორიენტაციის შედეგები ფირმისათვის. ამ კვლევის ერთ-ერთ უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს ჰიპოტეზის შემუშავება ურთიერთობებზე ორიენტაციის და მის ფაქტორებსა და შედეგებს შორის არსებულ კავშირებზე.

Ioseb Masurashvili

*Head of “Center Innovation Management”
Faculty Economics & Business, TSU*

INFLUENCE OF THE AMERICAN AND JAPANESE MANAGEMENT MODELS FOR BUSINESS DEVELOPMENT IN SOUTH KOREA

Manifestations of the features of management in South Korea have the same roots as the management model in other countries. So, being the closest in many respects a country with Japan, a business in South Korea is largely dependent on the quality of the workforce as a key resource of production. As well as Japan, South Korea, rather severely limited in nature and territorial resources, despite the fact that the population of this small country (area of the Republic of Korea is only 99 646 km²) in 2007 was estimated at 48.5 million¹³. It is because of this fact, the term *insamansa* (cadres decide everything) got used to the everyday life of many generations of Korea. Many Koreans are linked economic growth witnessed in the Republic of Korea from 1960 to 1980, is the efficient use of labor resources. Given this fact, when considering management in Korea, we can not focus on the factors of production such as labor relations and personnel management.

Throughout the 20th century, the Korean economy experienced a rise and fall, and on each cycle of economic history of South Korea before the Korean nation were serious problems that require rapid and informed decisions, and often at the same time gave way to the ideology of the nation. During the colonial period, the main problem posed by the Korean nation, was to achieve independence, resulting in dominant ideologies such as patriotism¹⁴. By 1987, many of the principles of a democratic society have been implemented, and, apparently, nothing can undermine the economic situation of South Korea until 1997, in which the Asian crisis occurred. For many Koreans, the International Monetary Fund assistance during the difficult period was the humiliation of the nation, but this did not prevent the ideology of globalization and neoliberalism out in the first place in the society.

All these stories of the twentieth century in South Korea. united nation in a single organism, and postponed a deep imprint in the minds of the Korean people. But the list of the main factors vibrant economic growth that was observed for four decades, is not limited to internal changes in the country. U.S. funding for the Korean industry is also made changes in the consciousness of Korean citizens, and especially the country's economic system.

Management in Korea until 1987. Together with the political changes in the country, and changed the overall picture of management of the Republic of Korea. Thus, until 1987 the system of labor relations major role in the process of change in this sphere the state played using all his power. The authoritarian government has taken stringent measures to introduce legislation aimed at economic development and growth. And employers and wage-labor at the time had very few rights and were quite weak. The main features of the management at that time were underdeveloped from a scientific point of view, the vertical method of decision-making, paternalistic leadership and high level of bureaucracy.

The most distinctive feature of the employment relationship at that time was the suppression of independent labor movements. Following the adoption of a plan for economic development in 1962, the state strategy of export-oriented, negatively affected the labor

¹³ Kim D. O. Employment relations and HRM in South Korea / D. O. Kim. - Wiltshire: Antony Rowe, 2004. p.227.

¹⁴ Lee K. B. Korea and East Asia: the story of a Phoenix / K. B. Lee. - Westport: Greenwood Publishing Group, 1997. p.281.

market. Low wages, high discipline and limited in their rights workers movement - all the main characteristics of labor relations at the time. Universal unionization of South Korea at that time was very low in comparison with other countries. Emerging as the workers' organizations were completely subordinate to the state¹⁵. The Korean company at the time often took a strategy aimed at training and simulation of the companies-counterparts in more developed countries in economic terms. During this period, beginning to form the Korean chaebols. The main features in the field of personnel management at the time considered to be sinorizm, the system of lifetime employment, the employment of university graduates, monthly salaries, focus on the universal worker, chief of staff assessment of the company.

It is estimated that in 1987 the GNP of South Korea totaled \$ 120 billion, which more than half of the GNP of the countries - members of the OECD.

The U.S. Bureau of Labor Statistics, as a rule, does not include the newly industrialized Asian countries in international comparisons. However, the increasing importance of South Korea in the global economy has forced the Bureau to take, and for this country.

The development of the economy of this state at the first stage was made possible primarily due to cultural characteristics of this country. Koreans are known to the world his work ethic.

The average workweek in the industry in South Korea is 54 hours (in the U.S. - 40 in Japan - 41). Many companies are working six-day week in two shifts for 12 hours and three days of vacation per year. For Koreans work on Sundays is quite common.

Complain about even the Japanese: "They work too hard." Korean managers are working 70 - 80 hours a week, the Japanese - from 60 to 70, the U.S. - about 50. However, the labor force in Korea is not just cheap and hard. It is quite clever and well educated. Korea, as well as all Confucian countries, has always put education high. Virtually all Koreans are literate, and the young people in South Korea is much harder learning in high school than their peers in Italy or England. Education, as well as in Japan, is at home and at school - always instilled a love of long hard work. As one Korean woman, "if my son to work hard and learn, he will become rich. And this is - my dream."

Most South Korean leaders have a diploma in electrical engineering and computer specialist, and many were educated in the United States.

If you believe this Korean Development Institute, South Korea, the number of doctors per head of population - the highest in the world.

South Korean management in the period from 1987 to 1997. With the adoption of democracy in the Republic of Korea, the main activity of the government reoriented to address the problems that have more political than economic, nature. Such a rapid transition, in conjunction with immature labor relations, led to many problems that require lightning-fast decisions.

By the mid-80s, workers challenged more and more of the old foundations in the industry. They are growing demands for political and human rights in 1987 overflowed in the great struggle for the rights of workers (Great Labor Struggle), the universal self-unionism, collective bargaining and experiments on the introduction of pluralism. During this period, workers' strikes have taken a very tough character. The new government also disagreed with the old foundations in the industry, such as a tyrannical use of the workforce and authoritarian corporatism. Moreover, after the 1987 collective bargaining became the main regulator in such matters as the definition of wages and times of the day. Another indicator of the rapidly evolving democracy has led to numerous attempts to create a second union organization designed to limit the ability of the Federation of Korean Trade Unions. Later, the

¹⁵ Rowley C. Managing Korean business: organization, culture, human resources and change / C. Rowley, T. W. Sohn, J. Bae. - London: Frank Cass publishers, 2002. p.211.

administration of Kim Young herself has defined its position as the focus on globalization. The focus of the new government, coupled with increases in wage Korean workers forced many corporations to open their branches of the South-east Asia and eastern Europe¹⁶.

All of these external changes made to Korean corporations to reconsider their approach to managing staff. The new management model adopted in Korea, was named sininsa, and made a huge amount of qualitative changes. Siniori system was replaced by a new system based on the merits of a particular work, and lifetime employment - a more flexible system of employment of the population, thereby replacing the traditional Korean principles to rationalize and fair promotion.

იოსებ მასურაშვილი

„ინოვაციური მენეჯმენტის ცენტრი“, თსუ

**ამერიკის და იაპონიის მენეჯმენტის მოდელების გავლენა
სამხრეთ კორეის ბიზნესის განვითარებაზე**

რეზიუმე

სამხრეთ კორეის მენეჯმენტის თავისებურებებს გააჩნიათ იგივე საფუძველი რაც სხვა ქვეყნის მართვის მოდელებს. რამდენადაც ყველანაირად ძალიან ახლოსაა იაპონიასთან, ბიზნესის სამხრეთ კორეაში უმეტესწილად დამოკიდებულია სამუშაო ძალის გამოყენების ხარისხზე, როგორც წარმოების განვითარების ძირითად რესურსზე. 1987-1997 წლებში დემოკრატიის განვითარებასთან ერთად შეიცვალა მიდგომა და ორიენტაცია პოლიტიკური ვითარებიდან გადავიდა ეკონომიკის უსწრაფესი განვითარების მიმართულებით. საგარეო ცვლილებებმა განაპირობა კორეის კორპორაციებში პერსონალის მართვისადმი ცვლილებები. მენეჯმენტის ახალმა მოდელმა „სინინსა“ კარდინალური ცვლილებები გამოიწვია, რამაც კორეაში ბიზნესის განვითარებას შესაბამისი დადებითი კვალი დაამჩნია.

¹⁶ Kim D. O. Employment relations and HRM in South Korea / D. O. Kim. - Wiltshire: Antony Rowe, 2004. p.227.

სოფლის მეურნეობა

თენგიზ ქავთარაძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
მზია ქავთარაძე
პროფესორი, რუსთავეის კოლეჯის რექტორი

გლობალიზაცია და საქართველოს სოფლის მეურნეობის სპეციფიკაციის პრობლემა

საქართველოს ცალკეული მხარე და კუთხე იმდენად სპეციფიკური სასოფლო-სამეურნეო პროფილის მქონეა, რომ ერთი შეხედვით, თითქმის შეუძლებელიც კია დარგობრივ სტრუქტურაში ცვლილებების შეტანა მაპროფილებელი იერსახისათვის ზიანის მიუყენებლად. ამდენად, მხარეთა აგრარული ნაირფეროვნება განაპირობებს მრავალდარგოვან სპეციფიკაციას და ერის მდიდარ ეკონომიკურ პოტენციალს.

ეს შეხედულება ილია ჭავჭავაძის ნააზრევოდან გამომდინარეობს [1].

საქართველოში მცენარეთა გავრცელებისა და გაადვილების დადგენას და ბუნებრივ პირობებთან დაკავშირებით სოფლის მეურნეობის ზონალურ მეცნიერულ შესწავლას ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ამ საკითხის შესწავლის საწყისია XVII საუკუნე და მის პირველ ავტორად აღიარებულია სახელგანთქმული გეოგრაფი და ისტორიკოსი ვახუშტი ბატონიშვილი. თუმცა „ცხადია, რომ ვახუშტის ქართული ძველი სამეცნიერო მწერლობის ამ დარგში არაერთი წინამორბედი უნდა ჰყოლოდა. ბარისა და მთის ბოტანიკურ-გეოგრაფიული გარჩევის პრინციპი საქართველოში მრავალი მოსაზრების გამო ძველისძველი დაკვირვების შედეგად უნდა იქნეს მიჩნეული. მისი კვალი სტრაბონის თხზულებაში დაცულია. იბერიის აღწერილობაში ჩანს სახელდობრ ცნობაში ქვეყნის ბარად და მთად დაყოფისა და ამისდა მიუხედავად ორივე ნაწილის მოსახლეობისაგან განსხვავებული მეურნეობის წარმოების შესახებ. საფიქრებელია, რომ ეს სტრაბონისაგან საქართველოში გაგონილს ასეთი დანაწილების ადილობრივ ცნობას უნდა წარმოადგენდეს. დავით გარეჯელის ცხოვრების ავტორის ზემოთ მოყვანილ საგულისხმო ბოტანიკურ დაკვირვების გარდა, უეჭველია, ვახუშტიმდე არაერთი სხვა უფრო ღრმა დამკვირვებელი უნდა ყოფილიყო ძველ საქართველოში, რომელთა მონაპოვარმა ამ სახელოვან ქართველ მეცნიერს მცენარეთა ზონალობის სქემის შექმნა გაუადვილა” [2].

ვახუშტი ბატონიშვილმა თავის შესანიშნავ ნაშრომში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“. როგორც აკადემიკოსი ივ. ჯავახიშვილი შენიშნავს, მას საქართველოს სხვადასხვა თემის, ადგილის, მარტო სასოფლო-სამეურნეო ვითარება კი არა აქვს წარმოდგენილი, არამედ აღნიშნულია თითოეული მათგანის შესაძლებლობაც: დასახელებულია სად რა ხარობს, სად რა არც არის და არც შეიძლება რომ იყოს..... ცნობების მიხედვით უფლება გვაქვს დავასკვნათ, რომ ვახუშტის თავისი სისტემის საფუძვლად მოსავლიანობა-ნაყოფიერების ხუთი განსხვავებული ბოტანიკურ-აგრონომიული (თურინჯ-ნარინჯის, ბრინჯ-ბამბის, ვენახ-ხილიანი, უვენახო-უხილო, ბალახ-ყვავილიანი) არეს არსებობა აქვს ნაგულისხმევი” [3].

აკადემიკოსი ნიკო კეცხოველი აღნიშნავს, რომ „ვახუშტი ბატონიშვილს მოცემული აქვს აგრეთვე ველური მცენარეების ზონალობაც. ასე მაგალითად: აღმოსავლეთ საქართველოში მას კარგად აქვს გამოსახული: 1. ველის სარტყე-

ლი, 2. ვაკე ტყეების სარტყელი, 3. მთის ტყეების სარტყელი, რომელსაც მაშინდელი საქართველოს დიდი ტერიტორია ეჭირა, 4. მაღალმთიანი ტყეების არე, რომელიც საზაფხულო საძოვრებს წარმოადგენს და დღევანდელი ტერმინოლოგიით – სუბალპური ტყეები, 5. შამბ-ბალახიან-შროშანიანი არე, დღევანდელი ტერმინოლოგიით სუბალპების მაღალი ბალახეულობა; 6. ბალახევაილიანი არე, რომელიც საზაფხულო საძოვრებს წარმოადგენს და დღევანდელი ტერმინოლოგიით ეწოდება სუბალპებისა და ალპების მცენარეულობა, 7. მარადი თოვლის არე, ბალახევაილოვანი არის ზევით. ბოტანიკურად ეს არეები, ზონები საკმარისად სრულად, მაგრამ ფრიად ლაკონურად და სხარტად აქვს დახასიათებული. მის კლასიკურ ნიმუშს წარმოადგენს ზურტაკეტის, შამბიანის, ისპირისა დასხვათა აღწერილობა [4].

ცნობილია, რომ ვახუშტის შემდეგ სოფლის მეურნეობის გაადგილებისა და სპეციალიზაციის პრობლემებს სწავლობდა ილია ჭავჭავაძე. სასოფლო-სამეურნეო დარგების სპეციფიკური საკითხების განხილვა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების კანონზომიერებათა დრმა ცოდნის საფუძველზე ილიას ესმარებოდა უფრო ნათლად გამოეკვეთა და დაესაბუთებინა დარგობრივი სპეციალიზაციის გარდუვალი საჭიროება. იგივე მიზანდასახულობას ემსახურებოდა მიწათმოქმედების ადგილობრივი წეს-ჩვეულებების მეცნიერული შესწავლისა და განვითარების აუცილებლობის მოთხოვნაც.

დარგთა პრაქტიკული და თეორიული საფუძვლების ცოდნა, სამამულო თუ უცხოური მეცნიერების თანამედროვე მიღწევათა გაანალიზება-განზოგადების იშვიათი უნარი დიდ მწერალს დრმა და მაღალკვალიფიციური მსჯელობის საშუალებას აძლევდა.

საქართველოს ტერიტორიაზე წმინდა ბოტანიკური თვალსაზრისით გავრცელებულ მცენარეულობათა ვერტიკალურ ზონალობაზე დიდი მუშაობა აქვს ჩატარებული და მრავალი კაპიტალური შრომა აქვს გამოქვეყნებული აკადემიკოს ნიკო კეცხოველს.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის გაადგილებისა და სპეციალიზაციის საკითხების ეკონომიკური თვალსაზრისით შესწავლას ეხება ცნობილი ქართველი მეცნიერების, პროფესორების: ი. ჯაშის, ნ. ლაჭყეაძის, პ. ჟღენტის, ი. მიქელაძის, მ. კახეთელიძის, მ. კუპრეიშვილის, ა. კიკნაველიძის, ვ. პაპუნძის, ვ. ბურკაძის, პ. კოდუაშვილის და სხვ. შრომები, რომელთაც დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვთ.

თავის დროზე სადირექტივო ორგანოების დავალებით მეცნიერმუშაკთა მონაწილეობით, რომელთაც მეთოდურ ხელმძღვანელობას უწევდა მუშაკთა ჯგუფი პროფესორ პ. ჟღენტის, ეკონომისტ ლ. კუპრავას (ჯგუფის ხელმძღვანელი), პროფ. მ. რჩეულიშვილის, მეგობარი აგრონომის კ. როგავას და სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა კანდიდატის დ. ცალქალამანიძის შემადგენლობით, 1954-1960 წლებში დამუშავდა საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განლაგების, სპეციალიზაციისა და სოფლის მეურნეობის გაძღოლის სისტემები. ეს ნაშრომი სამტომეულის სახით 1960 წელს გამოიცა, ხოლო 1971 წელს განახლებული მასალით გამოიცა ხელმეორედ ერთ ტომად დასახელებით – „რეკომენდაციები საქართველოს სსრ სოფლის მეურნეობის გაძღოლის სისტემების შესახებ“. ამ ნაშრომის მიხედვით, საქართველოს ტერიტორიაზე გამოყოფილია სოფლის მეურნეობის II ზონა სამი ქვეზონით. ეს ზონები და ქვეზონები ერთიმეორისაგან მკვეთრად განსხვავდებიან ბუნებრივ ეკონომიკური, სამეურნეო-საწარმოო პირობების თავისებურებებით, შედეგად კი მიწათმოქმედებისა და მეცხოველეობის დარგობრივი სტრუქტურით, მათი ურთიერთშეთანაწილებით და სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარების ამოცანებით.

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადგილების ზონალური სურათი ძირითადი დარგების მიხედვით მსხვილ მასშტაბებში შემდგენიერად წარმოგვიდგება: მევენახეობის დარგის (მისი სასაქონლო პროდუქციის მიხედვით) 76,8%, მხოლოდ სოფლის მეურნეობის საწარმოო სპეციალიზაციის I ზონაზე მოდის, 20,3% – II, IV და VIII ზონებზე, დანარჩენ ზონებს ამ მხრივ მეტად უმნიშვნელო ხვედრითი წონა უკავია. მეხილეობის 70,0% IV ზონაზე მოდის, 9,8% – I ზონაზე, 7,4% II-ზე, 5% – VII ზონაზე, 3,5% - V-ზე, დანარჩენ ზონებზე (თითქმის ყველა დანარჩენ ზონაზე) ამ დარგის უმნიშვნელო ხვედრითი წონა მოდის. მეჩაიეობის 60,2% – XI ზონაზე, 20,5% – X ზონაზე მოდის. ეს დარგი წარმოდგენილია აგრეთვე XII (6,2%) და XIII (12%) ზონებშიც. ციტრუსების 46,7% მოდის XI ზონაზე, 31,5% – XIII, 21,7% – X ზონაზე.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციის ცალკეულ ზონებს გარკვეული თავისებურებები ახასიათებს. წარმოების სტრუქტურის ინტენსიფიკაციის დონის, სოფლის მეურნეობის ცალკეული დარგის გაძღოლის სისტემის განვითარების პერსპექტივების თვალსაზრისით, ეს თავისებურებები გამომდინარეობს ზონალური სპეციალიზაციის საერთო ნიშნებიდან და მოთხოვნებიდან. სავსებით შეესაბამება ადგილობრივი ბუნებრივ-ეკონომიკური პირობების რაციონალური გამოყენების ამოცანებს და ადასტურებს ამა თუ იმ ზონის სპეციფიკური პირობებიდან გამომდინარე მაპროფილებელი ძირითადი დარგების და მასთან უპირატესი სხვა დარგების შეწონასწორებული განვითარების საერთო ტენდენციის სისწორეს. მომავალში რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის ზონალური სპეციალიზაციის სრულყოფა სწორედ ამ პირობებისა და ნიშნების შემდგომი სრულყოფისა და განვითარების საფუძველზე უნდა განხორციელდეს.

გლობალიზაციის პირობებში საქართველოს სოფლის მეურნეობის გაადგილებისა და სპეციალიზაციის საკითხები სახალხო მეურნეობის ცალკეულ დარგებს შორის სწორი პროპორციების დადგენის პრობლემის ნაწილია. იგი უშუალოდ დაკავშირებულია სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარების პერსპექტივების განსაზღვრასთან, შრომითი რესურსებისა და მიწის ფონდების სოფლის მეურნეობის მწარმოებლური ძალის უფრო რაციონალურად გამოყენებასთან. ის მოიცავს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დაგეგმვის, რაციონალური ორგანიზაციისა და ეკონომიკის საკითხებს როგორც მთლიანად ქვეყნის მასშტაბით, ისე ცალკეული ეკონომიკური რეგიონის, რაიონის, თითოეული კონკრეტული საწარმოს მიხედვით.

გაადგილებისა და სპეციალიზაციის ამოცანას შეადგენს სოფლის მეურნეობის დარგებისა და პირუტყვის სახეობათა ისეთი ტერიტორიულ-გეოგრაფიული დანაწილება, რომ მიღწეული იქნას ამ სხვადასხვაგვარი ბუნებრივი პირობების მაღალეფექტიანად გამოყენება და სოფლის მეურნეობაში მოსავლიანობისა და პროდუქტიულობის ამაღლება, პროდუქციის ერთეულზე რაც შეიძლება ნაკლები დანახარჯების პირობებში.

ბუნებრივ პირობათა შორის განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მიწის, როგორც სოფლის მეურნეობრივი წარმოების ძირითადი და ამასთან შეუცვლელი საშუალების ნაყოფიერად გამოყენებას.

სოფლის მეურნეობის გაადგილება და სპეციალიზაცია ერთი და იგივე პროცესის, შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების ორი სხვადასხვა მხარეა.

სოფლის მეურნეობის გაადგილება სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა სახის პროდუქციის წარმოების სივრცობრივი (ტერიტორიული) გაადგილებაა (ადმინისტრაციული რაიონის, მხარის, და ქვეყნის მასშტაბით), რომელიც ხორციელდება შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების საფუძველზე, ამა თუ იმ სახის პროდუქტებზე საერთო სახელმწიფოებრივი მოთხოვნილების და მისი წარმოების კონკრეტულ-ბუნებრივი და ეკონომიკური პირობების შესაბამისად.

გაადგილება წარმოადგენს რაოდენობრივ მხარეს და პასუხობს კითხვას – მოცემულ რეგიონში, მეურნეობაში რა სახისა და რა რაოდენობის პროდუქცია უნდა იქნას წარმოებული. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სწორი გაადგილება ბუნებრივ-ეკონომიკური პირობების გათვალისწინებით მიწის, წარმოების საშუალებებისა და შრომის მაღალ ტექნიკურად გამოყენების საშუალებას იძლევა.

ერთგვაროვანი პროდუქტების თავმოყრა მეურნეობრივად დამოუკიდებელ საწარმოებში ქმნის პირობებს თითოეულ ამ საწარმოს შიგნით სამუშაო ადგილების მიხედვით შრომის დანაწილებისათვის, რაც, თავის მხრივ, ხელს უწყობს სპეციალიზაციის გაფართოებას.

სპეციალიზაცია მჭიდრო კავშირში იმყოფება საზოგადოებრივი შრომის დანაწილების სხვა ფორმებთან – საწარმოს შიგნით შრომის დანაწილებასა და შრომის ტერიტორიულ მოწყობასთან. წარმოების სპეციალიზაცია განპირობებულია საწარმოო ძალების განვითარების დონით და წარმოადგენს მისი შემდგომი განვითარების მნიშვნელოვან ფაქტორს. ძირითადად განასხვავებენ სპეციალიზაციის სამ ტიპს: საგნობრივს, დეტალურსა და ტექნოლოგიურს. სხვადასხვა შემთხვევაში შესაძლებელია არსებობდეს სპეციალიზაციის გადრმაგების განსხვავებული შესაძლებლობანი. სპეციალიზაცია წარმოების განვითარების, პროდუქციის თვითღირებულების შემცირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია. სპეციალიზირებულ მეურნეობაში ინერგება დარგებისა და კულტურების ყოველმხრივ გამართლებული შეთანაწყობა, რაც გაცილებით უფრო წარმოების ხელსაყრელ პირობებს ქმნის.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაცია ასახავს თვისობრივ მხარეს და პასუხობს კითხვაზე, რომელი მთავარი დარგები უნდა განვითარდეს. ის ითვალისწინებს, ერთი მხრივ, საუკეთესო დარგების შერჩევას, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან წარმოების ტექნოლოგიური პროცესებით, მეორე მხრივ, გულისხმობს შეფარდებების (პროპორციების) დადგენას შერეულ დარგებს შორის.

საქართველოში სამთო მიწათმოქმედებისათვის დამახასიათებელი ბუნებრივ-კლიმატური და ეკონომიკური პირობების გათვალისწინებით ჩამოყალიბებულია ცხრა ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ეკონომიკური მხარე (რეგიონი), რომლებიც ქმნიან ერთიან სამეურნეო სისტემას.

ქვეყნის ბუნებრივი კლიმატური პირობები მრავალი კულტურის წარმოების საშუალებას იძლევა. ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ სასოფლო-სამეურნეო სპეციალიზაციის პირობებში ვაწარმოოთ ყველა კულტურა. დარგების მრავალრიცხოვნობას მივყავართ მის დაქუცმაცებამდე. ეს კი ამცირებს წარმოების კონცენტრაციის დონეს, რაც უარყოფითად მოქმედებს მეურნეობრიობის ეფექტიანობაზე. გონივრული სპეციალიზაციის მნიშვნელობა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ქმნის წარმოების მთავარი ფაქტორის – მიწის, შრომის, კაპიტალური დაბანდების, ძირითადი აქტივების ეფექტიანი გამოყენების, მეცნიერულ-ტექნიკურ მიღწევათა და მოწინავე გამოცდილების დანერგვის პირობას, აგრეთვე ხელს უწყობს წარმოების ინტენსიურ ტექნოლოგიებზე გადასვლას.

ჩვენ მიერ შესწავლილ იქნა ქვეყნის სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციის დონე. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ აღნიშნული მაჩვენებელი როგორც ქვეყნის მასშტაბით მთლიანად და რეგიონების მიხედვითაც, რეფორმამდე მიღებულ სპეციალიზაციის დონესთან შედარებით დაბალია. მისი მიზეზია ის, რომ ბოლო პერიოდში მთავარი ყურადღება მიექცა მარცვლეულის, კარტოფილისა და მეცხოველეობის პროდუქტების ანუ პირველადი საჭიროების პროდუქტების წარმოებას, ქვეყნის სოფლის მეურნეობის მაღალი სასაქონლო, მაპროფილებელი პროდუქტების (ჩაი, ციტრუსი, ხილი, ყურძენი, თამბაქო)

წარმოება კი კატასტროფულად შემცირდა გასაღების ბაზრების დაკარგვისა და გადამამუშავებელი ბაზის სრული მოშლის გამო. ამის გარდა, ახალი სამხარეო რეგიონური მოწყობის პირობებში, ერთ რეგიონში მოხდა მთისა და ბარის რაიონები, რომელთაც მკვეთრად განსხვავებული საწარმოო სპეციალიზაციის მიმართულებები გააჩნიათ. მაგალითად, სამეგრელო-ზემო სვანეთი; რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი; მცხეთა მთიანეთი; სამცხე-ჯავახეთი. სტატისტიკური აღრიცხვის მონაცემებით, დღეს მათი (მთისა და ბარის) გამოცალკევება შეუძლებელი გახდა.

კვლევის შედეგად დავრწმუნდით, რომ საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ზონალური სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის დონის ამაღლების საკითხებზე არ წარმოებს სათანადო მუშაობა. სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა დაამუშაოს და წარმოებაში დანერგოს სოფლის მეურნეობის რაციონალური სპეციალიზაციის, გაადგილებისა და მეურნეობის გაძლიერების სისტემის შესახებ რეკომენდაციები. მეცნიერული რეკომენდაციებისა და ნორმატივების პრაქტიკული მნიშვნელობა უნდა გამომდინარეობდეს მათ ტიპიურობაში, ვინაიდან ისინი უნდა შეესაბამებოდნენ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა გარკვეულ საწარმოო ტიპებს. მათი წლიური და პერსპექტიული გეგმები და ღონისძიებანი უნდა ეყრდნობოდეს ისეთ რეკომენდაციებს, რომლებიც წარმოადგენენ რა ტიპიურს, საჭიროებენ შემდგომ კონკრეტიზაციას ადგილებზე, თითოეული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინებით.

საჭიროა მეურნეობის თითოეული საწარმოო ტიპის მიხედვით შეირჩეს ტიპიური საწარმო, რომელიც ძირითადი ნიშნებით ყველაზე მეტად ემსგავსება ტიპში შემავალი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების ერთობლიობას და მის მაგალითზე დამუშავდეს ორგანიზაციულ-სამეურნეო მოწყობის გეგმები. შესაბამისი საპროექტო, სამეცნიერო დაწესებულებების, ადგილობრივი სოფლის მეურნეობის საწარმოო სამმართველოებისა და თვით მეურნეობათა ხელმძღვანელების მიერ შედგენილი ორგანიზაციულ-სამეურნეო მოწყობის გეგმა იქნება ერთგვარი ტიპიური პროექტი, რომელიც შეიცავს ნორმატიულ მასალებს, მეურნეობის საკვანძო საკითხების ტიპიურ გადაწყვეტას, სხვადასხვა მანევრებლებს, რისი გამოყენებაც შეიძლება ანალოგიური სამუშაოს ჩატარებისას მოცემულ საწარმოო ტიპში შემავალ სხვა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში. აღნიშნული ტიპიური საწარმოს მაგალითზე დამუშავებული ორგანიზაციულ-სამეურნეო მოწყობის გეგმა კონკრეტულ პირობებში მოიცავს მეურნეობის გაძლიერების მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემის ყველა ელემენტს. იგი მნიშვნელოვნად გააადვილებს ანალოგიური სამუშაოს შესრულებას საწარმოთა ტიპში გაერთიანებულ სხვა მეურნეობებში, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოებისა და დამზადების, კაპიტალური დაბანდების და ა.შ. პერსპექტიულ დაგეგმვას, მეურნეობისადმი დიფერენცირებული ხელმძღვანელობის განხორციელებას.

რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის თავისებურებანი მეტნაკლები ზომით ართულებენ წარმოების რაციონალურ გაადგილებას, სპეციალიზაციის გაღრმავებას, კონცენტრაციის გაძლიერებას და მიგვანიშნებენ მათი გულდასმით გათვალისწინების საჭიროებაზე, ამ პრობლემათა დრმა მეცნიერულ დონეზე დამუშავებისა და გადაწყვეტის აუცილებლობაზე.

აგრარულ-სამრეწველო ინტეგრირების მომავალი პერსპექტივები მოითხოვენ რესპუბლიკის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების რაციონალური სპეციალიზაციის ფრიად მნიშვნელოვანი საკითხების გონივრულ გადაწყვეტას.

„უნივერსალიზმი“, რომელიც ჯერ კიდევ შემოგვრჩა, წარმოადგენს სერიოზულ დაბრკოლებას სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარების გზაზე. მიუხედავად დღემდე ჩატარებული დიდი სამუშაოებისა, საქართველოს სოფლის

მეურნეობის გაადგილების, სპეციალიზაციისა და მეურნეობის გაძლიერების სისტემების შემუშავების პრობლემა არაა გადაწყვეტილი. საჭიროა რაიონების სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების მიხედვით ადგილობრივ-ეკონომიკური პირობების ყოველმხრივი გათვალისწინება. ამასთან, დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს ცალკეული კულტურებისა და დარგების შედარებითი ეკონომიკური ეფექტიანობის მიხედვით შეფასებას და სოფლის მეურნეობის გაძლიერების სისტემის ცალკეული ელემენტების დასაბუთებას.

ახლა უკვე აღარ კმარა ის, რომ სწორად განვსაზღვროთ და გავაანალიზოთ სპეციალიზაციის ფაქტორული დონე, მასზე მოქმედი ფაქტორების გავლენის შედეგები. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დიდი შესაძლებლობები, სწრაფი ტემპები და დარგთაშორისი კავშირების განვითარების ტენდენციები აუცილებლად მოითხოვს წინასწარ განისაზღვროს და მეცნიერულად დასაბუთდეს არა მარტო უახლოეს, არამედ შორეულ პერსპექტივაშიც სპეციალიზაციის მიმართულება, კონცენტრაციის დონე და მათ საფუძველზე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადგილებისა და განვითარების ძირითადი მიმართულებები. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ როგორც არ უნდა იყოს კულტურებისა და დარგების შეფარდება ზონაში, რაიონსა ან ცალკეულ მეურნეობაში, შემდგომი იგი მოითხოვს გაუმჯობესებას. ერთხელ დადგენილი სპეციალიზაცია და კულტურებისა და დარგების შეთანაწყობა იცვლება დროის, ადგილისა და პირობების მიხედვით.

გეგმაზომიერად უნდა განხორციელდეს დარგების გაადგილება და საწარმოთა სპეციალიზაცია, მოეწიოს მათ შორის სწორი კავშირურთიერთობა. ამ შესაძლებლობათა სინამდვილედ გადაქცევისათვის საჭიროა წარმოებაზე მოქმედ ფაქტორთა დეტალურად შესწავლა, რაც საფუძველად დაედება სწორი ორიენტირებას საწარმოთა მეურნეობრივი პროფილის ჩამოყალიბებაში. ამისათვის სათანადოდ უნდა გავითვალისწინოთ სპეციალიზაციის განმსაზღვრელი ეკონომიკური და ბუნებრივი ფაქტორები, კერძოდ, როგორცაა სახალხო მეურნეობრივი ინტერესები, თითოეული დარგისა და კულტურის ეკონომიკური ეფექტურობა და სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების მაღალნაყოფიერი გამოყენების უზრუნველყოფა. სახელმწიფოებრივი ინტერესები მოითხოვს ცალკეულ რეგიონებში, რაიონებში, სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში განვითარებით ისეთი დარგები და კულტურები, რომლებიც მხოლოდ თვალსაჩინო ეკონომიკურ ეფექტს იძლევიან, მხოლოდ ამ თვალსაზრისით უნდა მივუდგეთ რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის განვითარებას, მისი სპეციალიზაციისა და დარგთა რაციონალური შეთანაწყობის საქმეს.

ეკონომიკურად გაუმართლებელი დარგებისა და კულტურების დასადგენად საჭიროა დავეყრდნოთ არა ერთი, არამედ რამდენიმე წლის მონაცემებს. თუ რომელიმე დარგი ან კულტურა სისტემატურად ზარალიანია და ხელს უშლის მოცემული მეურნეობის გაფართოებული კვლავწარმოების გზით განვითარებას, მაშინ ის წარმოებიდან უნდა იქნეს ამოღებული. სასოფლო-სამეურნეო კულტურების გასაშენებლად სწორად უნდა შეირჩეს მიწები სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში. ამა თუ იმ კულტურის გაშენება კი არ უნდა ხდებოდეს ზოგიერთი ხელმძღვანელის უბრალო ნება-სურვილის მიხედვით, არამედ უნდა ემყარებოდეს მეცნიერულად დასაბუთებულ შესაძლებლობებს, სწორად უნდა დადგინდეს სხვადასხვა დარგისა და კულტურების გავრცელების ბუნებრივ-ეკონომიკური პირობების ხელსაყრელობის ეპიცენტრები. მეურნეობაში არსებული დამატებითი და დამხმარე დარგები ორგანულად (ტექნოლოდიურად) დაკავშირებულნი უნდა იყვნენ ძირითად დარგებთან, ავსებდნენ მათ, უზრუნველყოფდნენ მეურნეობის რაციონალური სტრუქტურის შექმნას და წარმოადგენდნენ მეურნეობის აუცილებელ ელემენტს. ისინი ხელს უნდა უწყობდნენ

ძირითადი დარგების განვითარებას, უზრუნველყოფდნენ მიწების მთლიანად ათვისებას, იძლეოდნენ დამატებით პროდუქციას და გარკვეულ როლს ასრულებდნენ საწარმოთა რენტაბელობაში. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კონცენტრაციის დონის ამაღლების ერთ-ერთ ძირითად გზად მიჩნეულ უნდა იქნეს დანაკვეთულ პირობებში მიმოფანტული პატარ-პატარა მიწის ნაკვეთების რაც შეიძლება გამსხვილება, დაბლობებში არსებული სავარგულების მასივებად გაერთიანება. სარეველიანი, ბუჩქნარ-ჯაგნარებით დაფარული წვრილ-წვრილი ნაკვეთების გაშენდა და გაერთიანება, რომელიც მოგვცემს ნათესებისა და ნარგავების გაფართოების დიდ შესაძლებლობას, გაადვილებს ტექნიკის გამოყენებას და აამაღლებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტიანობას.

უნდა გადაისინჯოს კულტურათა და დარგთა გაადვილებისა და დაგეგმვის სისწორე არა მარტო რესპუბლიკის რეგიონებისა და რაიონების, არამედ თითოეული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების მიხედვითაც. საჭიროა აღმოიფხვრას კულტურათა და დარგთა ხელოვნური დაქსაქსულობა და განისაზღვროს თითოეული რაიონის, სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების სწორი საწარმოო მიმართულება. ჯერ რეგიონების, ხოლო შემდეგ რაიონებისა და ცალკეული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების მიხედვით უნდა განესაზღვროთ წარმოების ძირითადი მიმართულებები, დავაზუსტოთ, რა სახეობის პროდუქცია უნდა აწარმოოს რაიონმა, სასოფლო-სამეურნეო საწარმომ. ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ შესაბამისი სამინისტროების, უწყებების, სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტებისა და თვით სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების ხელმძღვანელებისა და სპეციალისტების მონაწილეობით უნდა დამუშავდეს და განხორციელდეს რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის ყველა დარგის სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციის ხანგრძლივი პერიოდისათვის გათვალისწინებული პროგრამა, ასევე აგრარულ სამრეწველო ინტეგრაციის ძირითადი მიმართულებანი და პარამეტრები, მისი განხორციელების ვადები და ეტაპები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ღლონტი თ. ილია ჭავჭავაძე და სოფლის მეურნეობა, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბ. 1988.
2. ჯავახიშვილი ივ. საქართველოს ეკონომიკური ისტორია, წიგნი I, თბ.,1930, გვ. 298.
3. იქვე. გვ. 290-293.
4. ეცხოველი ნ., კულტურულ მცენარეთა ზონები საქართველოში, თბ. 1957, გვ. 4-5.
5. პაპუნიძე ვ., საქართველოს სსრ სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკაცია, გამომცემლობა საბჭოთა საქართველო, თბ. 1970.
6. ქავთარაძე თ., აგრარული რეფორმა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და საქართველო, „მეცნიერება“, თბ. 2003.

Kavtaradze Tengiz
Academic Doctor of Economics,
Kavtaradze Mzia
Professor

GLOBALIZATION AND PROBLEMS OF SPECIALIZATION OF GEORGIA'S AGRICULTURE

Summary

In this work there is studied the problems of specialization of agriculture under globalization, reviewed the stages of specialization development; defined indicator of specialization, according to the scale of a country as well as of regions. This is still more low level until reform than being to specialization. Its reason is that in the last period basic attention concentrated to grain, potato and livestock products or output of primarily needs products. Outlining the levels of agricultural specialization and concentrations levels increasing appropriate activities.

**სოფლის მეურნეობის კაპიტალისტურ ურთიერთობაზე გადასვლის
თავისებურებანი საქართველოში**

ცნობილია, რომ სამეურნეო რეფორმის გატარებამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი კაპიტალისტური ურთიერთობის განვითარებას საქართველოში, ამ მხრივ აღსანიშნავია სოფლის მეურნეობის ტრადიციულ დარგებში დაწყებული პროგრესული ცვლილებები.

საქართველოს ბუნებრივ-ეკონომიკურმა თავისებურებამ, მდიდარმა მეურნეობრივმა ტრადიციამ, განაპირობა მრავალწახნაგოვანი სასოფლო-სამეურნეო დარგების აღორძინება და ახალ-ახალი კულტურების წარმოების შესაძლებლობა. ცალკეული რეგიონები და სოფლები შესაბამისი პირობებიდან გამომდინარე სპეციალდებიან ამა თუ იმ სასოფლო-სამეურნეო დარგისა და კულტურული ჯიშობრივი შედგენილობის სრულყოფა-გამრავლებაში. ამიტომ მოსახლეობა ირჩევს პრიორიტეტული კულტურების წარმოების ზრდისადმი მისწრაფების გზას, რომელსაც ბაზარი კარნახობს. სწორედ ყველა ზემოაღნიშნულმა ფაქტორმა განაპირობა ტრადიციული დარგების კიდევ უფრო გაფართოება-სრულყოფა შესაბამისი აგრობოტანიკური არეების მიხედვით. კერძოდ, აღმოსავლეთ საქართველოს გარდამავალ სასოფლო-სამეურნეო ზოლში მარცვლეულის, ბოსტნეულისა და ხილის ინტენსიური წარმოების დამკვიდრება, მეცხოველეობის დარგის აღმავლობა.

სასოფლო-სამეურნეო დარგთა კაპიტალისტურ ურთიერთობაზე გადასვლას, ბუნებრივია, თან სდევდა შესაბამისი აგროტექნიკური ღონისძიებების დანერგვა-განვითარება. ბევრ შემთხვევაში ძველი, ტრადიციული ცოდნა-გამოცდილება ვეღარ აკმაყოფილებს თანამედროვე მოთხოვნებს და დღის წესრიგში დგება როგორც თვისობრივი, ისე რაოდენობრივი ხასიათის ევოლუციური განვითარება-გარდაქმნა. ამდენად, აქტიურად იწყება ორ-სამ მინდროვანი სისტემიდან მრავალმინდროვან და მაღალთესლბრუნვაზე გადასვლის პროცესი, რომელიც პირველად ფეხს იკიდებს შედარებით მსხვილ სასოფლო-სამეურნეო ფართობებში. ასეთ ვითარებაში, ბუნებრივია, უმჯობესდებოდა და სრულყოფილი ხდებოდა მეურნეობის წარმოების წესებიც, მაღლდებოდა მათი ტექნიკური აღჭურვილობის დონე, სადაც ფართოდ იკიდებს ფეხს ქარხნული წესით დამზადებული იარაღ-მოწყობილობა. XX საუკუნის დამდეგს სოფლის მეურნეობაში გამოჩნდა ტრაქტორი და სხვ.

მიუხედავად ამ და სხვა არსებითი ხასიათის გარემოებისა, განსაკუთრებით XIX ს 80-იანი წლებიდან, მკვეთრად ვითარდება გაუმჯობესებული იარაღ-მანქანების დანერგვა, ჩნდება ახალი – ე.წ. „კომერციული“ კულტურები, ფართოვდება ტრადიციული დარგების, განსაკუთრებით მემცენარეობის არიალი, მეტ-ნაკლებად უმჯობესდებოდა მეცხოველეობაც და სხვ.

სავაჭრო მიწათმოქმედების განვითარება თავის გამოხატულებას პოულობს დარგთა სპეციალიზაციაში. ამ მხრივ რეფორმის შემდგომ პერიოდში უწინარესად იწყებს გაფართოებას მარცვლეულის, ვენახის, ხეხილის, თამბაქოს, სუბტროპიკული კულტურების ფართობები. მეცხოველეობის დარგებიდან მეცხვარეობა, მეფრინველეობა, მეღორეობა და მეაბრეშუმეობა. აღნიშნული დარგები ვითარდება ქვეყნის შესაბამის კლიმატურ-ბუნებრივ გარემოში, სადაც განსაკუთრებულ ადგილს იჭერს სპეციალური და ტექნიკური კულტურები.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის პერსპექტიულ განვითარებაზე თავის დროზე თეორიული დასაბუთება მისცა ილია ჭავჭავაძემ, რომელიც 1895წ

წერდა: „სადაც ჩაი, სორგო, ალისარჩული, აბრეშუმი მოდის, საცა ბამბა ხეირობს, საცა ყოველგვარი ხეხილია შესაძლებელი, საცა ყურძენი მოდის, ღვინო დგება, საცა შესაძლოა გაჩენა თითქმის ყოველგვარი საზეთო, სამღებრო, სააფთიაქო მცენარეობისა, იქ მიწისა და ხელის მოცდენა იმისთანა ფასმოკლე ჭირნახულისათვის, როგორც მაგალითად პურია, ჩვენის ფიქრით, დიდი შეცდომაა. პურს, თუ უწინ, როცა კარნაკეტილები ვიყავით, თავისი საბუთი ჰქონდა, ახლა მისი მოყვანა ჩვენთვის, როცა ამისთანა სწრაფი გზებია, როგორც რკინის გზა და ზღვისა, როცა შესაძლოა თითქმის ორი კვირის განმავლობაში თუნდა ამერიკიდან მოვიტანოთ ჩვენი სამყოფი პური, – რუსეთს აღარ ვიტყვი, – უფრო იაფად და უფრო კარგიც, ნუთუ სახეიროა ჩვენი მარჯვენა, მშვენიერი ჰავა და მიწა პურზე მოვაცდინოთ, მაშინ როდესაც ჩვენის ქვეყნის ბუნება ნებას გვაძლევს უფრო ძვირფასი ჭირნახული მოვიყვანოთ იმავე შრომით, გარჯით, იმავე ჰავითა და მიწით“. [1, გვ. 216]

სოფლის მეურნეობაში ჯერ კიდევ ყველაზე დიდი ადგილი ეკავა მარცვლეულის წარმოებას, რომელიც რეფორმის შემდგომ პერიოდში მისი ფართობი ძირითადად სათიბ-საძოვრებისა და ტყის გაკაფვის ხარჯზე იზრდებოდა. სათეს კულტურებს შორის აღმოსავლეთ საქართველოში წამყვანი ადგილი ეკავა ხორბალსა და ქერს, მეტნაკლებად სიმინდს, შერიას, ჭვავს, ფეტვს, ღობიოს, ბრინჯს. რაც შეეხება დასავლეთ საქართველოს, აქ ყველაზე დიდი ადგილი ეკავა სიმინდის წარმოებას, სადაც ღობიოც იყო დათესილი, პური და ქერი შედარებით ფართოდ იწარმოებოდა რაჭა-ლეჩხუმში, სვანეთსა და ზემო იმერეთში. ასე რომ, 1874 წლის მონაცემებით აღმოსავლეთ საქართველოში ყველა სახის მარცვლეულის მოსავალი 11 მილიონ, ხოლო დასავლეთ საქართველოში 14 მილიონ ფუთამდე აღწევდა [2, გვ. 380].

XIX საუკუნის 90-იანი წლებისათვის ნათესების ფართობი საქართველოში 600-700 ათას დესეტინას აღწევდა. 1892 წელს მარცვლეულის მოსავალმა შეადგინა 40 მილიონი ფუთი, აქედან პური იყო 14, სიმინდი – 16, ქერი 5 მილიონი ფუთი. აღსანიშნავია, რომ ზემოაღნიშნული პროდუქტის ნაწილი საზღვარგარეთაც კი გადიოდა – უმეტესად დასავლეთ ევროპაში. 1896 წლის მონაცემებით აღმოსავლეთ საქართველოს მოსახლეობამ ბაზარზე გაიტანა 2,2 მილიონი ფუთი მარცვალი, სულ კი ისინი ყოველწლიურად ბაზრებს აწვდიდნენ 3-4 მილიონ ფუთ მარცვლეულს, რაც მთელი წარმოებული პროდუქციის 15-20 პროცენტს შეადგენდა. ამ მხრივ უფრო მეტი სავაჭრო ხასიათი მიიღო მარცვლეულის მეურნეობამ, კერძოდ კი მესიმინდეობამ. მაგალითად, დასავლეთ საქართველოს დაბლობ ზონაში წარმოებული პროდუქციის – სიმინდის მნიშვნელოვანი ნაწილი მთის მოსახლეობისათვის იყო განკუთვნილი, ხოლო დიდი ნაწილი საზღვარგარეთ გადიოდა. ასე მაგალითად, 1862 წელს ქვეყნის გარე ბაზრებზე გატანილი იქნა 1 მილიონ ფუთზე მეტი. XX საუკუნის 80-იან წლებში კი მარტო დასავლეთ საქართველოდან დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში სისტემატიურად გადიოდა 5-6 მილიონი ფუთი სიმინდი, რაც მთელი წარმოებული პროდუქციის 30-35 პროცენტს შეადგენდა. ამ მხრივ საკმარისია აღინიშნოს, რომ მხოლოდ დასავლეთ საქართველოდან უცხოეთის ბაზრებზე გატანილი იქნა სიმინდი მილიონ ფუთობით: 1884 წ – 1,8, 1886 წ – 5,7, 1889 წ – 6,2, 1892 წ – 6,5, 1895 წ – 5,4. მართალია, შემდგომ სიმინდის ექსპორტის მოცულობა თანდათანობით შემცირდა და პირველი მსოფლიო ომის წინა წლებში თითქმის სულ შეწყდა, მაგრამ თავის დროისათვის ამ საექსპორტო ოპერაციებმა დიდი გავლენა მოახდინა საერთოდ სოფლის მეურნეობასა და ცხოვრებაზე, რამდენადაც ის დაუკავშირა მსოფლიო ბაზრებს და აიძულა, ბოლოს შეახვია კიდევ ანგარიში გაეწია მის მოთხოვნილებათათვის.

ზემოაღნიშნული გარემოების ერთ-ერთ მიზეზს წარმოადგენდა აგრეთვე დასავლეთ ევროპაში ამერიკული პროდუქციის შეტანა და რუსული ხორბლის კონკურენცია შიდა ბაზარზე, რომელთაც მნიშვნელოვნად შეაფერხეს მარცვლეულის წარმოება მთლიანად საქართველოში და, ბუნებრივია, ამ დარგში კაპიტალისტური მეურნეობების გაფართოება-აღმოდგენების პროცესიც. ამავე პერიოდში დიდი გარდატეხა იწყება მევენახეობა-მეღვინეობაში, სადაც მიუხედავად მდიდარი ტრადიციებისა, მოსახლეობის მნიშვნელოვანმა ნაწილმა განსაკუთრებული დაინტერესება გამოიჩინა XIX საუკუნეში, როდესაც გლეხკაცის ნამოდვაწარს ხელფეხი გაეხსნა გარე ბაზარზე გასატანად.

ცნობილია, რომ საქართველო მევენახეობისა და საერთოდ მრავალწლიან ნარგავთა კლასიკურ ქვეყანადაა აღიარებული. ამ შესანიშნავ კულტურას საქართველოს მოსახლეობისათვის მარტო ეკონომიკური მნიშვნელობა კი არ ჰქონდა, არამედ იგი წარმოადგენდა მის სულიერ და ზნეობრივ საზრდოსაც. სწორედ ამიტომ მისცა მას უმაღლესი შეფასება ილია ჭავჭავაძემ, რომელიც 1886 წ. წერდა: „ვენახსა და ხილნარს შიგ ჩატანილი აქვს უკვდავ განძსავით წინაპართა მთელი ჯაფა, მთელი მხნეობა და მეცადინეობა. ამიტომაც ჩვენებურ გლეხკაცს ვენახი და ხილნარი მარტო გამორჩომის წყაროდ კი არ მიანნია, არამედ იმ წმინდა აუზადაც, სადაც მის მამა-პაპას თავისი ოფლი მოუდენია და მიუბარებია საშვილიშვილოდ“.

დიდი ილიასივე სიტყვებით ვენახი ნაყოფია „დიდი ხნის ჯაფისა და შრომისა, იგია თავნი, ნელ-ნელა მოგროვილი მამა-პაპის ოფლის ღვრისა და თითქმის უტყვი ისტორია მთელს ოჯახის ეკონომიკურ ყოფაცხოვრებისა და ნაშრომ-ნაღვაწისა... იგი შეჰხარის ვენახს, ჯერ როგორც თავისთავად ძვირად ღირებულს ქონებას და მერე როგორც მამა-პაპის ნაშრომ-ნაღვაწის სახსოვარს და ნაშთსა“. ამიტომ, დიდი ილია იყო რა ყველაზე მძაფრი კრიტიკოსი თბილისის გუბერნიაში ბატონყმობის გაუქმების შესახებ ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ შედგენილი პროექტისა, სადაც ერთ-ერთი პუნქტი ვენახების მემამულეთა ხელში გადასვლას ეხებოდა, წერდა: „ეს ყველაზე საშინელი და თვითნებური კანონია... ყოვლად შეუძლებელია მიღწევა იმისა, რომ გლეხმა დასთმოს თავისი ბაღი. ის უწინარეს სიცოცხლეს დასთმობს, ვინებ ბაღს, რომელშიც ჩაუძარხავს მთელი თავისი შეძლება, თავისი დრო, თავისი შრომა, თავისი უკანასკნელი კაპიკი... ამ კანონის გატარება გამოიწვევს ბატონყმური მონობისაგან განსათავისუფლებელი ხალხის საშინელ მღელვარებას“.

მართალია, საქართველოს ცალკეულ პერიოდებში მევენახეობის დარგი განიცდიდა დაქვეითება-განადგურებას (გამუდმებული ომები, თარეში და შიდა აშლილობა) და ღვინო ძვირადღირებული ხდებოდა, მაგრამ მისი აღორძინება უმოკლეს დროში ხერხდებოდა. ამიტომ იყო, რომ ქართველი მეურნე, რომელიც დამოკიდებული იყო ქვეყნის პოლიტიკურ მდგომარეობაზე, ბუნების მოვლენებზე და სხვ, ყოველთვის ცდილობდა ღვინის წლობით შენახვას, რაზეც მიგვანიშნებს საამისოდ ერთობ მდიდარი საღვინე ჭურჭლის მრავალსახეობა და მოცულობა, საკულტო დანიშნულებისათვის მარაგი და სხვ.

მართალია, პირველ ხანებში მეფის მთავრობა ეჭვის თვალით უყურებდა ამ დარგის სამრეწველო განვითარების პერსპექტივას, მაგრამ კაპიტალისტური ურთიერთობების საერთო აღმავლობაში მევენახეობა-მეღვინეობამ ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი დაიმკვიდრა. ასე რომ, XIX საუკუნის შუახანებისათვის ადგილობრივი ჯიშის ყურძნისაგან დამზადებულმა ღვინოებმა სათანადო აღიარება ჰპოვა, მაგრამ როდესაც მეფის ნაცვალის – ვორონცოვის მითითებით იწყება ევროპული ჯიშების შემოტანა, რასაც მოჰყვა სხვადასხვა დაავადებების გავრცელება, ადგილობრივი ვაზი დაავადდა და ერთხანს მნიშვნელოვნადაც შემ-

ცირდა მისი ფართობები და ბუნებრივია, ღვინის წარმოებაც. აღნიშნული პროცესი განსაკუთრებით საბედისწერო აღმოჩნდა გურია-სამეგრელოს მევენახეობის ზონებისათვის, სადაც დიდად დაზარალდა ოჯალეშისა და ჩხავერის უნიკალური ჯიშები და რომელთა ადგილი, სამწუხაროდ, დაიკავა ერთობ მდარე ხარისხის იზაბელას ჯიშმა.

რაც შეეხებოდა კახეთის მევენახეობა-მეღვინეობის ყველაზე მნიშვნელოვან რეგიონს, აქაც გავრცელდა სხვადასხვა დაავადებები, მაგრამ ძირითადად მაინც შენარჩუნებული იქნა მისთვის დამახასიათებელი ძირძველი ჯიშები და ღვინის კახურად დაყენების წესებიც. ამგვარად, XIX საუკუნის 80-90-იანი წლებისათვის მევენახეობა-მეღვინეობის საქონლიანობამ 55-60%-ს მიაღწია ნაცვლად რეფორმამდელი პერიოდისა, როდესაც იგი 30-40%-ს არ აღემატებოდა. აღსანიშნავია, რომ 1894 წლის არაზუსტი მონაცემებით ბაზარზე გავიდა: დასავლეთ საქართველოდან 2362, შიდა ქართლიდან 660, თბილის-ბორჩალოს ბაზრებიდან – 590 ათასი, კახეთიდან 1 500 000 ვედრო ღვინო. მარტო რუსეთში 1883-1893 წწ ყოველწლიურად საქართველოდან გადიოდა 400-500 ათასი ვედრო ღვინო [3, გვ. 56].

აღსანიშნავია, რომ რეფორმის შემდგომ პერიოდში, კერძოდ, XIX ს. 70-იან წლებში, მევენახეობა-მეღვინეობის მნიშვნელოვანი აღმავლობა შეინიშნება ქართლის რეგიონშიც. ამავე პერიოდიდან თანდათან გამოკვეთილი ხდება მებოსტნეობის, მეხილეობის, მეციტრუსეობის, მეჩაიეობისა და სხვათა ადგილი საქართველოს ეკონომიკაში, როგორც სასაქონლო წარმოების დარგებისა.

ცნობილია, რომ XVIII ს საქართველოში მეურნეობის გაბატონებულ ფორმას ნატურ-გაცვლა წარმოადგენდა, რომლის გვერდითაც არსებობდა აგრეთვე საქართველო-საბაზრო წარმოების პრაქტიკაც. რამდენადაც აღნიშნული პერიოდისათვის ვაჭრობის განვითარების საგანს ძირითადად წარმოადგენდა: პური, ღვინო, ენდრო, აბრეშუმი, ხილი, რძის ნაწარმი, ტყავი, მატყლი და სხვ. XVIII ს. II ნახევრიდან, როდესაც შეიქმნა შედარებით ხელსაყრელი პირობები მსხვილი მიწათმფლობელური მეურნეობების ჩამოსაყალიბებლად, სადაც მნიშვნელოვანი ფართობები ბად-ვენახებს ეთმობოდა, ბუნებრივია იგი გამოწვეული იყო ამ პროდუქტებზე გაზრდილი მოთხოვნილებით.

XVIII-XIX სს მიჯნაზე მეტნაკლებად სავაჭრო ხასიათს იღებს მეხილეობაც, რომლის ძირითად მწარმოებლად გვევლინება გორისა და ახალციხის მაზრები.

მეხილეობის სავაჭრო ურთიერთობაში გააქტიურებაზე მიგვანიშნებს XIX-ის 90-იანი წლების მონაცემები, როდესაც მარტო გორის მაზრაში მისმა საშუალო წლიურმა მოსავალმა 70 ათასი ფუთი შეადგინა. აქედან გარე ბაზარზე გადიოდა 20-22 ათასი მანეთის პროდუქტი. ამავე პერიოდისათვის გორის მაზრაში (1897 წ) 995 დესეტინა ხეხილის ბაღი აღირიცხა. ამავე საუკუნის 60-იანი წლებისთვის ინტენსიურად მიმდინარეობს ევროპული ჯიშების შემოტანა და ადგილობრივთან შერწყმა. აღნიშნულ საქმეში ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანეს: ი. ფურცელაძემ, ე. ერისთავმა, ნ. კეცხოველმა, ს. ხეთაგურმა, ძმებმა ფრიდონოვებმა, გ. თაქთაქიშვილმა და სხვ. [4, გვ. 138].

ხილის სამრეწველო დანიშნულებით წარმოებაზე მიგვითითებს რკინიგზის ტვირთბრუნვის მასალები, კერძოდ, 1884 წ მონაცემები, როდესაც მარტო დას. საქართველოს სადგურებიდან გატანილი იქნა 42 700 ფუთი ნედლი და გამხმარი ხილი, 1890 წ კი 242 364 ფუთი, ხოლო სოხუმიდან რუსეთის ბაზრებზე: 1875 წ ხურმა (გამხმარი) 2708, 1876 წ 1131 ფუთი ვაშლი, 1875 წ – 6762, 1876 წ – 3010, ატამი – 1875 წ – 2000, 1876 წ – 804 ფუთი კაკალი, 1875 წ –

4408, 1976 წ. – 10022 ფუთი, სულ 1882 წ. ამავე სადგურიდან გატანილი იქნა ვაშლი 2387 ფუთი. ატამი – 1180 და კაკალი – 1145 ფუთი [5, გვ. 29].

XIX საუკუნის 90-იანი წლებისათვის საქართველოში ხილის ბაზებს ეკავა 11-12 ათას დესტინამდე, ბოსტნეულს – 10 ათასი და ეს ორივე დარგი ერთად იძლეოდა 5 მილიონი მანეთის შემოსავალს, საიდანაც ბაზარზე გადიოდა დაახლოებით 3 მილიონი მანეთის ხილ-ბოსტნეული.

ამავე პერიოდიდან დიდი ცვლილებები შეინიშნებოდა მეცხოველეობის განვითარების მიმართულებითაც. თუ აქამდე იგი მაღალი დონით გამოირჩეოდა მხოლოდ თიანეთის, დუშეთის, ბორჩალოს, სიღნაღის, ახალქალაქის მაზრები, აგრეთვე მთა რაჭა, სვანეთის, აფხაზეთი და აჭარის მესაქონლეობის რაიონები, სადაც შესაბამისი სასაძოვრო მეურნეობები არსებობდა, ამიერიდან მეტნაკლები გამოცოცხლება დაეტყო მთისწინა და ბარის ზონების მეცხოველეობასაც. მართალია მეცხოველეობის პროდუქციის ძირითადი მომხმარებელი შიდა ბაზარი იყო და მხოლოდ მისი უმნიშვნელო ნაწილი გადიოდა მის ფარგლებს გარეთ, მაგრამ მასზე იმდენად გაზრდილ მოთხოვნილებას ჰქონდა ადგილი, რომ ბევრჯერ საამისოდ მისი წარმოება ახალ-ახალ ზონებში მიმდინარეობდა.

ამგვარად, თუ მოკლედ შევაჯამებთ კაპიტალისტური ურთიერთობების ჩასახვა-განვითარების თავისებურებას რეფორმის შემდგომ საქართველოში, კერძოდ სოფლის მეურნეობაში, იგი საკმაოდ წარმატებით მიმდინარეობდა, რაც გამოიხატა სავაჭრო მიწათმოქმედების განუხრელ ზრდასა და დარგთა სპეციალიზაციის გამოკვეთაში. ამიერიდან, როგორც წესი, საქართველოს მთიანი ზონის რაიონები ბაზრებს ამარაგებდა მესაქონლეობის პროდუქტებით. კახეთი ძირითადად ღვინით, ქართლი მარცვლეულითა და ბოსტნეულით, ხილით, იმერეთი ღვინით და აბრეშუმით, გურია – სამეგრელო სიმინდით და მეფრინველეობის პროდუქტებით. აფხაზეთი თამბაქოთი, სიმინდით და ა.შ. რომლითაც სულ მალე შეემატათ აქამდე ნაკლებად ან საერთოდ უცნობი სასოფლო სამეურნეო დარგების წარმოება და უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთმა მათგანმა საქართველოს სახით მეორე სამშობლო ჰპოვა.

სავაჭრო მიწათმოქმედების ამ ახალ ეპოქაში შემოსულ კულტურათაგან ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გავრცელება ჰპოვა თამბაქომ. თუ XIX ს. პირველ ნახევარში იგი უფრო გავრცელებული იყო დასავლეთ საქართველოში, მან ამავე საუკუნის შუა ხანებში ყურადღება მიიპყრო აღმოსავლეთ საქართველოშიც. აღსანიშნავია, რომ ამ პერიოდისათვის რუსეთი თამბაქოს შემოსატანად საკმაოდ დიდ თანხას იხდიდა და როდესაც დარწმუნდა, რომ მისი წარმოება საქართველოში იყო შესაძლებელი, ხელი შეუწყო მის განვითარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ჭავჭავაძე ი, თხზულებანი, სრული კრებული, ტ. IV-VIII, თბ., 1955.
2. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. V, 1970.
3. საქართველოს სახალხო მეურნეობა (1921-1967), პ. გეგეშიძის რედაქტორობით, 1967.
4. დ. პავლიაშვილი, საქართველოს მეხილეობის მოკლე ისტორია, ტ. 1, 1969.
5. დ. პავლიაშვილი, კაპიტალისტური ურთიერთობის ჩასახვა-განვითარების ისტორია საქართველოში, 1998.

Pavliashvili Akaki
Associated Professor of Gori University

**PECULIARITIES OF CONVERSION OF AGRICULTURE TO CAPITALIST
RELATIONS**

Summary

Against the background of the explicit data, the work “Peculiarities of Conversion of Agriculture to Capitalist Relations” reveals progressive changes that took place in agriculture of Georgia in the second part of XVIII and in XIX century, caused as a result of gradual invasion of capitalist relations.

სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები

მარინა მუხიაშვილი

თსუ ასოცირებული პროფესორი

სოციალური სფეროს დარბების დაფინანსების პრობლემები საქართველოში

საქართველოში 2003 წლის შემდგომი პერიოდი სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების მანევრების მნიშვნელოვანი ზრდით ხასიათდება. შედარებისათვის, 1996 წელს სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების მანევრებელი ნომინალურ გამოსახულებაში 771 მილიონ ლარს შეადგენდა, 2000 წელს – 834, 2003 წელს – 1207,1, 2004 წელს – 1930,2, 2005 წელს – 2618,6, 2006 წელს – 3822,5 მილიონ ლარს. 2008 წლის ხარჯები 1996 წლის ანალოგიურ მანევრებელთან შედარებით 8,8-ჯერ გაიზარდა. 2009 წელს სახელმწიფო ბიუჯეტის ასიგნებებმა 6 754,1, 2010 წელს – 6972,3, 2011 წელს – 7459,3 მილიონი ლარი. 2012 წლის გეგმის მიხედვით სახელმწიფო ბიუჯეტის ასიგნებები განსაზღვრულია 7940,4 მილიონი ლარის ოდენობით, რაც 2003 წლის ფაქტიურ მანევრებელს 6,6-ჯერ აღემატება. თუმცა, მოსალოდნელია, რომ საარჩევნო პერიოდში მთელი რიგი დამატებითი ღონისძიებების დაფინანსების ზრდის მაღალი ალბათობის გათვალისწინებით 2012 წლის ასიგნებების წლიური სიდიდე კიდევ უფრო გაიზარდება.

2003-2012 წლებში სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების უპრეცედენტო ზრდა შესაძლებელი გახდა რიგი ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად, რომელთაგან აღსანიშნავია: ბიუჯეტის შემოსულობების მნიშვნელოვანი ზრდა (მ.შ. ფართომასშტაბიანი პრივატიზაციის შედეგად), ჩრდილოვანი ეკონომიკის სფეროს შეზღუდვა, საგადასახადო სისტემის ლიბერალიზაცია, გადასახადების აკრეფის ადმინისტრირების გაუმჯობესება და ასევე, საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებიდან მიღებული კრედიტებისა და გრანტების ზრდა. 2008 -2011 წლებში შემოსავლებისა და შესაბამისად, ხარჯების ზრდის მნიშვნელოვანი დამატებითი წყარო გახდა ევრობიზიტების გამოშვება და საერთაშორისო ბაზრებზე მათი რეალიზაცია. ამის შედეგად, საქართველოში მნიშვნელოვნად გაიზარდა სახელმწიფოს როლი ეკონომიკაში. კერძოდ, 1996 წელს სახელმწიფო დანახარჯების წილი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში 16,6, 2004 წელს – 19,6, 2005 წელს – 22,6, 2006 წელს – 27,7, 2007 წელს – 30,6, 2008 წელს – 33,8, 2009 წელს -37,7% იყო. 2010 წლიდან ეს პარამეტრიც თანდათან მცირდება. კერძოდ, 2010 წელი მან 33,5, 2011 წელი 31,3% შეადგინა. 2012 წელს გათვალისწინებულია 30,0%.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების (ასიგნებების) ფუნქციონალურ სტრუქტურაშიც 1997-2012 წლებში ადგილი ჰქონდა მნიშვნელოვანი ხასიათის ცვლილებებს. კერძოდ, სოციალური სფეროს დარგების (განათლების, ჯანდაცვისა და სოციალური დაცვის) წილი მთლიან ხარჯებში (2008 წლიდან კი მთლიან ასიგნებებში) 1997 წლის 33,7%-დან 2008 წელს 27,4%-მდე შემცირდა, თუმცა, 2012 წლის გეგმის მიხედვით გათვალისწინებულია მისი ზრდა- მთლიანი ასიგნებების 32,1%-მდე; ამის საპირისპიროდ ამავე პერიოდში მნიშვნელოვნად გაიზარდა თავდაცვისა და საზოგადოებრივი წესრიგისა და უშიშროების სფეროების წილი მთლიან ხარჯებში. კერძოდ, 2008 წელს ამ სფეროების დაფინანსებაზე მოდიოდა ასიგნებების 38%. თუმცა, 2009 წლიდან ადგილი აქვს შემცირების ტენდენციას და 2012 წლის გეგმის

მიხედვით ეს მაჩვენებელი მთლიანი ასიგნებების დაახლოებით 20 %-ს შეადგენს.

განვიხილოთ სოციალური სფეროს დარგების დაფინანსება 2008-2012 წლებში.

საქართველოში 2008 წელს მთლიანად სოციალური სფეროს (განათლება, ჯანდაცვა, სოციალური დაცვა) დაფინანსებას მოხმარდა 1 851,3 მილიონი ლარი (მთლიანი ასიგნებების 27,4%), 2009 წელს - 2 040,8 (30,2%), 2010 წელის 2 197,3 (31,5%), 2011 წელს - 2 440,1 მილიონი ლარი (33,2%), 2012 წლის გეგმის მიხედვით- 2550,3 მილიონი ლარი (32,1%), რაც მშპ-ის 9,6%-ს შეადგენს. მთლიანად ამ სფეროს დასაფინანსებლად ბიუჯეტიდან გაწეული ხარჯები მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით 2010 წლის ფაქტიური მდგომარეობით 488 ლარს შეადგენდა, ხოლო 2012 წლის გეგმით გათვალისწინებული - 566 ლარს.

სოციალური სფეროს თითოეული დარგის დაფინანსების დონეს 2008-2012 წლებში გვიხსნათებს ქვემოთ მოტანილი მონაცემები.

2008 წლის მონაცემებით საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან განათლების სფეროს დაფინანსებისათვის გამოიყო 419,2 მილიონი ლარი ანუ მთლიანი ასიგნებების 6,2%, 2009 წელს - 459,6 (6,8%), 2010 წელს 504 (7,2%), 2011 წელს - 550 მილიონი ლარი (7,5%), 2012 წლის გეგმით - 460 მილიონი ლარი, რაც ასიგნებების 5,8% და 1,7%-ს შეადგენს. აღნიშნული მაჩვენებელი ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის ქვეყნების საშუალო მაჩვენებელზე დაახლოებით 2,5-ჯერ დაბალია.

2008 წლიდან ეტაპობრივად იზრდებოდა სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ჯანდაცვის სფეროზე გამოყოფილი ასიგნებების მოცულობები. თუმცა მისი წილი მთლიან ასიგნებებში 2008 წლიდან 2010წლამდე გაიზარდა, 2011-2012 წლებში კი შემცირდა. კერძოდ, 2008 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტიდან ამ სფეროს დაფინანსების მიზნით გამოიყო 286 მილიონი ლარი ანუ მთლიანი ასიგნებების 4,2% და მშპ-ის 1,5%. 2009 წელს - 331,6 (შესაბამისად 4,9 % და 1,9 %), 2010 წელს - 415, (6% და 2%), 2011 წელი-384 მილიონი ლარი (5,1% და 1,8%). 2012 წელის დეკემბრით - 397 მილიონი ლარი (5% და 2%).

სოციალური დაცვის მუხლზე 2008 წელს მოდიოდა 1 146 მილიონი ლარი, მთლიანი ასიგნებების 17% და მშპ-ს 6%, ხოლო 2011 წელს - 1 445 მილიონი ლარი, (19,1% და 6,1%). 2012 წლის გეგმის მიხედვით გათვალისწინებულია 1 537 მილიონი ლარი, ასიგნებების 19,4%, მშპ-ს 5,8%. აღსანიშნავია, რომ ამ პერიოდში სოციალური სფეროს ასიგნებების მოცულობის 34 %-თ ზრდის მიუხედავად, ამ მუხლის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში 0,2 პროცენტული პუნქტით შემცირდა.

შედარებისათვის, სასომხეთში სოციალური სფეროს დარგების დანახარჯების წილი მთლიან ხარჯებში 2010 წლის მონაცემების მიხედვით მშპ-ის დაახლოებით 11%-ს შეადგენდა. მ.შ. განათლების- მშპ-ის 3,3%-ს, ჯანდაცვის-მშპ 1,9%-ს, ხოლო სოციალური დაცვის - მშპ-ის 5,7%-ს. მაშასადამე, სოციალური სფეროს დარგების დაფინანსების დონე ამ ქვეყანაში საქართველოს შესაბამის მაჩვენებელზე მაღალია.

საქართველოში სოციალური სფეროს დარგების დაფინანსების არსებული სიტუაციის რეალური შეფასების მიზნით საინტერესოა განვიხილოთ ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (OECD) ქვეყნების ჯანდაცვაზე გაწეული ხარჯების მშპ-თან შეფარდებისა და ერთ სულ მოსახლეზე გაწეული დანახარჯების (აშშ დოლარებში- მსყიდველობითუნარიანობის პარიტეტის გათვალისწინებით) მაჩვენებლები 2008 წლის მდგომარეობის მიხედვით: 1. აესტრალია - შესაბამისად 8,7% და 3 445 აშშ დოლარი, 2. აესტრია - 11% და 4 289; 3. ბელგია - 10,9% და 3 946, 4. კანადა - 11,4% და

4 363, 5, ჩილე – 8,4% და 1 186, 6. ჩეხეთის რესპუბლიკა – 2% და 2 108; 7. დანია – 1,5% და 4 348; **8. ესტონეთი – 7,0% და 1 393 (მაშინ, როდესაც 2000 წლის მონაცემები შესაბამისად 5,3% და 522 აშშ დოლარს შეადგენდა),** 9. ფინეთი – 9,2% და 3 226, 10. საფრანგეთი – 11,8% და 3 978, 11. გერმანია – 11,6% და 4 218, 12. საბერძნეთი – 9,5% და 2 724, 13. უნგრეთი – 7,4 და 1 511 14. ისლანდია – 9,7% და 3 538, 15. ირლანდია – 9,5% და 3 781, 16. ისრაელი – 7,9 და 2 165, 17. იტალია – 9,5% და 3 137, 18. იაპონია – 8,5% და 2 878; 19. კორეა – 6,9% და 1 879, 20. ლუქსემბურგი – 7,8% და 4 808, 21. ექსიკა – 6,4% და 918, 22. იდერლანდები – 12% და 4 914, 23. ახალი ზელანდია – 10,3% და 2983; 24. ორეგია – 9,6% და 5 352; **25. პოლონეთი – 7,4% და 1 394 (2000 წლის მონაცემებით – 5,5% და 583),** 26. ორტუგალია – 10,1% და 2 508, 27. სლოვაკეთის რესპუბლიკა – 9,1% და 2 084 (2000 წელი – 5,5% და 604); **28. შლოვენია – 9,3% და 2 579 (2000 წელი – 8,3% და 1 453);** 29. ესპანეთი – 9,5% და 3 067, 30. შვედეთი – 10% და 3 722, 31. შვეიცარია – 1,4% და 5 144, **32. თურქეთი – 6,1% და 902,** 33. გაერთიანებული სამეფო – 9,8% და 3 487, 34. აშშ – 17,4% და 7 960. აღსანიშნავია, რომ კრიზისამდე პერიოდში აშშ-ის საბიუჯეტო ხარჯებში მხოლოდ **სოციალურ დაცვაზე, მედიკასა და მედიკეიდზე (ძირითად ჯანდაცვის პროგრამებზე)** მთლიანი ხარჯების 41,4% და ქვეყნის მშპ-ის 8,5% მოდიოდა. აშშ-ის კონგრესის საბიუჯეტო ოფისის მონაცემებით 2017 წლისათვის გათვალისწინებულია ზემოთაღნიშნული ხარჯების წილის მთლიან დანახარჯებში დაახლოებით 57 %-მდე გაზრდა, რის შედეგად ის მშპ-ს მოცულობაში დაახლოებით 11%-ს მიადევს (ამ დონის მიღწევა გათვალისწინებულია ხარჯების სტრუქტურის ოპტიმიზაციის, ძირითადად, თავდაცვის ხარჯების შემცირების გზით).

ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (OECD) ქვეყნების მიერ განათლებაზე გაწეული დანახარჯების (სახელმწიფო პლიუს კერძო) შეფარდება მშპ-თან 2008 წლის მიხედვით ასე გამოიყურება: 1. ავსტრალია- შესაბამისად 3,7% და 1,4%; 2. ავსტრია – 5,2% და 0,2%; 3. ბელგია – 6,3% და 0,3%; 4. კანადა – 4,6% და 1,4%; 5. ჩილე – 4,3% და 12,7%; **6. ჩეხეთის რესპუბლიკა – 3,9% და 0,6%;** 7. დანია – 6,5% და 0,6%; **8. ესტონეთი – 5,5% და 0,2%;** 9. ფინეთი – 5,7% და 0,1; **10. საფრანგეთი -5,5% და 0,5%;** **11. გერმანია -4,1% და 0,7%;** 13. უნგრეთი-4,8%; 14. ისლანდია – 7,2% და 0,7%; 15. ირლანდია – 5,2% და 0,3%; 16. ისრაელი – 5,9% და 1,4%; 17. იტალია – 4,5 და 0,3%; 18. იაპონია – 3,3% და 1,7%; 19. ორეა – 4,7% და 12,8%; 20. ლუქსემბურგი – 2,8% და 0,1%; 21. ექსიკა – 4,7% და 1,1%; 22. იდერლანდები – 14,8% და 0,8%; 23. ახალი ზელანდია – 5,4% და 1,2%; 24. ნორვეგია-7,3%; **25. პოლონეთი – 5,0% და 0,7%;** 26. ორტუგალია – 4,7% და 0,5%; **27. სლოვაკეთის რესპუბლიკა- 3,5% და 0,6%;** **28. სლოვენია-4,8% და 0,6%;** 29. ესპანეთი-4,5% და 0,6%; 30. შვედეთი – 6,1% და 0,2%; 31. შვეიცარია – 15,3%; 33. გაერთიანებული სამეფო – 5,1% და 0,6%; 34. აშშ – 5,1% და 2,1%. ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (OECD) ქვეყნების საშუალო-შესაბამისად სახელმწიფო 5% და კერძო-0,9%. რუსეთის ფედერაცია-შესაბამისად-4,1% და 0,7%. ამ ქვეყნებში მსოფლიო ფინანსურ კრიზისამდე ეროვნული შემოსავალი საშუალოდ 24 ათას დოლარს (მიმდინარე ფასებში მსყიდველობით უნარიანობის პარიტეტის გათვალისწინებით), დასაქმების საშუალო მაჩვენებელი-შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის 67 %-ს, უმუშევრობის დონე კი- 7%-ს შეადგენდა. ამ საერთაშორისო ორგანიზაციაში შემავალი ქვეყნების მიხედვით სოციალურ სფეროზე გაწეული დანახარჯების წილი საშუალოდ ამ ქვეყნების მშპ-ის 21%-ს აღწევდა. მათ შორის ასაკობრივ პენსიაზე სახელმწიფო დანახარჯები მშპ-ის დაახლოებით 7%-ს შეადგენდა. ჯანდაცვაზე სახელმწიფო ბიუჯეტიდან

საშუალოდ იხარჯებოდა მშპ-ის 6,4%, (ხოლო ამ სფეროზე გაწეული მთლიანი ხარჯების წილი -სახელმწიფო ხარჯებს დამატებული კერძო სექტორის დანახარჯები- მშპ-ში 9%-ს აღწევდა).

უფრო დეტალურად სოციალური სფეროს დაფინანსების მახვენებლები განვითარებული ქვეყნების მიხედვით 2008 წლის მონაცემებით ასე გამოიყურებოდა: ავსტრალია – მშპ-ის 20%, ავსტრია – 31%, ბელგია – 1%, კანადა – 25%, დანია – 35%, ფინეთი – 34%, საფრანგეთი – 33%, ერმანია – 31%, საბერძნეთი – 23%, იტალია – 28%, ნიდერლანდები – 30%, შვედეთი – 5%, დიდი ბრიტანეთი – 25%, აშშ – 25% (თუმცა უნდა შევნიშნოთ, რომ ზემოთ ჩამოთვლილ ქვეყნებში ამ მახვენებლებში გათვალისწინებულია სოციალური სფეროს დაფინანსებაზე ყველა დონის ბიუჯეტებიდან გაწეული ხარჯები). საქართველოს შესაბამისი მახვენებლების კორექტირება სხვა დონის ბიუჯეტებიდან გაწეული თანხების გათვალისწინებით ქვეყანაში სოციალური სფეროს დაფინანსების ზემოთ აღნიშნულ მახვენებლებს გარკვეული ზომით გაზრდის. მიუხედავად ამისა, საქართველოში სოციალური სფეროს დარგებზე გაწეული დანახარჯები დაახლოებით 3–ჯერ ნაკლები რჩება სხვა დანარჩენი სფეროების დაფინანსებაზე გაწეულ დანახარჯებზე, მაშინ, როდესაც ზემოთ აღნიშნული ქვეყნების ბიუჯეტების ხარჯების სტრუქტურაში სოციალური სფეროს დარგებზე გაწეული ხარჯები მნიშვნელოვნად აღემატება სხვა დანარჩენ სფეროებზე გაწეულ დანახარჯებს. აქედან გამომდინარე, ჩვენს ქვეყანაში სახელმწიფო ბიუჯეტიდან სოციალური სფეროს დარგების დაფინანსება საჭიროებს მნიშვნელოვან ზრდას, რაც შესაძლებელია სახელმწიფო ბიუჯეტის ფუნქციონალურ სტრუქტურაში სხვადასხვა სფეროებს შორის ასიგნებების ოპტიმალური გადანაწილების გზით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მუხიაშვილი მ. , კუსრაშვილი ე., 2005 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების ანალიზი. ჟურნალი “სოციალური ეკონომიკა”. თბილისი, კერა XXII, № 6, 2004.
2. მუხიაშვილი მ.-საქართველოს ეკონომიკური ზრდა და სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლებისა და ხარჯების სტრუქტურის სრულყოფის მიმართულებები. ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე ტენდენციები პოსტკომუნისტურქვეყნებში. საქართველოს ეკონომისტთა სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები, თბილისი, გამომცემლობა მერიდიანი, 2007.
3. მუხიაშვილი მ. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივების შეფასება გლობალური კონკურენციის ინდექსის მიხედვით //ეკონომისტი, 2011, №1 (გვ. 44-50).
4. მუხიაშვილი მ. ეკონომიკური კრიზისების ზეგავლენა საპენსიო სისტემებზე (ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების მაგალითზე) //ეკონომისტი, 2011, №2.
5. მუხიაშვილი მ. არევაძე ნ. ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვა- მაკროეკონომიკური სტაბილურობის ინსტრუმენტი// საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის- “ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები გლობალიზაციის პირობებში“-მასალების კრებული. ი. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბილისი. 2011 (21-22 ოქტომბერი) (გვ. 141-146).
6. მუხიაშვილი მ. ბიუჯეტის საშუალოვადიანი დაგეგმვის როლი საქართველოში გრძელვადიანი მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფაში //ეკონომისტი, 2011, №4.
7. OECD (2011), Education at a Glance, OECD Publishing.

8. OECD(2010), Trends Shaping Education, OECD Publishing.
9. OECD (2011), Health at a Glance, OECD Publishing.

Muchiashvili Marina
Associated professor of TSU

PROBLEMS OF THE FINANCING OF SOCIAL SPHERE IN GEORGIA

Summary

In the given article the Functional Structure of Georgia's State Budget is analyzed. There is considered Policy of Financing Social Sphere (Education, Health Care and Social Security and Social Insurance) by the Government -for the period 2003-2012 years. The recommendations regarding optimization of the Functional Structure of Georgia State Budget Expenditure on the basis of analyses of the comparative data of OECD, EU and other countries of the world have been given.

ფინანსური კრიზისი

ლალი ხურცია
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

დიდი ბრიტანეთი განმეორებითი რეცესიის წინაშე

მსოფლიო გლობალურ კრიზისს, რომელიც 2008 წელს არამყარი საბანკო რისკების საფუძველზე განვითარდა, მოჰყვა აფტერშოკების სერია, რომელიც ეკონომიკურ წრეებში ცნობილია განმეორებითი რეცესიის სახელით¹⁷. მისი უარყოფითი შედეგები გამოიხატება წარმოების შემცირებაში, უმუშევრობის ზრდაში და დანახოების შემცირებაში, რაც თავის მხრივ იწვევს საბანკო რისკების ზრდას. ეკონომიკის სტიმულირების მიზნით ქვეყნების მთავრობები ატარებენ პრევენციულ ღონისძიებებს, რათა შეინარჩუნონ სტაბილურობა ფინანსურ ბაზრებზე.

ფინანსურმა კრიზისმა უარყოფითად იმოქმედა დიდი ბრიტანეთის საბანკო სისტემაზე. 2008 წელს მთავრობამ შეიმუშავა საბანკო სექტორის გადარჩენის გეგმა (A bank rescue package) და ამ მიზნით გამოყო 500 მლრდ გირვანქა სესხებისა და გარანტიების გასამყარებლად. გეგმა მოიცავდა მოკლევადიან და ხანგრძლივადიან ინსტრუქციებს და ატარებდა ნაწილობრივი ნაციონალიზაციის ხასიათს.¹⁸

საბანკო სექტორის გადარჩენის მეორე გეგმა გამოცხადდა 2009 წელს, რომლის მიზანი იყო საბანკო საკრედიტო პორტფელების ზრდა. ინტერვენცია განხორციელდა ორ ნაწილად: 50 მლრდ გირვანქა გამოიყო მსხვილი მსესხებლების საჭიროებისათვის, ხოლო გარეგნობითი ნაწილი კი გამიზნული იყო სადაზღვევო გარანტიებისთვის, რათა თავიდან აცილებულიყო დიდი ჩავარდნები. სახელმწიფოს მხრიდან მოხდა წილობრივი შესვლა კომერციულ ბანკებში - 2008 წელს განხორციელებული გეგმის შედეგად მთავრობის წილი Lloyd TSB ხ ბანკში 43% იყო, ხოლო 2009 წელს ეს წილი 65% გახდა.¹⁹

ფინანსური კრიზისების თემას ეკონომიკის თეორიაში რამდენიმე მნიშვნელოვანი ნაშრომი მიეძღვნა. კრუგმანის²⁰ მოსაზრებით საფინანსო კრიზისში უპირველეს ყოვლისა იგულისხმება სავალუტო კრიზისი. ამ ნაშრომის მიხედვით კრიზისი შეიძლება რამდენიმე მოდელად დავაჯგუფოთ: პირველი თაობის მოდელი, რომელიც წარმოადგენს საგადამხდელო ბალანსის კრიზისს, მეორე თაობის მოდელი, რომელიც თავს იჩენს სახელმწიფო და კერძო სექტორში ვალდების დიდი რაოდენობით დაგროვების შედეგად და მესამე თაობის მოდელი, რომელიც წარმოიშობა შიდა სახელმწიფო ვალის დაგროვების შედეგად. უნდა აღვნიშნოთ, რომ პირველი თაობის მოდელი წარმოადგენს მხოლოდ და მხოლოდ სავალუტო კრიზისს, მაშინ როცა მეორე თაობის მოდელი სავალუტო კრიზისის გვერდით ასევე განიხილავს ცვლილებებს საფინანსო ბაზრებზე, სავალლო და საბანკო კრიზისებს. ფინანსური კრიზისის ძირეული ანალიზი გაკეთებულია ფ. მიშკინის შრომებში.

¹⁷ განმეორებითი რეცესია (Double dip recession) ხდება მაშინ, როდესაც მსხვილი კრიზისის შემდეგ დაწყებული ეკონომიკური აღმავლობის პროცესს და მშპ-ს ზრდას ერთი-ორი კვარტალის შემდეგ კვლავ შემცირება მოსდევს.

¹⁸ Wearden, Graeme - Government to spend £50bn to part-nationalise UK's banks
www.guardian.co.uk/business/2008/oct/08/creditrunch.banking

¹⁹ Wong, Grace - U.K. unveils second bank rescue plan
http://money.cnn.com/2009/01/19/news/international/britain_bank_bailout/index.htm?postversion=2009011908

²⁰ Krugman, P. Are currency crises self-fulfilling?, *NBER Macroeconomics Annual* 1996

მიშკინის²¹ მიხედვით ფინანსური კრიზისი არის საფინანსო ბაზრის დეზორგანიზაციის პროცესი, როდესაც არასწორი შერჩევისა და მორალური რისკის პრობლემები ხელს უშლიან ფინანსური რესურსების გადანაწილებას ხელსაყრელ საინვესტიციო შესაძლებლობებზე. მიშკინთანაც ფინანსური კრიზისი განიხილება როგორც რამდენიმე კრიზისის (სავალუტო, საბანკო და სავალო) ერთობლიობა. ფინანსური კრიზისი იწყება საფონდო ბაზრის ჩაფარდნით. ჩაფარდნას წინ უძღვის ინფორმაციის ასიმეტრიულობა (არახელსაყრელი შერჩევისა და მორალური რისკის საფუძველზე). ამას თან სდევს მორალური რისკის დონის ზრდა ფინანსური სისტემის შიგნით, რაც საბოლოოდ უთხრის ძირს ეკონომიკურ აგენტებს შორის ნდობას და იწვევს საბანკო კრიზისს. საბანკო კრიზისი ვრცელდება (მეორე თაობის მოდელის საშუალებით) სავალუტო ბაზარზე, რაც განაპირობებს სავალუტო კრიზისს. მომდევნო ეტაპზე ფინანსური სისტემის პრობლემა გადადის ეკონომიკის რეალურ სექტორში და იწვევს სავალო კრიზისს (როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო სექტორში), რაც ეკონომიკის დადმასვლის დასაწყისია.

დული (2000)²² თანამედროვე ფინანსური კრიზისების ძირითად პრობლემად განიხილავს ეკონომიკის რეალური სექტორის რეცესიას და შესაბამისად აანალიზებს მისი თავიდან არიდების გზებს. იგი მიუთითებს, რომ ეკონომიკური ჩაფარდნის თავიდან აცილება მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია იმაზე თუ როგორია ეკონომიკის ვალდებულების უღელი.

მა და Cengi (2003)²³ იკვლევენ ფინანსური კრიზისების გავლენას ქვეყნების შორის ვაჭრობაზე და ასკვნიან რომ საბანკო კრიზისი უარყოფით გავლენას ახდენს იმპორტზე, თუმცა ხანმოკლე პერიოდის განმავლობაში კრიზისი დადებითად ზემოქმედებს ექსპორტზე. მნიშვნელოვანი მოსაზრებებია ასევე გამოთქმული ჩანგისა და ველასკოს შრომაში (2001)²⁴ სადაც გაანალიზებულია ფინანსური კრიზისების მიმდინარეობა განვითარებად და გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში. აქ, ავტორების აზრით, მთავარ როლს თამაშობს საბანკო სისტემის ლიკვიდურობა ფინანსური კრიზისების პერიოდში.

განმეორებითი რეცესია აქტუალური კვლევის საგანი გახდა საქსპერტო წრეებში. ამ მხრივ დიდ ბრიტანეთში გამოირჩევა კომპანია CBI, რომელიც ყოველწილურად აქვეყნებს Regular Economic Forecast²⁵. კომპანიის წარმომადგენლების აზრით ბრიტანეთმა შეიძლება თავი დააღწიოს მოსალოდნელ კრიზისს, ისინი ასევე მიუთითებენ, რომ 2012 წელს მოსალოდნელია მშპ ზრდა 0,9%-ით 2012 წელს, ხოლო 2 %-ით 2013-ში. CBI - კვლევამ აჩვენა, რომ ბაზარზე იმატა ინვესტიციების რაოდენობამ და კომპანიებმა დაიწყეს ინვესტირება ახალ აღჭურვილობასა და ახალი ბაზრების მოძიებაში, რაც საბოლოოდ გამოიწვევს საწარმოო სექტორის გაფართოებას. მეორეს მხრივ, საწინააღმდეგო მოსაზრებებს გამოთქვამს სხვა საქსპერტო კომპანია BDO²⁶, რომელიც ასევე დაკავებულია ფინანსური სიტუაციის კვლევით. BDO-ს კვლევის მიხედვით, ბრუნვები ბაზრებზე

²¹ Mishkin F. S. Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective 1997

²² Michael P. Dooley – A model of crises in emerging markets

http://ucsc.edu/~mpd%2F~mpd%2FEJCrisis.pdf&ei=CX2RT_TFJe2O4gSxktCKBA&usq=AFQjCNFbD_cgzSczQ96grzbirYz0BXYfBw

²³ Zihui Ma, Leonard Cheng. The Effects of Financial Crises on International Trade

²⁴ Roberto Chang & Andrés Velasco, 2001. The 1997-98 Liquidity Crisis: Asia Versus Latin America

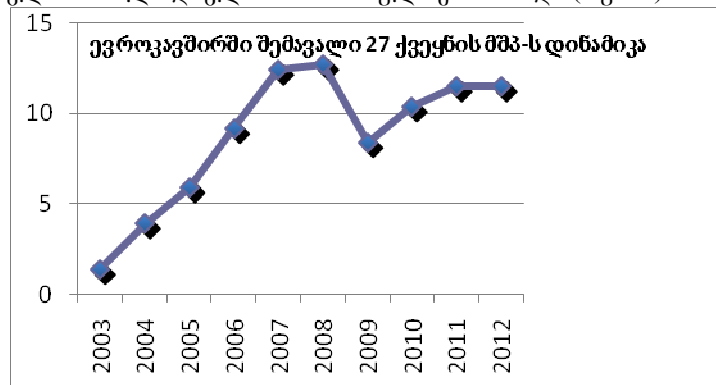
²⁵ CBI - <http://www.cbi.org.uk/business-issues/economy/economic-forecasts/>

²⁶ BDO - UK economy teetering on the brink <http://www.bdo.uk.com/press/uk-economy-teetering-brink>

კლებას განაგრძობს, რაც მეტყველებს კრიზისის არსებობაზე, სახეზეა ტექნიკური რეცესია, რასაც კიდევ უფრო ამწვავებს უპროგნოზო სიტუაცია ევროზონაში.

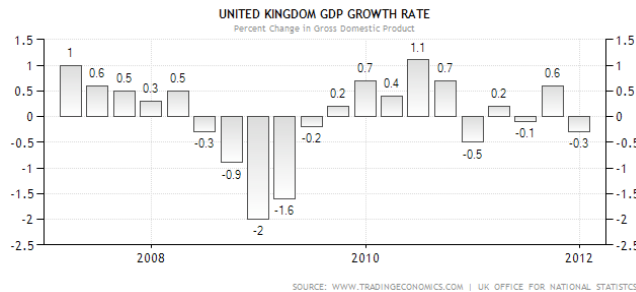
კიდევ ერთი ანგარიშგასაწევი ორგანიზაცია - ECRI, რომელიც ანალიზს უკეთებს ეკონომიკურ რეცესიებს, აქვეყნებს საინტერესო პუბლიკაციებს ამ მოვლენის შესახებ. 2011 წელს გამოქვეყნებული ანგარიშის მიხედვით²⁷ რეცესია ხდება იმიტომ, რომ ეკონომიკის ზრდა შემცირდა და სხვადასხვა კრიზისები ამ რეცესიას კიდევ უფრო ამწვავებს. ანგარიშის მიხედვით ფაქტები, რომლებიც მოგროვებულია 2011 წლის სექტემბრის შემდეგ, ადასტურებს იმას, რომ ეკონომიკის ზრდა შენელებულია ისეთი ხარისხით, რომ დაცემა გარდაუვალია და ეს სავარაუდოდ 2012 წლის ზაფხულის ბოლოს მოხდება. ECRI მიუთითებს ისეთ ინდიკატორებს, რომლებიც სათანადოდ არ შეფასებულია საზოგადოებისგან და მათ შორის ეკონომისტების მხრიდან, მაგ., ინდუსტრიული გამოშვების წლიური ზრდის მანევრებლები, სულადობრივი შემოსავალი და ხარჯები, მშპ-ს ცვლილებები წლების მიხედვით.

ბოლო თვეების განმავლობაში მთლიანად ევროზონაში მშპ-ს ზრდა არასტაბილურია. ევროკავშირში შემავალი ქვეყნების მშპ-ის ანალიზის მიხედვით 2012 წელს მოსალოდნელია მშპ-ის ნულოვანი ზრდა (სურ. 1)²⁸.

სურათი 1

დიდ ბრიტანეთში მშპ ზრდა ასევე არასტაბილურია. 2011 წლის ბოლოს მშპ 0,3%-ით შემცირდა საპროგნოზო მანევრებლების საწინააღმდეგოდ²⁹ (სურ. 2).

სურათი 2

²⁷ U.K. Double-Dip Recession?

http://www.businesscycle.com/reports_indexes/reportssummarydetails/1073

²⁸ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsi eb020>

²⁹ <http://www.tradingeconomics.com/united-kingdom/gdp-growth>

მოსალოდნელია ტექნიკური რეცესია, რაც ნიშნავს იმას რომ მიმდინარე კვარტალში მშპ ვარდნას განაგრძობს.³⁰

ფინანსურმა კრიზისმა უარყოფითად იმოქმედა ისეთ უძველეს საბანკო ინსტიტუტზე როგორცაა Lloyd TSB ბანკი. 2009 წელს ბრიტანეთის მთავრობამ მმართველობაში აიღო Lloyd TSB ბანკის აქციების 65%. ამ ნაბიჯის მიზანი იყო გადასახადის გადამხდლების ინტერესების დაცვა ფინანსური ინსტიტუტების მხარდაჭერის შემცირების ხარჯზე. Lloyd TSB (RBC ბანკთან ერთად) დახმარების სახით მთავრობიდან მიიღო 40 მლრდ გირვანქა სტერლინგი, თუმცა ბანკის მდგომარეობა არ გამოსწორებულა და ამ დროისთვის მას 260 მილიარდი გირვანქის ღირებულების ტოქსიკური ქონება ჰქონდა. 2010 წელს ხარჯების შემცირების მიზნით ბანკიდან 15000 თანამშრომელი დაითხოვეს.³¹ 2011 წელს კი Moody Agency-მ Lloyd TSB -ს საკრედიტო რეიტინგი შეუმცირა.³²

კერძო სექტორში მოსალოდნელია სამუშაო ადგილების შემცირება. აქ უკვე შემცირდა ყველა ის ხარჯი, რომლებიც სამუშაო ძალასთან არ იყო დაკავშირებული. ესეა კი იგი იძულებული გახდება ხარჯები დაქირავებული მუშახელის შემცირების ხარჯზე დაზოგოს. ბანკირები, იურისტები, ბუღალტრები, საცალო მოვაჭრეები ის კატეგორიაა, რომელთაც გათავისუფლება ემუქრებათ. ის წარმოებებიც კი რომლებიც განიცდიან აღმავლობას, აცხადებენ, რომ ისინი აიღებენ პაუზას ახალი თანამშრომლების აყვანის პროცესში.³³

ამგვარად, მიმდინარე პროცესები აჩვენებს რომ სახეზეა განმეორებითი რეცესიის ნიშნები. შედეგად, ფინანსურ სისტემას საფრთხე ექმნება. უმუშევრობის ზრდა და დანაზოგების შემცირება³⁴ გამოიწვევს საბანკო რისკების ზრდას, რაც ასახავს ჰპოვებს საპროცენტო განაკვეთების ზრდაში. ეკონომიკის სტიმულირების მიზნით მთავრობა შესაძლოა კვლავ შეეცადოს გასცეს გარანტიები საბანკო რისკებზე, ასეთმა ინტერვენციამ კი მეტისმეტი დოზირებით შეაძლოა ფინანსური სისტემა კიდევ უფრო დიდ საფრთხის წინაშე დააყენოს.

khurtsia Lali
TSU, PhD

UK IN FRONT OF DOUBLE-DIP RECESSION.

Summary

The globaleconomic crisis, startedin 2008on the basisofbankingrisks, was followed byaftershockseries, knownin economics as Double-dip recession. Reduced productions and savings, high rates of unemployment increasedrisks in financial sector. In order tomaintainstabilityin financialmarkets, the governmentcarry outpreventivemeasuresto stimulateeconomy. Though such intervention can cause much more negative influence on financial system.

³⁰ რა არის ტექნიკური რეცესია.

³¹ <http://www.guardian.co.uk/business/2010/mar/03/lloyds-banking-group-eric-daniels-bonus>

³² http://www.moody.com/research/Moodys-downgrades-12-UK-financial-institutions-concluding-review-of-systemic--PR_227067

³³ Philip Aldrick, UK heading for first double-dip recession since 1975

<http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/9039653/UK-heading-for-first-double-dip-recession-since-1975.html>

³⁴ ეს ტენდენცია უკვე სახეზეა, 2011 წლის მეოთხე კვარტლის მონაცემებით შინამეურნეობის ხარჯები 0,4%-ით გაიზარდა, რაც ძირითადად დანაზოგების ხარჯზე მოხდა

ტურიზმი

გიული ქველაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი

სამკურნალო ტურიზმის ზრდის ტენდენციები საქართველოში

ტურიზმი საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთი დარგია, რომლის განვითარების სტრატეგიაც ვერდნობა მდგრადი განვითარების პრინციპებს და უპირატესობას ანიჭებს ბაზრის მოთხოვნის სტიმულირებას. ტურიზმის პრიორიტეტულობას განსაზღვრავს ტურიზმის ექსპორტაბელურობის მაღალი დონე და ქვეყნის შემოსავლების ზრდაში მისი პოტენციალი, მოსახლეობის დასაქმების შესაძლებლობა, რეგიონული ეკონომიკური განვითარების დონის გათანაბრების რეზერვების არსებობა (ტურისტული პოტენციალის ბუნებრივ-გეოგრაფიული განლაგება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე), ტურიზმის მომიჯნავე დარგების (ტრანსპორტი და კომუნიკაციის საშუალებები, დაზღვევა, საბანკო საქმიანობა, აგრარული სექტორი, კვების მრეწველობა, მშენებლობა) განვითარების სტიმულირება.

WTO-ს მონაცემებით მსოფლიოში დაახლოებით 220 მილიონი ადამიანი დასაქმებული ტურიზმის სფეროში, რაც მსოფლიო სამუშაო ძალის 8.3%-ს შეადგენს. ისეთი ქვეყნებში, რომლებიც მთლიანად დამოკიდებულია ტურიზმზე (მაგალითად, კარიბის კუნძულები), მთლიანი სამუშაო ძალის 25% სწორედ ტურიზმის სფეროზე მოდის. ექსპერტთა გათვლებით, 2012 წლისათვის დასაქმება ამ სფეროში 249 მილიონ ადამიანს, ანუ მსოფლიო დასაქმების 8.6%-ს შეადგენს. ამავე დროს ტექნოლოგიური განვითარება მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს შრომის ბაზარზე. მაგალითად, დაჯაჟების კომპიუტერული სისტემის გამოყენებამ მნიშვნელოვნად შეამცირა ტურისტული სააგენტოებისა და ავიაკომპანიების ოფისების რაოდენობა.

2010 წლის 25 ივნისს საქართველოს პრემიერ-მინისტრმა 172 განკარგულებით დაამტკიცა საქართველოს რეგიონული განვითარების 2010-2017 წლების სტრატეგია, რომელშიც განსაკუთრებული ყურადღება ტურიზმის განვითარებას დაეთმო. ამ სტრატეგიის მიხედვით სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს ტურიზმის განვითარებას ინვესტორთათვის საგადასახადო შეღავათების დაწესებისა და საკუთრებაში მიწის უსასყიდლოდ გადაცემის გზით. ტურიზმის წამყვანი ქვეყნები (საფრანგეთი, აშშ, ჩინეთი, იტალია, გაერთიანებული სამეფო, თურქეთი, გერმანია, ავსტრია, რუსეთი, კანადა, ჰონგ-კონგი, პოლონეთი, საუდის არაბეთი) ტურიზმის განვითარებას ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების პრიორიტეტად არ მიიჩნევენ. ხოლო ქვეყნები, რომლებმაც ტურიზმის განვითარებაზე აიღეს გეზი (ესპანეთი, მალაიზია, მექსიკა, საბერძნეთი, მაკაო, პორტუგალია), ეკონომიკური დეფოლტის საფრთხის წინაშე დგანან.

პირველი ჯგუფის ქვეყნებისთვის ტურიზმი სავიზიტო ბარათია, მარკეტინგული საშუალებაა, რომელიც მსოფლიოს ხალხებს აჩვენებს მათი ქვეყნის ცხოვრების წესს და სთავაზობს მათ პროდუქციას, მაგალითად, ფრანგულ თუ იტალიურ ღვინოს, ამერიკულ ავტომანქანებს და სხვა ტექნიკას, ფრანგულ, იტალიურ, ჩინურ სამზარეულოს და სხვა. მეორე ჯგუფის ქვეყნებისთვის კი ტურიზმი ეკონომიკური ზრდის მექანიზმია.

World Tourism Organisation (UNWTO) მსოფლიოს წამყვანი და ყველაზე გავლენიანი საერთაშორისო ორგანიზაციაა ტურიზმის სფეროში. მისი სათაო ოფისი მადრიდში (ესპანეთი) მდებარეობს. იგი გადამწყვეტ როლს ასრულებს ტურიზმის განვითარებაში. მასში გაწევრიანებულია 150 ქვეყანა და 450 ტურისტული ასოციაცია, საგანმანათლებლო ინსტიტუტი და კერძო ფირმა. ტურიზმის

სფეროში მნიშვნელოვანი საერთაშორისო ორგანიზაციებია ასევე WTTC – მსოფლიო ტურიზმისა და მოგზაურობის საბჭო, International Civil Aviation Organisation (ICAO) – გაეროს სპეციალიზირებული სააგენტო, რომლის საქმიანობა მიმართულია საერთაშორისო სამოქალაქო საავიაციო სექტორის განვითარებისაკენ, International Governmental Maritime Consultative Organisation (IMCO)–გაეროს სპეციალიზირებული სააგენტო, რომელიც ორიენტირებულია საზღვაო ტრანსპორტის სფეროში თანამშრობლობისა და ამ დარგის განვითარებისაკენ, The International Air Transport Association (IATA)–საავიაციო ასოციაცია, რომელიც რეგულაციას უწევს საავიაციო ინდუსტრიას. ამ უკანასკნელში გაწევიანებულია მთელი მსოფლიოს საერთაშორისო ავიახაზების 80%.

მრავალი ქვეყანა, რომელსაც სურს გლობალურ ბაზრებზე პოზიციების გამყარება, ცდილობს მიიზიდოს რაც შეიძლება მეტი უცხოელი. საქართველოს სამკურნალო ტურიზმის განვითარების დიდი პოტენციალი აქვს. ჩვენი ქვეყანა ცნობილია შემდეგი კურორტებით – ბორჯომი, წყალტუბო, ქობულეთი, აბასთუმანი, ახტალა, ბაკურიანი, ბათუმი, ბახმარო, მწვანე კონცხი, ნაბეღლავი, საირმე, ცეცი, უწერა, ცაიში, ციხისძირი, წალვერი, შოვი, ჯავა და სხვა მრავალი. სამკურნალო კურორტების განვითარება აუცილებელია ადგილობრივი მოთხოვნილებებიდან გამომდინარე. დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრის მონაცემებით 2009 წელს სასუნთქი ორგანოების დაავადებების დიაგნოზით 505340, ხოლო ნერვული სისტემის დაავადებების დიაგნოზით - 121 061 შემთხვევაა დაფიქსირებული. თუ მსოფლიოში ტურიზმის სფერო ყოველწლიურად საშუალოდ 4-5 პროცენტით იზრდება, სამკურნალო ტურიზმი 30%-იანი ზრდით ხასიათდება. საზღვარგარეთ მოგზაურობის მიზანს ხშირად ხარისხიანი სამედიცინო მომსახურების მიღება წარმოადგენს. მოგზაურობა მოიცავს, როგორც კურორტებზე დასვენებას, ისე ქირურგიულ ჩარევასა და სხვადასხვა კოსმეტიკურ ოპერაციებს.

უცხოელი ტურისტები, რომლებიც მკურნალობის მიზნით მოგზაურობენ, ირჩევენ დაბალი ღირებულების კურორტებს და უპირატესობას ანიჭებენ ისეთ ქვეყნებს, როგორიცაა ინდოეთი, ტაილანდი, კოსტა-რიკა, კუბა, მექსიკა და სამხრეთ აფრიკა. კოსმეტიკურ ქირურგიაში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი და პოპულარული პროგრამა სამხრეთ აფრიკაში 2000 წელს ჩამოყალიბდა. პროგრამას ერქვა „ქირურგია და საფარი“. აქ სამედიცინო მკურნალობა მოიცავდა კოსმეტიკურ, ორთოპედიულ ქირურგიასა და აფრიკულ საფარს. ქირურგიული პროცედურებისა და დასვენების მთლიანი ღირებულება იმაზე ბევრად დაბალი იყო, ვიდრე პაციენტი თავის ქვეყანაში მხოლოდ ქირურგული მკურნალობისათვის გადაიხდიდა.

ამ ბოლო დროს ტაილანდი სულ უფრო და უფრო მეტ პაციენტს იზიდავს. მათ აქვთ შესაძლებლობა დანიშნულების ადგილზე გამგზავრებამდე თავდაპირველად მიიღონ ვიდუო კონსულტაცია. აეროპორტში ტურისტებს ხვდებათ ლიმუზინი. ოპერაციის შემდეგ პაციენტები აგრძელებენ მკურნალობას ძვირადღირებული გამაჯანსაღებელი საშუალებებით. ზემოთ ჩამოთვლილი მომსახურების ფასი ტაილანდში ბევრად იაფია აშშ-სთან შედარებით. მაგალითად, სხეულის ლიმფოსაქცია აშშ-ში ღირს 19000 დოლარი, სამხრეთ აფრიკაში კი – 8500 დოლარი, რომელიც ასევე ანაზღაურებს საცხოვრებლისა და ექსპედიციის ხარჯებს. ამასთან ერთად სამედიცინო დაწესებულებების უმრავლესობა ტაილანდში თავის მომხმარებლებს კლინიკაში უფრო დიდი ხნით დარჩენასა და ექსტრა სერვისებს სთავაზობს.

მრავალი ქვეყანა, რომელსაც სურს გლობალურ ბაზრებზე პოზიციების გამყარება, ცდილობს მიიზიდოს რაც შეიძლება მეტი უცხოელი პაციენტი. მაგალითად, კუბამ ადგილობრივი სამედიცინო ინდუსტრია აქცია გლობალურ-

რად და ემსახურება ბევრ ლათინო-ამერიკელ მომხმარებელს. გარკვეული დე-გალური შეზღუდვების გამო ამერიკელების კუბაში გამგზავრებასთან დაკავშირებით, კუბის სამედიცინო ინდუსტრია არ გაზრდილა ისე სწრაფად, როგორც ტაილანდში, მაგრამ იგი მაინც ინარჩუნებს წამყვან პოზიციებს კოსმეტიკური ქირურგიის დარგში.

ზღვისპირა ქვეყნებში სამედიცინო მომსახურების რეკლამირება უმთავრესად ინტერნეტის საშუალებით ხდება. თუმცა კმაყოფილი პაციენტი ყველაზე კარგ რეკლამას წარმოადგენს. კლინიკებს აქვთ საკუთარი ვებ-გვერდი, მაგალითად, WWW.dentistadetijuana.com, რომლის მეშვეობითაც პოტენციური მომხმარებლები იღებენ ინფორმაციას მექსიკელი სტომატოლოგებისა და მათი კვალიფიკაციის შესახებ. ინტერნეტდამთვალიერებლებს შეუძლიათ გააკეთონ არჩევანი სასურველ კანდიდატზე.

გარდა განვითარებადი ქვეყნებისა, განვითარებული ქვეყნებიც სთავაზობენ მომხმარებლებს უცხოურ სამედიცინო სერვისებს. იმის გამო, რომ გერმანიაში ჭარბადაა კვალიფიციური ექიმები, გერმანიის მთავრობა ატარებს პრომო აქციებს, რათა ქვეყანა გახდეს გლობალური სამედიცინო ცენტრი. გერმანიამ გამოსცადა უჩვეულო უმუშევრობა ჯანდაცვის სფეროში. გერმანული სამედიცინო მომსახურების მომხმარებლები ძირითადად მდიდრების ფენის წარმომადგენლები არიან შუა აზიიდან, აფრიკიდან, რუსეთიდან და სკანდინავიის ქვეყნებიდან. სწორედ ამიტომ დააარსეს გერმანელმა ბიზნესმენებმა სამედიცინო ცენტრები ჩინეთში, სადაც ადგილობრივი მოსახლეობა მოიხიბლა გერმანული ინფრასტრუქტურის ხარისხით.

მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო სამედიცინო მომსახურებას აქვს მრავალი უპირატესობა, პოტენციური საერთაშორისო მომხმარებლები მაინც თავს იკავებენ უცხოეთში გამგზავრებისაგან. ამის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზია უცხოური სამედიცინო მომსახურების დაზღვევასთან დაკავშირებული პრობლემები. მაგალითად, ხშირია შემთხვევები, როცა ჯანმრთელობის დაზღვევა არ მოიცავს საზღვარგარეთ პლასტიკური ოპერაციების ანაზღაურებას. პაციენტები ყველაზე დიდ ყურადღებას მომსახურების ხარისხსა და მოცემულ ქვეყანაში პოტენციურ დაავადებებს აქცევენ. მაგალითად, ტაილანდმა დაკარგა პაციენტები SARS ვირუსის რეგიონში გავრცელების გამო.

სამკურნალო ტურიზმის განვითარებაში გადამწყვეტი როლი სახელმწიფოს ეკისრება. მთავრობამ ხელი უნდა შეუწყოს ინვესტირების მოძიებას, შექმნას მათთვის ხელსაყრელი საგადასახადო გარემო, საკუთარ თავზე აიღოს ინფრასტრუქტურის მოწოდება. სახელმწიფო ორგანიზაციები ყოფილ საბჭოთა კავშირში აბსოლუტურად აკონტროლებდნენ ტურიზმის სფეროს. აქ სახელმწიფო ქმნიდა ტურიზმის პოლიტიკას. რაც შეეხება კაპიტალისტურ ქვეყნებს, კერძო და სახელმწიფო ორგანოების მიერ ტურიზმის სფეროში ჩარევის ხარისხი ყველა ქვეყნისათვის ინდივიდუალურია. 1963 წელს რომში გაეროს კონფერენციაზე, რომელიც ეძღვნებოდა საერთაშორისო ტურიზმის განვითარებას, მიიღეს შემდეგი რეზოლუცია: სახელმწიფოები ვალდებული არიან სტიმული მისცენ ეროვნულ ტურისტულ აქტივობებს. ამ ამოცანის შესრულება შესაძლებელია შუამავალი ეროვნული ტურისტული ორგანიზაციების მეშვეობით.

ყველა სახელმწიფოს აქვს სპეციალური ორგანო, რომელიც პასუხისმგებელია ქვეყანაში ტურიზმის განვითარებაზე. ეს არის რომელიმე სამინისტროს განყოფილება, ან დეპარტამენტი, რომელსაც იურიდიული პირის სტატუსი გააჩნია. ამ სამსახურების მიზანია შექმნას ტურიზმის განვითარების საფუძველი და თავისი ქვეყანა წარადგინოს მსოფლიო ბაზარზე. ეს პროცესი მოიცავს კვლევით სამუშაოებს, ინფორმაციის გავრცელებას, საერთაშორისო ურთიერთობებს, ინფრასტრუქტურის განვითარებას, ტურიზმის პოლიტიკასა და

პრომოუშენს, ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობას. საქართველოში აღნიშნული ფუნქცია ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტს ეკისრება. მისი მიზანია საქართველოს, როგორც ტურისტული ქვეყნის იმიჯის პოპულარიზაცია მსოფლიოს მასშტაბით. ამ მიზნით დეპარტამენტი აქტიურად იღებს მონაწილეობას სხვადასხვა ქვეყნებში გამართულ ტურისტულ გამოფენა-ბაზრობებში. დეპარტამენტის ინიციატივით ეწყობა გაცნობითი ტურები უცხოელი ჟურნალისტებისათვის, მზადდება სატელევიზიო სიუჟეტები და სტატიები ბეჭდვითი პრესისათვის, რაც ხელს უწყობს საქართველოს, როგორც ტურისტული ქვეყნის პოპულარიზაციას. აღნიშნული დეპარტამენტი აქტიურად მუშაობს შიდა ტურიზმის პოპულარიზაციის პრობლემებზეც, ხორციელდება პროექტები, რომლებიც მიზნად ისახავენ საზოგადოების სხვადასხვა ფენების დაინტერესებას შიდა ტურიზმით. მხოლოდ სახელმწიფოს, ინვესტორებისა და ტუროპერატორების კოორდინირებული მოქმედებით არის შესაძლებელი ჩვენს ქვეყანაში სამკურნალო ტურიზმის სწრაფი ტემპით განვითარება. კარგი იქნებოდა ამ მხრივ უკრაინის გამოცდილების გათვალისწინება, როცა სახელმწიფომ საკურორტო ქალაქ ტრუსკავეცში 20 წლის ვადით შექმნა „სპეციალური ეკონომიკური ზონა“, რომელიც ბიზნესს და ინვესტორს ანიჭებდა საგადასახადო პრივილეგიებს.

შიდა ტურიზმის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია სამკურნალო ტურიზმი ბალნეოლოგიურ კურორტებზე. ამ სახის ტურიზმის მასშტაბების ზრდა შესაძლებელია საქართველოს საკურორტო ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციისა და რეაბილიტაციის გზით. საჭიროა ჩატარდეს ფართო სარეკლამო კამპანია ჩვენი ბუნებრივი რესურსების იმიჯის შესაქმნელად. მოხდეს მათი პოპულარიზაცია არაბულ ქვეყნებში, მცირე და აღმოსავლეთ აზიაში, ევროპასა თუ ამერიკაში. ამ ღონისძიებებმა უნდა დააინტერესოს ადგილობრივი და უცხოელი ინვესტორები საქართველოს საკურორტო პოტენციალით. დღესდღეობით ამ მიმართულებით ბევრია გასაკეთებელი. არადაამკმაყოფილებელია ტრადიციული საკურორტო ბაზების ინფრასტრუქტურა. საჭიროა უფრო მასშტაბური სარეკლამო აქტიურობა, სამედიცინო ტურების ჩართვა ტურისტული სააგენტოების ბიზნეს-პროგრამებში. საქართველოს ამ თვალსაზრისით დიდი პოტენციალი გააჩნია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ა. თვალჭრელიძე, ა. სილაგაძე, გ. ქეშელაშვილი, დ. გეგია, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამა, თბილისი 2011, გვ. 254-256.
2. www.economy.ge
3. www.gnta.ge
4. <http://www.unwto.org/>

Keshelashvili Giuli
Doctor of Economics, Professor

TRENDS OF DEVELOPMENT OF HEALTH TOURISM IN GEORGIA
Summary

The work considers the essence and significance of health tourism. It provides the analysis of the trends of development of health tourism in Georgia and in other countries. Besides, it shows the significance of coordinated work of state structures, investors and tour operators in terms of rapid development of health tourism. The work describes the role of cooperation of Georgian and international organizations in development of tourism in Georgia.

ტურიზმი და სასტუმროების მარკეტინგთან დაკავშირებული პრობლემები

თანამედროვე ეტაპზე ტურიზმი სახელმწიფოს ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს.

საქართველო თავისი უნიკალური გეოგრაფიული მდებარეობით, კულტურით, სტუმართმოყვარეობით უცხოელი ტურისტების განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ 80-იან წლებში საქართველო ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებიდან და ასევე სოციალისტური ქვეყნებიდან ყოველწლიურად 2-3 მილიონამდე ტურისტს მასპინძლობდა. „ამ პერიოდისათვის ტურისტული საქმიანობა ვერდნობოდა ტურისტების განთავსების სახელმწიფო საშუალებებს ან პროფკავშირთა საკუთრებაში მყოფ სასტუმროებს და სასტუმრო სახლებს. ტურისტული ნაკადების ორგანიზება მთელი წლის განმავლობაში ხდებოდა ცენტრალიზებულად მინერალურ წყლებსა და სამკურნალო კურორტებზე. საქართველოში, ტურისტული მოგზაურობა, ძირითადად, ეფუძნებოდა ქვეყნის კურორტებზე დასვენებასა და რეკრეაციას“ [1, გვ.41].

90-იან წლებში ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკურმა პროცესებმა და პოლიტიკურმა არასტაბილურობამ ტურიზმის სფეროს ქვეყნის ეკონომიკური ასპარეზიდან გაუჩინარება გამოიწვია.

საზგადასმელია ის ფაქტი, რომ ბოლო რამოდენიმე წლის განმავლობაში საქართველოს მთავრობამ ქმედითი ღონისძიებები განახორციელა ტურიზმის სფეროს განვითარების მიმართულებით. აშენდება ახალი სასტუმროები, რესტორნები და გასართობი ობიექტები.

აღნიშნულიდან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ სასტუმროებისა და საზოგადოებრივი კვების ობიექტების რაოდენობის ზრდასთან ერთად, აუცილებელია მოხდეს შეთავაზებული ხარისხისა და ფასის გონივრულად დაბალანსება, ვინაიდან მხოლოდ მაქსიმალური მოგების მიღებისაკენ სწრაფვა შედეგს ვერ მოიტანს, თუ არ მოხდება მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესება.

როგორც ცნობილია, საქართველოში მრავალი ახალი სასტუმრო შენდება, რაც თავისთავად ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებელია.

„სასტუმრო ინდუსტრიის ეკონომიკური წვლილი მნიშვნელოვანია ეკონომიკისთვის როგორც საზოგადოებრივი მომსახურების ბიზნესის, ასევე ტურიზმის განვითარების მნიშვნელობითაც. სასტუმროს მართვისთვის განსაკუთრებული მახასიათებლებია: 1. „მალფუჭებადი“ პროდუქტი ანუ გაუქირავებელი ნომერი, 2. ნომრის ინვენტარი, რომელიც უკვე აღრიცხულია და შეუძლებელია მისი ადგილიდან დაძვრა, როცა სხვა დიზაინის ინვენტარით სურთ ჩანაცვლება, 3. ბიზნესის დაწყებისთვის კაპიტალის დიდი რაოდენობა – ფიქსირებული ხარჯი, რომელიც მოითხოვს საწარმოს დაბალანსებულ ფინანსურ დონეს, ანუ საწარმო იყოს არაწამებებიანი, 4. ტურისტების აქტივობის სეზონურობა და ის ყველა დამატებითი პრობლემა, რომლებიც წარმოიშობა ტურისტთა შემოყვანა-გაყვანის პროცესში“ [1, გვ.60].

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ სასტუმროს მართვა საკმაოდ რთულ პროცესს წარმოადგენს, რომლის წარმატებული ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია სხვადასხვა მომსახურების სინქრონულად მართვა. წინააღმდეგ შემთხვევაში დადებითი შედეგის მიღწევა შეუძლებელი იქნება.

ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ სასტუმროს ექსპლუატაციაში გაშვებამდე სასურველია შემუშავდეს მარკეტინგული სტრატეგია, ხოლო მათი ფუნქციონირებისას აუცილებელია სასტუმროთა ხელმძღვანელებმა ორიენტაცია მომხმარებელთა მოთხოვნილებების გათვალისწინებაზე აიღონ.

საზგასამელია ის გარემოება, რომ საქართველოს ტურიზმის ბაზრის შესახებ გარკვეული სახის ინფორმაცია არსებობს, მაგრამ ის შედარებით არასრული და ძნელად მოსაპოვებელია.

ის ფაქტი, თუ რა რაოდენობის ტურისტები შემოვიდა ქვეყნის ტერიტორიაზე, მთელი საზოგადოებისათვის არის ცნობილი, მაგრამ დასასვენებელი ობიექტების შესახებ სრული და დეტალური ინფორმაციის მიღება თითქმის შეუძლებელია, რაც, ჩვენი აზრით, ართულებს კონკურენტების ანალიზსა და ასევე ბაზრის ზუსტი მოცულობის დადგენას.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ მიზნობრივი ბაზრის შესახებ ინფორმაციის მოპოვება გამოცდილებითაც შეიძლება.

საქართველოში არსებობს კერძო სასტუმროები, რომელთა მომხმარებლების მხრიდან გაკეთებულ შენიშვნებს სასტუმროს მმართველები შეძლებისამებრ ითვალისწინებენ.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ მოცემული შენიშვნების დაგროვება, ორგანიზებული სახით შენახვა-გადამუშავება სასტუმროთა ფუნქციონირებისათვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პროცედურას წარმოადგენს.

სასტუმროს, რომლის მიზანი გრძელვადიანი წარმატების მიღწევაა, მარკეტინგის ძირითად ამოცანად მომხმარებელთა ნდობის მოპოვება და გამართლება უნდა დაისახოს.

ჩვენი აზრით, ნდობის მოსაპოვებლად ყველაზე მარტივი გზა არის მომხმარებელთა კმაყოფილების მიღწევა.

როგორც ცნობილია, სასტუმროს შეფასების ძირითად პარამეტრს მისი ხარისხი წარმოადგენს.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ყველაზე განთქმული შეფასების სისტემა მიჩელინის ვარსკვლავებია, რომლის მიხედვით, ხუთი ვარსკვლავი ხარისხის მაქსიმალურ დონეს აღნიშნავს.

მოცემული სისტემით შეფასების კრიტერიუმში საკმაოდ ბევრი და მკაცრია, დაწვებული ოთახების მინიმალური ფართიდან, დამთავრებული სასტუმროს სპა-სალონში შეთავაზებული მომსახურების სპექტრით.

საზგასამელია ის გარემოება, რომ „სასტუმროების ბიზნესში სპეციალიზაციას (მომსახურების მიწოდების მხრივ) სამი მიმართულება აქვს: ორიენტაცია შეძლებულ, საშუალო შემოსავლიან და მცირე შემოსავლიან კლიენტზე. დასავლეთ ევროპის ბევრ ქვეყანაში შეიმჩნევა სასტუმროებით, „ეკონომიკურ კატეგორიაზე“, მომსახურების მოთხოვნების ზრდის ტენდენცია, რომელიც საშუალო შემოსავლიანი ტურისტების ინტერესებს ასახავს. როგორც წესი, ესაა სამვარსკვლავიანი და, ნაწილობრივ, ოთხვარსკვლავიანი სასტუმროები“ [1, გვ. 73].

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ მომსახურების ხარისხი, ისევე, როგორც მისი მრავალფეროვნება, მომხმარებელთა მოთხოვნებს უნდა შეესაბამებოდეს და რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, ფასის ადეკვატური უნდა იყოს.

ჩვენი აზრით, ტურიზმის განვითარებასთან ერთად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ სასტუმროების მხრიდან შედარებით მეტი ყურადღება დაეთმოს მარკეტინგულ ხედვას, მომხმარებელთა მომსახურების დონეს, რაც ხელს შეუწყობს მართვის ხარისხის გაუმჯობესებას.

როგორც ადგილობრივი, ასევე უცხოელი ტურისტების მოთხოვნილებების უკეთ დაკმაყოფილება ქართული ტურიზმის მიერ მსოფლიო ბაზარზე ღირსეული ადგილი დამკვიდრებას შეუწყობს ხელს.

ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ მომსახურების დონის მართვა და მისი შენარჩუნება სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია სასტუმროებისთვის. ამისათვის აუცილებელია მოხდეს კადრების მართვის ეფექტიანი სტრატეგიის ჩამოყალიბება, მომსახურე პერსონალის სწავლებისა და მოტივირების ქმედით საშუალებებთან ერთად.

როგორც ცნობილია, მომსახურების დონის უზრუნველყოფა და მართვა კულტურული თავისებურებებით ხასიათდება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ სწავლების, ისევე როგორც ფორმალიზაციის დონის, კონტროლისა და მოტივირების ფაქტორები ამ თავისებურებების გათვალისწინებით უნდა შეირჩეს.

თანამედროვე ეტაპზე, საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარების შედეგად შედარებით გაადვილდა მომხმარებლების მონაცემთა ბაზების მართვა და მათთან კომუნიკაცია.

ჩვენი აზრით, სასტუმროთა ის კატეგორია, რომლებიც მომხმარებლებს მაღალ ხარისხს ვერ შესთავაზებენ, კონკურენტულ ბრძოლაში დამარცხდებიან, ამიტომ მიზანშეწონილია შემუშავებული იქნეს ბაზარზე ორიენტირებული მარკეტინგული სტრატეგია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **მეტრეველი მ.** ტურიზმის ბიზნესი (ინდუსტრია, მენეჯმენტი, მარკეტინგი). თბილისი: სტუმართმასპინძლობის ინდუსტრიის გამოცემებისა და ტრენინგების ცენტრის გამოცემა, 2011.

*Bachiashvili Tamar
PhD in Economics*

TOURISM AND THE PROBLEMS CONNECTED WITH THE HOTEL MARKETING

Summary

The scientific article discusses the tourism and the problems connected with the hotel marketing, analyzes the necessity of developing marketing strategy for hotels management and the problems related to the service level management.

ტურიზმი და სახელმწიფო პოლიტიკა

თანამედროვე გლობალურ სივრცეში საქართველოსთვის მნიშვნელოვან პერსპექტივას წარმოადგენს ქვეყანაში ტურიზმის განვითარება.

საქართველოს, როგორც ერთ-ერთ უძველეს ქვეყანას, მდიდარი კულტურული და ისტორიული მემკვიდრეობა გააჩნია.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ქვეყნის რეგიონებს ეკოტურიზმის საკმაოდ პოტენციური აქვს და მათი კეთილმოწყობა მნიშვნელოვნად გაზრდის ტურისტების რაოდენობას, რაც ადგილობრივი მოსახლეობისთვის შემოსავლის მნიშვნელოვან წყაროდ შეიძლება იქცეს.

როგორც ცნობილია, „საქართველოს ტურისტულ-საკურორტო პოტენციალს განსაზღვრავს:

1. შავი ზღვის სანაპირო ზოლი, რომლის სიგრძე ქვეყნის მასშტაბით 318 კილომეტრია. იგი მასობრივი ტურიზმის განვითარების ძირითად საფუძველს წარმოადგენს;
2. დიდი და მცირე კავკასიონის მთაგერხილები, რომლებიც შავი ზღვიდან კასპიის ზღვამდეა გადაჭიმული და სიგრძით 1500 კილომეტრს აღწევს. საქართველოს მთიანეთი სამთო-სათხილამურო ტურიზმისა და ალპინიზმის განვითარებისათვის უაღრესად ხელსაყრელ პირობებს ქმნის. დიდ კავკასიონზე არის მწვერვალები, რომელთა სიმაღლე 4000 მეტრს აღწევს.
3. კურორტები და საკურორტო ადგილები“ [1, გვ. 404].

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ საქართველოს მთავრობამ სწორი სახელმწიფო პოლიტიკა გაატარა ქვეყანაში ტურიზმის განვითარების მიმართულელებით.

მნიშვნელოვანი სახელმწიფო და კერძო ინვესტიციები განხორციელდა როგორც აჭარის, ბორჯომის, სვანეთის, ასევე კახეთის საკურორტო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებისათვის. დაიწყო თელავის რეაბილიტაცია, რომელიც 2012 წლის შემოდგომაზე უნდა დასრულდეს.

საზგასანამელია ის ფაქტი, რომ ეკონომიკური განვითარების სამინისტროში შეიქმნა ტურიზმის დეპარტამენტი, რომელიც ტურიზმის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკას ატარებს. იგი ხელს უწყობს საქართველოს კურორტების რეკლამირებას ადგილობრივ და უცხოურ მედიაში და სხვადასხვა პროექტებს ახორციელებს ტურიზმის განვითარების მიზნით.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის შედეგად, გაიზარდა როგორც კურორტების დატვირთვა, ასევე ადგილობრივი და უცხოელი ტურისტების რაოდენობა. ამადღა კერძო სექტორისა და ინვესტორების დაინტერესება არა მხოლოდ ქვეყანაში არსებული საპრივატიზაციო საკურორტო ობიექტებით, არამედ ასევე ახალი სასტუმროების, რესტორნებისა და გასართობი ობიექტების მშენებლობით.

საქართველოს ტურიზმის დეპარტამენტის ინფორმაციით ქვეყანაში შემოსული თითოეული უცხოელი ტურისტი ხარჯავს 1500-1900 დოლარამდე, ასევე შიდა ტურისტი ხარჯავს 500-1000 ლარამდე.

ტურისტული ხარჯები შეიძლება დაჯგუფდეს შემდეგნაირად:

1. კომპლექსური ტურები;
2. განსახლება;
3. კვება;

4. ტრანსპორტი;
5. რეკრეაციული, კულტურული, სპორტული საქონელი და მომსახურება;
6. მაღაზიაში შენაძენები;
7. სხვა ხარჯები.

მოთხოვნის სხვადასხვა ფორმირებიდან გამომდინარე, ტურისტული ხარჯები შეიძლება დაფიქსირდეს ორ კატეგორიად:

- ხარჯები, რომლებიც ტურპაკეტზეა მითითებული;
- ხარჯები, რომლებიც სხვა ხარჯების შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს“ [2, გვ. 365].

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ მხოლოდ ქვეყნის მიზანმიმართული და სწორი პოლიტიკის გატარების შემთხვევაში არის შესაძლებელი ტურისტული ნაკადების ზრდა.

ბიზნესსაქმიანობის შეღავათიანი პირობების შექმნა, გლეხების დღგ-სგან გათავისუფლება, ტურისტული პროდუქტის მწარმოებლებს კიდევ უფრო მეტ სტიმულს აძლევს.

ყურადღებას იმსახურებს ის გარემოება, რომ თუ ქვეყნის განვითარების პოლიტიკას არ შეესაბამება ტურიზმის განვითარების პოლიტიკა, ყოველივე ეს გამოიწვევს სტაგნაციური პროცესების ჩამოყალიბებას.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ საქართველოს მთავრობის მიერ გატარებული პოლიტიკა ხელს უწყობს ტურისტული ბიზნესის განვითარებას. ამის შესანიშნავ მაგალითს წარმოადგენს 2011 წელს საქართველოს საგადასახადო კოდექსში შეტანილი ცვლილებები, როგორც არის, მაგალითად, ტურისტული ობიექტების მშენებლობაში მონაწილე კომპანიებისათვის საგადასახადო შეღავათების დაწესება. ასევე სასტუმროების ინვენტარის, მოწყობილობის შემომტანი კომპანიებისათვის საბაჟო გადასახადებზე შეღავათიანი ტარიფების დაწესება და სხვა.

ტურიზმისადმი ასეთმა პოლიტიკურმა მიდგომამ შეუძლებელია ქვეყანაში ტურისტული ინდუსტრიის აღმავლობა არ გამოიწვიოს.

ჩვენი აზრით, ქვეყანაში ტურისტული ინდუსტრიის აღმავლობას მხოლოდ სწორი სახელმწიფო პოლიტიკა განაპირობებს, რომელიც ხელს უწყობს საქართველოს ტურისტული პოტენციალის სრულ რეალიზაციას, რეგიონებში ქმნის სათანადო პირობებს არა მხოლოდ ტურიზმის განვითარების, არამედ ადგილობრივი მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის.

ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ შიდა ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა სახელმწიფოს მხრიდან, გამოიწვევს ტურიზმის სხვადასხვა სახეობის განვითარებას, როგორც არის, მაგალითად, სათავგადასავლო ტურიზმი, სპორტული ტურიზმი, აგროტურიზმი, სამედიცინო ტურიზმი (გოგირდის აბანოები, სამკურნალო ტალახი ახტალაში და ა.შ.).

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ქვეყანაში ტურიზმის განვითარებისათვის მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საქართველოს ტურიზმის ასოციაცია, რომლის საქმიანობის ძირითად მიმართულებებს წარმოადგენს: საგანმანათლებლო სემინარები და ტრენინგები, პროფესიონალი გიდების მომზადება, ტურისტული ინფორმაციის გავრცელება და ა.შ.

საქართველოს ტურიზმის ასოციაციის მიერ განხორციელებული სხვადასხვა სახის პროექტები ხელს უწყობენ ტურიზმის განვითარებას ქვეყანაში.

ამასთანავე, ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ტურიზმის განვითარებისათვის არ არის საკმარისი მხოლოდ ერთ რომელიმე მიმართულებაზე აქცენტის გადატანა.

საჭიროა ერთობლივი, კომპლექსური მიდგომა, რაც სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრიორიტეტს უნდა წარმოადგენდეს.

საზგადასმელია ის ფაქტი, რომ „ტურიზმი იყო და არის ცხოვრების წესის, ქვეყნის პოლიტიკური წყობის, ეკონომიკური მდგომარეობის, კულტურის, სამეცნიერო-ტექნიკური და ეკონომიკის სხვა დარგების მიღწევების პროპაგანდისა და რეალიზების მნიშვნელოვანი საშუალება.

პოლიტიკა თავად იქცა ტურიზმის ობიექტად. მსხვილი საერთაშორისო პოლიტიკური ფორუმებისა და თათბირების მომსახურება ტურისტული ფირმებისთვის მომგებიან საქმიანობას წარმოადგენს. ტურიზმი მაღალჩინოსნებისა და პოლიტიკური ლიდერებისთვის გამოიყენება, როგორც საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებისა და სერიოზული პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების საშუალება“ [1, გვ. 299].

თანამედროვე ეტაპზე ტურისტული ბაზრის გლობალიზაცია ახალი გამოწვევების წინაშე აყენებს საქართველოს, რომელიც ცდილობს ღირსეულად ჩაერთოს მსოფლიო ინტეგრაციის პროცესში და სათანადო ადგილი დაიკავოს საერთაშორისო ბაზარზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. **მეტრეველი მ.**, ტურიზმის ბიზნესი (ინდუსტრია, მენეჯმენტი, მარკეტინგი). თბილისი: სტუმარმასპინძლობის ინდუსტრიის გამოცემებისა და ტრენინგების ცენტრის გამოცემა, 2011.
2. **აბასაძე ნინო.** ტურისტული ხარჯების შესწავლის პრობლემები საქართველოში. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დაარსების დღისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული: ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები გლობალიზაციის პირობებში” (21-22 ოქტომბერი, 2011). თბილისი: პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2011.

*Bachiashvili Tamar
PhD in Economics*

TOURISM AND THE STATE POLITICS

Summary

The scientific article discusses the tourism and the state politics.

The article analyzes the interrelationship between the country development politics and tourism development politics and their mutual conditionality.

მაგისტრანტებისა და დოქტორანტების სამეცნიერო ნაშრომები

ირაკლი მაკალათია

ოსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი

**მოსახლეობის შემოსავლებისა და დანახარჯების სტატისტიკის
აქტუალური პრობლემები საქართველოში**

მოსახლეობის შემოსავლები რაოდენობრივი თვალსაზრისით საკმაოდ უთანაბროა და განაპირობებს კიდევ სიმდიდრის არათანაბარ დაგროვებასა და მოსახლეობის ქონებრივ დიფერენციაციას, რომელიც მკვეთრად იგრძნობა გარდამავალ პერიოდში. სოციალური დიფერენციაციის პროცესი პრაქტიკულად საზოგადოების ყველა ფენას ეხება და იწვევს მათივე ინტერესების ბალანსის ცვლილებას.

მიუხედავად იმისა, რომ შემოსავლების უთანაბრობა სხვა საზოგადოებრივ ფორმაციაშიც არსებობდა, ის გაცილებით უფრო გადრმავდა საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში და რეფორმის მთელი სიმძიმე მოსახლეობას დააწვა.

მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული ეკონომიკის პირობებში ხელფასისა და სარგებლის განაწილებას განსაზღვრავდა სახელმწიფო. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში კი შემოსავალს არავინ არ ანაწილებს, ამ შემთხვევაში შემოსავლები წარმოიქმნება კონკრეტული სამეურნეო მექანიზმის მოქმედების, ხარჯებისა და ფასების საბაზრო ცვალებადობის შედეგად.

სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკა მიზანმიმართულია მოსახლეობის ცხოვრების დონის ასამაღლებლად. მან უნდა უზრუნველყოს სოციალური სისტემის სტაბილურობა და მისი ეტაპობრივი გაუმჯობესება, რომლის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილიც არის მოსახლეობის შემოსავლები.

შემოსავლების დიფერენციაციის ეკონომიკურ-სტატისტიკური შესწავლა და მისი ობიექტური ანალიზი დაგეგმვარება დავადგინოთ ქვეყანაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა და შემოსავლების განაწილების კანონზომიერებანი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში.

მოსახლეობის შემოსავლების უთანაბრობის მაჩვენებელია ჯინის კოეფიციენტი, რომელიც ბოლო წლების მანძილზე თითქმის უცვლელად 50%-ზე მაღალია, რაც საქართველოში ფულადი შემოსავლების არათანაბარ განაწილებაზე მიუთითებს. ფულადი ხარჯების მიხედვით კი მოცემული მაჩვენებელი 40%-ს შეადგენს. 2008 წლამდე, ერთ სულზე გაანგარიშებით, საშუალო თვიური ხარჯები აჭარბებდა საშუალო თვიურ შემოსავლებს, რაც ჩრდილოვანი ეკონომიკის არსებობაზე მიანიშნებდა. მომდევნო 2 წელში სურათი დადებითად შეიცვალა და ბოლო მონაცემებით შემოსავლებმა 19 ლარით გადააჭარბა ხარჯებს (ცხრილი №1).

საქართველოში წლების მიხედვით იზრდება მოსახლეობის საშუალო თვიური შემოსავლები როგორც ერთ შინამეურნეობაზე გაანგარიშებით, ისე ერთ სულ მოსახლეზე. მიუხედავად იმისა, რომ იზრდება მოსახლეობის შემოსავლები, საპირისპიროდ მცირდება მისი მყიდველობითუნარიანობა. ასე მაგალითად: 2010 წელს წლიური ინფლაციის დონე შეადგენდა 11,2%-ს, ხოლო მოსახლეობის მყიდველობითუნარიანობა წინა წელთან შედარებით 10%-ით შემცირდა.

საშუალო თვიური შემოსავლები და ხარჯები ერთ სულზე³⁵
(ლარი)

ცხრილი №1

წლები მაჩვენებლები	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ფულადი და არაფულადი შემოსავლები, სულ	84.7	92.3	102.7	115.2	147.2	154.5	178.6
ხარჯები, სულ	100.2	101.8	113.5	123.9	150.3	150.7	159.5
ფულადი და არაფულადი შემოსავლები სა და ხარჯებს შორის სხვაობა	-15.5	-9.5	-10.8	-8.7	-3.1	3.8	19.1

მოსახლეობის ცხოვრებისა და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონეზე მეტყველებს საშუალო თვიური შემოსავლები ერთ სულზე გაანგარიშებით, რომელსაც ქვემოთ განვიხილავთ.³⁶

ა) დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლების (ერთ სულზე) ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში იზრდება წლების მიხედვით და 2004-2010 წლების პერიოდში მისი წილი გაიზარდა 21,0%-დან 31,4%-მდე. რაც შეეხება აბსოლუტურ მაჩვენებლებს, 2004 წელს შეადგენდა 17,8, 2009 წელს – 50,2 ლარს და 2010 წელს გაიზარდა 56,1 ლარამდე. ასეთი ტენდენცია კი დამახასიათებელია განვითარებადი ქვეყნისთვის, რომელიც საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში იმყოფება. დადებით მოვლენას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ მოცემული მაჩვენებლები ყოველწლიურად იზრდება, მაგრამ ამ ეტაპზე მცირეა დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა არა მარტო მთლიან შემოსავლებში, არამედ ფულად შემოსავლებთან მიმართებითაც (2010 წელს შეადგინა 36%). შემოსავლები, მიღებული დაქირავებული შრომიდან, ვერც კი უტოლდება საარსებო მინიმუმს. სამომავლოდ საშუალო ადგილების გაზრდა და შესაბამისად ხელფასების მომატება საწინდარია დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლების ზრდისა როგორც აბსოლუტური, ისე შეფარდებითი მნიშვნელობით.

დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლები ქალაქში უფრო მეტია, ვიდრე სოფელში, ხოლო ეს უთანაბრობა იზრდება წლების მიხედვით. მაგ; თუ 2005 წელს დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავალი ქალაქში

³⁵ http://geostat.ge/?action=page&p_id=181&lang=geo

³⁶ http://geostat.ge/?action=page&p_id=175&lang=geo

შეადგენდა 37,1 ლარს, ხოლო სოფელში 10,1-ს, 2010 წელს იგივე მაჩვენებელი ქალაქში შეადგინა 86,5, ხოლო სოფელში 26,5 ლარი.

ბ) თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში ყოველ წელს მცირდება და თუ ის 2004 წელს შეადგენდა 11,5%-ს, 2010 წელს შემცირდა 8,6%-მდე. რაც შეეხება ამავე სახის შემოსავლების აბსოლუტურ მნიშვნელობებს, ის 2004 წელს შეადგენდა 9,7, 2009 წელს – 15, ხოლო 2010 წელს – 15,3 ლარს. ასეთი სურათი განაპირობა მთლიანი ფულადი და არაფულადი შემოსავლების მნიშვნელოვანმა ზრდამ, თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლების უმნიშვნელო ზრდის ფონზე. თვითდასაქმებულებს მიეკუთვნებიან თავის ხარჯზე მომუშავე პირები, რომლებიც მუშაობენ დამოუკიდებლად ან კომპანიონთან და არ იყენებენ მუდმივ დაქირავებულ მუშებს. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვთქვათ, რომ ჩვენს ქვეყანაში ინდივიდუალური მეწარმეობა ვერ ვითარდება იმ დონემდე, რომ მან გარკვეული სახის მატერიალური კეთილდღეობა მოუტანოს მეწარმეს.

გ) სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლები 2004-2009 წლებში მცირდებოდა როგორც აბსოლუტური (9,1 -იდან 7,9 ლარამდე), ისე შეფარდებითი მნიშვნელობებით (10,7%-დან 5,1%-მდე). მიუხედავად იმისა, რომ 2010 წელს შეიმჩნევა მცირე მატება წინა წელთან შედარებით (5,1%-დან გაიზარდა 5,9%-მდე), მაინც არასახარბიელო მდგომარეობას ვიღებთ. მოცემული ტენდენცია იმაზე მეტყველებს, რომ საქართველო, რომელიც ტრადიციულად აგრარულ ქვეყანათა რიცხვს მიეკუთვნება და ხასიათდება ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობებით, ვერ ახერხებს მის სათანადოდ ათვისებასა და გამოყენებას.

თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლები ერთ სულზე გაანგარიშებით ქალაქში უფრო მეტია, ვიდრე სოფელში, ხოლო საპირისპიროდ სოფლად თვითდასაქმებულთა რაოდენობა აჭარბებს ქალაქში თვითდასაქმებულებს. საქართველოში 2010 წელს გვაქვს შემდეგი სახის სურათი; თვითდასაქმებულთა ხვედრითი წონა მთლიან დასაქმებულებში სოფელში შეადგენდა 81%-ს, ხოლო ქალაქში – 31%-ს. თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავლები მთლიან შემოსავლებში კი სოფელში შეადგენდა 5,1%-ს, ქალაქში – 11,3%-ს. სოფლად, ოჯახში მომუშავე წევრები, რომლებიც თვითდასაქმებულთა უმრავლესობას წარმოადგენენ, არ არიან რეალურად დასაქმებულები. ეს ნაწილი სამუშაოს უქონლობის გამო იძულებულია ძალიან დაბალი ანაზღაურებით ან სულაც ანაზღაურების გარეშე ეწეოდეს არაკვალიფიციურ შრომას. აღნიშნული განსაკუთრებით შეეხებათ საქართველოს რეგიონებში მცხოვრებ მოსახლეობას, რომლის უმრავლესობასაც ძირითადად სოფლის მეურნეობაში საქმიანობის შესაძლებლობა აქვს. ამდენად, თვითდასაქმებულთა ეს ნაწილი რეალურად დასაქმებულად არ შეიძლება ჩაითვალოს და ამის გაუთვალისწინებლობა საქართველოში უმუშევრობისა და დასაქმების შესახებ მდგომარეობის შეფასებისას მცდარ სურათს იძლევა.

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლების 90%-ზე მეტი მოდის სოფლად და ეს მონაცემები იმის მაჩვენებელია, რომ სოფლის მოსახლეობა უმთავრესად თავის მიწის ნაკვეთზე მოწეული მოსავლის გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლით ცხოვრობს, მთავარ პრობლემას კი სოფლად ამ სახის შემოსავლების შემცირება წარმოადგენს. 2006-2010 წლებში მისი ხვედრითი წონა მთლიან შემოსავლებში 16,3%-დან 12,5%-მდე შემცირდა.

დ) დადებით ტენდენციას წარმოადგენს პენსიების, სტიპენდიებისა და დახმარებების ხვედრითი წონის ზრდა. 2004 წელს მისი ხვედრითი წონა შეადგენდა 4,9%-ს, ხოლო 2010 წელს გაიზარდა 12,8%-მდე. ეს მონაცემები მთავრობის მიერ სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარე-

ბაზე მიუთითებს, რაც უდავოდ დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ პერიოდისათვის პენსიონერთათვის გაანგარიშებული საარსებო მინიმუმი აჭარბებდა პენსიების ფაქტობრივ მაჩვენებელს და შეადგენდა 110 ლარს. აქედან გამომდინარე, სახელმწიფომ უნდა გაატაროს მოქნილი საპენსიო სისტემა იმ პირობით, რომ ის აღემატებოდეს საარსებო მინიმუმს, თავის მხრივ საარსებო მინიმუმის გაანგარიშება უნდა მოხდეს დასაბუთებული ნორმების საფუძველზე.

არაფულადი შემოსავლები სოფელში უფრო მეტია, ვიდრე ქალაქში და ეს ლოგიკურიცაა, ხოლო საპირისპიროდ ქალაქში ფულადი შემოსავლები ჭარბობს, ამასთან ხასიათდება ზრდის ტემპით და ქალაქსა და სოფელს შორის ფულად შემოსავლებში თავს იჩენს მკვეთრი დიფერენციაცია. რაც შეეხება მთლიან ფულად და არაფულად შემოსავლებს, ქალაქში გაცილებით მეტია, ვიდრე სოფელში, ე.ი. ქალაქში შედარებით უკეთესი ცხოვრების პირობებია, ვიდრე სოფელში, რაც ძირითადად გამოწვეულია მსხვილი საწარმოო და სავაჭრო დაწესებულებების ქალაქში თავმოყრით.

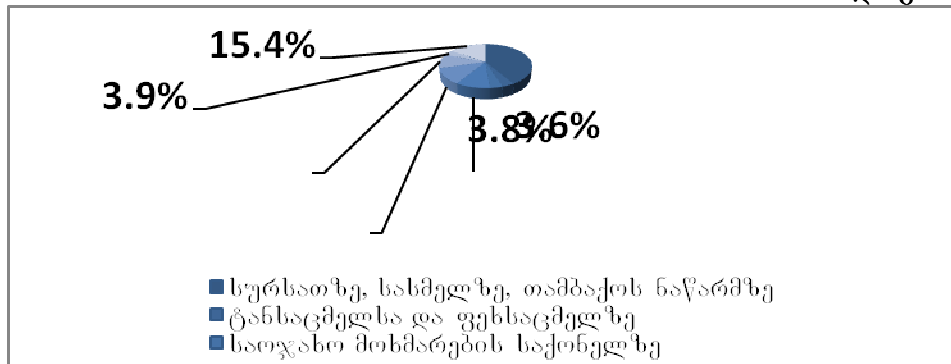
არასამომხმარებლო ფულადი ხარჯებიდან აღსანიშნავია სასოფლო-სამეურნეო ხარჯების დაბალი პროცენტული მაჩვენებელი, რომელიც 2004 წელს შეადგენდა 1,7%-ს, 2005 წელს – 1,9%-ს, 2006 წელს – 1,8%-ს, ტენდენცია არ შეცვლილა არც მომდევნო წლებში და 2010 წელს შეადგინა 1,8%. სასოფლო-სამეურნეო ხარჯებს მთლიან ხარჯებში უჭირავთ მცირე ხვედრითი წონა და ამასთან, არც ზრდის ტენდენცია ახასიათებს, რაც კიდევ ერთხელ მიანიშნებს სოფლის მეურნეობის განუვითარებლობაზე. გლეხი ვერ ახერხებს გაზარდოს დანახარჯები იმ ტექნიკური და არატექნიკური საშუალებების შექენაზე, რაც მას დაეხმარებოდა შრომის მწარმოებლურობის მატებაში.

მოსახლეობის კეთილდღეობის ხარისხის კრიტერიუმია საოჯახო ბიუჯეტში სასურსათო საქონელზე დახარჯული საშუალებების წილი. ენგელის კანონის თანახმად, რაც უფრო მაღალია ეს წილი, მით უფრო დაბალია მოსახლეობის კეთილდღეობის დონე. ამასთან, თუ შინამეურნეობების შემოსავლების ზრდის კვალობაზე მცირდება სურსათზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონა, დაახლოებით იმავე დონეზე რჩება ტანსაცმელზე, ფეხსაცმელზე, საოჯახო მოხმარების საქონელზე, სათბობსა და ელექტროენერგიაზე დანახარჯების ხვედრითი წონა და იზრდება მომსახურებასა და ფუფუნების საგნების შექენაზე დანახარჯების ხვედრითი წონა, ცხოვრების დონე უმჯობესდება.

ერთი შეხედვით დადებით ტენდენციას წარმოადგენს სამომხმარებლო ფულად ხარჯებში სურსათზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონის შემცირება, ამასთან ის ფაქტიც უნდა აღინიშნოს, რომ ჯერ კიდევ მაღალია მისი წილი ფულად ხარჯებში. დინამიკაში კი შემდეგი სახის სურათს ვიღებთ; 2004 წელს შეადგინა 53,6%; 2008 წელს 45,4%; 2009 წელს 41,9%; ხოლო 2010 წელს შემცირდა 41,4%-მდე.

სამომხმარებლო ფულად ხარჯებში შემავალი ფულადი ხარჯების განაწილება ერთ შინამეურნეობაზე (2010 წელი)

დიაგრამა 1

საქართველოში ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაზე ვერ ვიმსჯელებთ მხოლოდ სურსათის შეძენაზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონის შემცირებით, რადგან ამავე პერიოდში მცირდება ტანსაცმლისა და ფეხსაცმლის შეძენაზე გაწეული ხარჯები, ხოლო იმავე დონეზე რჩება საოჯახო მოხმარების საქონელზე გაწეული ხარჯები. სამაგიეროდ იზრდება დანახარჯების ხვედრითი წონა სათბობსა და ელექტროენერჯიაზე, განათებასა და ჯანდაცვაზე, რასაც განაპირობებს მომსახურების გაზრდილი ფასები და არა მომხმარებელთა მოთხოვნა, საკუთარი სურვილით გაზარდონ ამ მომსახურებათა ხარჯები.

შინამეურნეობებში კვების პროდუქტების შეძენაზე გაწეული ხარჯების აბსოლუტური მნიშვნელობები ყოველ წელს იზრდება მაშინ, როცა ამავე შინამეურნეობებში მცირდება ისეთი კვების პროდუქტების მოხმარება, როგორებიცაა: პური და პურპროდუქტები, ხორცი და ხორცის პროდუქტები, კვერცხი, ხილი, ყურძენი, ბოსტნეული და კარტოფილი, შაქარი, თაფლი, შოკოლადი და საკონდიტრო ნაწარმი. კვების პროდუქტების შეძენაზე გაწეული ხარჯების ზრდა კი მიღწეულია თითოეულ ამ პროდუქტზე ფასების ზრდით.³⁷ კვების პროდუქტების მოხმარების შემცირებამ თავის მხრივ გამოიწვია მოსახლეობის მიერ საკვები ენერჯის მედიანური მოხმარების (კკალ/დღეში სულზე) შემცირება, რომელიც 2005 წელს შეადგენდა 2390 კკალ/დღეში, ხოლო 2009 წლისათვის შემცირდა 2150 კკალ-მდე დღეში.³⁸ ზემოთ მოყვანილი მონაცემების განხილვის შემდეგ, უპრიანი იქნება თუ ვიტყვით, რომ სურსათის შეძენაზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონის შემცირებით მიღებული დადებითი ტენდენცია მხოლოდ ციფრებში ჰპოვებს ასახვას, ხოლო რეალური სურათი გაცილებით მძიმეა.

საქართველოში შინამეურნეობათა შემოსავლები მოსახლეობის ერთ სულზე აჭარბებს საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმს, რაც დადებით მოვლენას წარმოადგენს, მაგრამ ნაკლოვანებებია საარსებო მინიმუმის გაანგარიშებაში, რომელიც რეალურად არ წარმოადგენს სიღარიბის ზღვარს. შესაბამისად, მოსახლეობის შემოსავლების შედარება საარსებო მინიმუმთან ვერ მოგვცემს რეალურ სურათს. 2000 წლის უცვლელი ფასებით, დეფლატორის

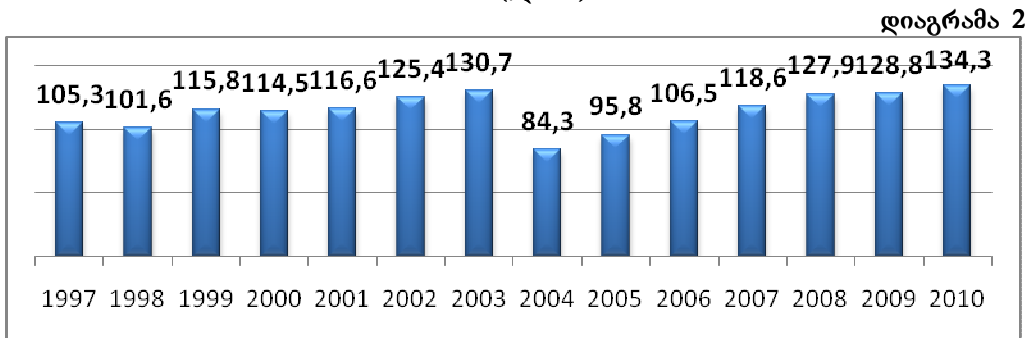
³⁷ იხ. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2010, გვ. 20 და საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2010, გვ.50.

³⁸ http://geostat.ge/?action=page&p_id=433&lang=geo.

გამოყენებით, რაც უდრის 1,8-ს³⁹, 2009 წელს შინამეურნეობათა საშუალო თვიური შემოსავლები მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით შეადგენდა 85,5 ლარს (153,9:1,8), რაც მოცემულ წელს 51,2 დოლარის ექვივალენტია, ხოლო საშუალო მომხმარებლის საარსებო მინიმუმი 63,3 ლარს (114:1,8), რაც 37,9 დოლარის ტოლფასია. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მსოფლიო ბანკის დებულებით ღარიბად ითვლება პიროვნება, რომელსაც დღეში შემოსავალი 2 დოლარზე, ხოლო ღატაკად – თუ ერთ დოლარზე ნაკლები აქვს, მაშინ საქართველოში ყველა შინამეურნეობა საშუალო შემოსავლების მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით სიღარიბეშია, ხოლო საარსებო მინიმუმით სიღატაკის ზღვარზე.

განვიხილოთ საარსებო მინიმუმის ცვლილებები წლების მანძილზე (დიაგრამა 2). 1997 წლიდან 2003 წლამდე საარსებო მინიმუმი იზრდება და მაქსიმალურ მნიშვნელობას 2003 წელს აღწევს – 130,7 ლარი. მომდევნო წელს საარსებო მინიმუმი 1,6-ჯერ შემცირდა, რაც გამოწვეული იყო სასურსათო კალათაში შემაგალი საკვები პროდუქტების ენერგეტიკული ღირებულების შემცირებით, ხოლო სასურსათო კალათის ფულადი ღირებულების შემცირებამ განაპირობა შრომისუნარიანი ასაკის მამაკაცის საარსებო მინიმუმის ღირებულების შემცირება.

შრომისუნარიანი ასაკის (15-დან 65 წლამდე) მამაკაცის საარსებო მინიმუმი⁴⁰ (ლარი)

მომდევნო წლიდან საარსებო მინიმუმი კვლავ განაგრძობს მატებას და 2010 წლისათვის უთანაბრდება 7 წლის წინანდელ მაჩვენებელს. 2009 წელს საარსებო მინიმუმმა შეადგინა 128,8 ლარი, რაც დაახლოებით 2003 წლის ნომინალური მაჩვენებლის ტოლია, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ, რომ მოსახლეობის მყიდველობითუნარიანობა 2009 წელს 2000 წელთან შედარებით შემცირდა 43%-ით (1/1.746), ხოლო 2003 წელს 2000 წელთან შედარებით მყიდველობითუნარიანობა⁴¹ შემცირებული იყო მხოლოდ 14%-ით (1/1.166), ადვილი მისახვედრია, რომ 2003 წლის საარსებო მინიმუმის რეალური ღირებულება მეტია 2009 წლის

³⁹ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი – 2010 წელი, გვ.230.

⁴⁰ საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი – 1999 წელი, გვ.73; 2000 წელი, გვ.80; 2002 წელი, გვ. 80; 2004 წელი, გვ.85; 2007 წელი, გვ.69; 2010 წელი, გვ.51.

⁴¹ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი, 2010 წელი, გვ. 230.

ანალოგიურ მანქანებზე. აქედან გამომდინარე, ძნელია ამტკიცო, რომ ამ პერიოდში საარსებო მინიმუმის ზრდა დადებითი მოვლენაა და ის რეალურად ასახავს სიღარიბის ზღვარს.

ტენდენცია არსებითად არ შეცვლილა არც 2010 წელს. საქართველოსა და მისი მეზობელი ქვეყნების საარსებო მინიმუმის შედარება ლარებში გვიჩვენებს, რომ საქართველო სამივე მათგანს ჩამორჩება. ოფიციალური მონაცემებით სომხეთში 2010 წელს სიღარიბის ზღვარმა შეადგინა 160 (33 517 დრამი), რუსეთში – 325 (5 688 რუბლი), ხოლო აზერბაიჯანში – 217 ლარი (98,7 მანათი).

სტატიაში განხილული მონაცემების საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მოსახლეობის შემოსავლების განაწილებით, საქართველო განვითარებადი ქვეყნების ჯგუფს მიეკუთვნება, სადაც ეკონომიკა ახლა იწყებს განვითარებას, ხოლო სასურსათო ხარჯების დიდი წილი სამომხმარებლო ფულად ხარჯებში, მოსახლეობის არასახარბიელო ცხოვრების დონეზე მიუთითებს.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბევრი რამ არის დამოკიდებული პიროვნების შემოსავლებზე, რადგან სწორედ შემოსავალი განსაზღვრავს ვინ უნდა იყოს მდიდარი და ვინ ღარიბი. მართალია, ბაზრის „უხილავი ხელი“ რესურსებს ეფექტიანად ანაწილებს, მაგრამ ის ვერ იძლევა მიღებული შედეგების სამართლიანობის გარანტიას და ხშირ შემთხვევაში შედეგად ვიღებთ შემოსავლების არათანაბარ განაწილებას, რაც დაბალი ფენის წარმომადგენლებს არ აძლევს გარანტიას მიიღონ იმ მოცულობის შემოსავალი, რომელიც უზრუნველყოფს მათ საშუალო დონეზე ცხოვრების შესაძლებლობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. მაკალათია ი. – სიღარიბე საქართველოში: სტატისტიკა და რეალობა (შედარებითი ანალიზი). ჟურნ. ეკონომიკა და ბიზნესი. თბ., 2011 წ.
2. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული. თბ., 2010 წ.
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს სოფლის მეურნეობა. თბ., 2010 წ.
4. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტი, საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული. თბ., 2009 წ.
5. სასურსათო უზრუნველყოფის მდგომარეობა, სტატისტიკური
2. ბიულეტენი. თბ., 2010 წ.
6. გაბიძაშვილი ბ. – სიღარიბის პორტრეტი საქართველოში, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2006 წ.
7. <http://geostat.ge>
8. http://www.azstat.org/In_20/IN_20.shtml
9. <http://gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat/rosstatsite.eng/>
10. <http://www.armstat.am/en/?nid=53&id=289>

Irakli Makalatia
Doctorant of TSU

TOPICAL PROBLEMS OF THE INCOME AND EXPENDITURE STATISTICS IN GEORGIA

Summary

In the article „Topical problems of the income and expenditure statistics in Georgia” is considered the income and expenditure reflecting statistical indicators in Georgia.

There are calculated the average monthly incomes per capita by the types, as for the whole country as by urban and rural areas and performed the statistical analysis of the indicators.

There are calculated specific gravity of food expenditures purchase in the cash expenditure on consumption and household food purchasing expenditures.

There have been displayed the changes of the minimum wage by years. Compared living wage of the average consumer to the households income per capita of population estimates and have made appropriate conclusions.

Conducted research in the article, revealed the modern image of the incomes and expenses situations and have made appropriate conclusions.

ინოვაციური ღონისძიება

საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია

2011 წლის 21-22 ოქტომბერს ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტში ჩატარდა ინსტიტუტის დაარსების დღისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე: "ეკონომიკის აქტუალური პრობლემები გლობალიზაციის პირობებში".

კონფერენცია გახსნა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორმა,

ემდ, პროფ. რამაზ აბესაძემ.

კონფერენციას მიესალმა თსუ მეცნიერების განვითარების დეპარტამენტის ხელმძღვანელი გიორგი დგვიანიძე.

კონფერენციას ესწრებოდა თსუ მეცნიერების განვითარების დეპარტამენტის ხელმძღვანელის მოადგილე თეა წითლანაძე და სხვა უმაღლესი დაწესებულებების წარმომადგენლები.

კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობა მიიღეს ჩვენი ქვეყნისა და საზღვარგარეთის მრავალმა მეცნიერმა.

საზღვარგარეთიდან კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ, კონფერენციას მიესალმნენ და სამეცნიერო მოხსენებით გამოვიდნენ: რუსლან გრინბერგი - რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, ემდ, პროფ., დიმიტრი სოროკინი - რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორის პირველი მოადგილე, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, ემდ, პროფ.; სლავომირ პარტიცკი - ლუბლინის იოანე პავლე მეორის კათოლიკური უნივერსიტეტის პროფესორი (პოლონეთი); ლარისა ბელინსკაია - ვილნიუსის უნივერსიტეტის პროფესორი (ლიტვა); გინდრა კანაუსკიენე - ვილნიუსის უნივერსიტეტის პროფესორი (ლიტვა); გიორგი სიგუა უკრაინის საკრედიტო-საბანკო კავშირის მრჩეველი.

კონფერენციაში მონაწილეობას დებულობდნენ ასევე ბულგარეთიდან, ჩეხეთიდან, ყაზახეთიდან და სხვა.

პლენარულ სხდომაზე სამეცნიერო მოხსენებით გამოვიდნენ ასევე: გიორგი ბერულავა - ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, ემდ, პროფ.; ალფრედ კურატაშვილი - ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, ემდ, პროფ.; ნოდარ ხადური - თსუ სრული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი; ვახტანგ ბურდული - ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, ემდ, პროფესორი.

კონფერენციის მუშაობა წარიმართა ასევე შემდეგ სამეცნიერო სექციებში: ეკონომიკური თეორიის (ხელმძღვანელები: ემდ, პროფ. ა. კურატაშვილი და ემდ, პროფ. მ. კვარაცხელია); მაკროეკონომიკის (ხელმძღვანელები: ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი ნ. არევაძე და ეკონომიკის დოქტორი, თსუ სრული პროფესორი ნ. ხადური); ფინანსების, საერთაშორისო ეკონომიკის (ხელმძღვანელები: ემკ, თსუ ასოცირებული პროფესორი ი. ნათელაური და ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი თ. ლაზარაშვილი); ბიზნესის პრობლემების (ხელმძღვანელები: ემდ, პროფ. გ. ბერულავა და ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი ე.

კაკულია) და სექტორული ეკონომიკის (ხელმძღვანელები: პროფ. თ. ჩხეიძე და ემდ. პროფ. ვახტანგ ბურდული).

კონფერენციის მუშაობის შეჯამებისას, როგორც ქართველი, ისე უცხოელი მეცნიერების მიერ გამოითქვა აზრი, რომ კონფერენცია ჩატარდა მაღალ მეცნიერულ დონეზე, მასზე წარმოჩენილ იქნა არაერთი მეცნიერული სიახლე, წინადადება და რეკომენდაცია.

კონფერენციის დღეებში ასევე გაიმართა კულტურული ღონისძიებები.

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნულ აკადემიაში

2012 წლის 10 აპრილს საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების სხდომაზე მოისმინეს თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საქმიანობის შესახებ. სხდომა გახსნა და მიყავდა საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების აკადემიკოს მდივანს აკადემიკოს **როინ მეტრეველს**. სხდომას ესწრებოდა საქართველოს მეცნიერებათა

ეროვნული აკადემიის ვიცე პრეზიდენტი აკადემიკოსი **გურამ თევზაძე**.

მოსხენება თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საქმიანობის შესახებ გააკეთა ამავე ინსტიტუტის დირექტორმა ემდ პროფესორმა **რამაზ აბესაძემ**, რომელმაც ასევე პასუხი გასცა სხდომაზე დასმულ სხვადასხვა კითხვას.

სხდომაზე სიტყვით გამოვიდნენ: საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტები **ლეო ჩიქავა** და **ვლადიმერ პაპავა**, სოფლის მეურნეობის ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი **ნოდარ ჭითანავა**, საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების ეკონომიკური კომისიის წევრი თსუ-ს სრული პროფესორი **ელგუჯა მექვაბიშვილი**.

2011 წელს ინსტიტუტის მიერ გაწეული მუშაობის შესახებ დასკვნა წარმოადგინა საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტმა **ავთანდილ სილაგაძემ**.

სხდომა შეაჯამა საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების აკადემიკოს მდივანმა, აკადემიკოსმა **როინ მეტრეველმა**, რომელმაც ინსტიტუტის მიერ გაწეულ მუშაობას მაღალი შეფასება მისცა.

ხსოვნა

88 წლის ასაკში გარდაიცვალა თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის მეცნიერ-კონსულტანტი, გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი ეკონომისტი, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **გიორგი ვლადიმერის ძე პაპავა**.

პროფესორი გიორგი პაპავა დაიბადა 1923 წელს სამტრედიის ინტელიგენტის ოჯახში. პაპავების ეკონომისტთა ოჯახურ დინასტიას სათავე დაუდო მისმა მამამ ცნობილმა მეცნიერმა, ეკონომისტ-სტატისტიკოსმა, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტმა ვლადიმერ თადეოზის ძე პაპავამ.

სკოლის დამთავრებისთანავე იგი გაიწვიეს მერე მსოფლიო ომში. მის პერიოდში მან საკუთარ თავზე გამოსცადა ტყვეობაში ყოფნისა და თვით გესტაპოს ციხის ჯურღმულების სიმწარე. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკური ფაკულტეტის წარჩინებით დაამთავრების შემდეგ იგიი წყევს ფართო და ნაყოფიერ პრაქტიკულ და სამეცნიერო საქმიანობას. წლების განმავლობაში იგი მუშაობდა ქვეყნის სამრეწველო საწარმოებში პასუხსაგებ თანამდებობებზე.

1961 წელს იგი წარმატებით იცავს საკანდიდატო დისერტაციას, ხოლო 1972 წელს სადოქტორო დისერტაციას ეკონომიკურ მეცნიერებათა ხარისხის მოსაპოვებლად, რის შემდეგაც სიცოცხლის ბოლომდე მოღვაწეობდა სამეცნიერო თანამდებობებზე. წლების განმავლობაში იყო განყოფილების გამგე სახალხო მეურნეობის ეკონომიკის, დაგეგმვისა და მართვის და საქართველოს მეცნიერებათა პაატაგუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტებში.

პროფესორი გიორგი პაპავა არის 150-მდე გამოქვეყნებული ნაშრომის ავტორი (მათ შორის, 20-ზე მეტი მონოგრაფიის) მისი მეცნიერული კვლევის სფერო მოიცავს სამრეწველო საწარმოთა ეკონომიკას, ორგანიზაციას, მართვის თეორიას და ეკონომიკური ანალიზის მეთოდოლოგიას. მან შექმნა ეკონომიკის ახალი მიმართულება, რომელიც ქმნის საწარმოთა ტექნიკურ-ეკონომიკურ მახასიათებელთა სისიტემის მარკეტინგული მართვის საფუძვლებს. მან შექმნა მეცნიერული შემეცნების სისტემური მეთოდოლოგია "პერიოდანტულ-გენეტიკური მიდგომის" სახით. მანვე შექმნა ეკონომიკურ მახასიათებელთა მულტიპლიკაციური მთლიანობითი სისტემა და ამით მიაღწია მენეჯმენტის ორგანიზებულობის გაზომვას. ამ მხრივ აღსანიშნავია მისი 2009 წელს შვედეთში გამოცემული ერთ-ერთი ბოლო მონოგრაფია – "Методология познания качеств реальный смешанной рыночной экономики и паралогизмы" რომელმაც აკადემიკოს პაატა გუგუშვილის სამეცნიერო პრემია დაიმსახურა. 1987 წელს საქართველოს განათლების სამინისტროს პრემია მიენიჭა ასევე შვილთან, პროფესორ ვლადიმერ პაპავასთან, ერთად გამოცემულ წიგნს – "სამრეწველო საწარმოთა ორგანიზაცია, დაგეგმვა და მართვა".

პროფესორი გიორგი პაპავა სამეცნიერო მოღვაწეობას უხამებდა წარმატებულ პედაგოგიურ საქმიანობას. მრავალი წლის განმავლობაში იყო თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი. სტუდენტი ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეში და ნაყოფიერი სამეცნიერო მუშაობისათვის იგი დაჯილდოებული იყო საქართველოს ღირსების ორდენით.

შესანიშნავი მეცნიერისა და პედაგოგის, საუკეთესო მოქალაქის, პიროვნებისა და კოლეგის ხსოვნა სამუდამოდ დარჩება მისი მეგობრების, მოწაფეებისა და ასლობლების გულში.

ინფორმაცია

2008 წლიდან დაარსდა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, რომელიც გამოდის პერიოდულად.

შრომების კრებულში დაიბეჭდება მეცნიერ ეკონომისტთა (მეცნიერებათა დოქტორები, აკადემიური დოქტორები) შრომები, ასევე, ბაკალავრების, მაგისტრების, დოქტორანტების და პრაქტიკოს ეკონომისტთა სათანადო მეცნიერული დონის სტატიები.

ავტორთათვის კრებულში სტატიების გამოსაქვეყნებლად მოქმედებს შემდეგი წესები:

1. კრებულში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური – TIMES NEW ROMAN).
4. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: **economics_institute@yahoo.com, nbibilashvili@rambler.ru**

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და კრებულის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

ღამატიპითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ტ.: 299-68-53.

**პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის
გამომცემლობა**

ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე
შელავათიან ფასებში

გთავაზობთ ნებისმიერ საგამომცემლო საქმიანობას:

- მასალის აკრეფა, დაკაბადონება, რედაქტირება

გამოიცემა:

- სამეცნიერო წიგნები და ნაშრომები, ენციკლოპედიები, ლექსიკონები, ცნობარები
- პერიოდული გამოცემები (სამეცნიერო შრომათა კრებული, სამეცნიერო ჟურნალები, კონფერენციის მასალები)

- ორიგინალური და ნათარგმნი მხატვრული ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, საბავშვო წიგნები, ალბომები და გზამკვლევები
- ელექტრონული დარგობრივი ჟურნალები

მისამართი: თბილისი, გერონტი ქიქოძის ქ. №14

293 22 60; 551 10 07 04.

ელ.ფოსტა: economics_institute@yahoo.com

ჟურნალ “ეკონომისტი” სტატიების წარმოდგენის წესები

1. ჟურნალში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური TIMES NEW ROMAN).
4. ჟურნალში სტატიები გამოქვეყნდება რედაქციაში მათი შემოსვლის რიგის მიხედვით. რედაქციის მიერ სტატიის წარმოდგენის თარიღად ჩაითვლება რედაქციის მიერ საბოლოო ტექსტის მიღების თარიღი.
5. სტატია, რომელიც სრულად არ პასუხობს ზემოთ მოყვანილ მოთხოვნებს, რედაქციის მიერ არ მიიღება.
6. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economics_institute@yahoo.com, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და ჟურნალის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

ღამატიანობისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:

ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ტ.: 293-34-44; 599 97 01 03.

GEL

მიმღები	მიმღები: თსუ/ანგარიში პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტისათვის
	მიმღების IBAN ანგარიშის # GE72 BR00 0001 0405 5894 42
მიმღების ბანკი	ს.ს. ბანკი „რესპუბლიკა“
	ბანკის BIC კოდი: REPLGE22

THE RULES OF HANDING IN SUBMISSION THE REPORTS TO THE JOURNAL “ECONOMIST”

1. Scientific works sent to publish should be the result of independent research. The work should guarantee copyrights and should not be published in other organs.
2. An original paper sent to editorial board must be signed by the author, and in case of coauthorship – by all authors, providing names, first names, position, degrees, titles, full address, telephone, fax and e-mail.
3. The paper should be printed by computer with 1,5 spacing, A4 format, 12 font. The articles should be send to editorial board in two printed copies together with electronic version (MS WORD, Georgian text font -AcadNusx, English text font-Times New Roman).
4. Articles are published in succession of their receiving by the editorial staff. If an article is sent back to the autor for revision the data of receiving the final text is regarded as date of submission for consideration.
5. Price of a page – 10 \$.

The paper not meeting these requirements is not taken for consideration.

The articles should be sent by e-mail to the address: **economics_institute@yahoo.com, tealazarashvili@rambler.ru**

Institute managers and editorial staff is ready for collaboration.

For additional information, please, connect to the address: Tbilisi, 14 Kikodze str., tel: 293 34 44

USD

BENEFICIARY	Beneficiary's name: TBILISI STATE UNIVERSITY
	Beneficiary's IBAN NO: GE72 BR00 0001 0405 5894 42
BENEFICIARY BANK	BANK “REPUBLIC” Tbilisi, Georgia
	Correspondent Acc. 00195464 SWIFT: REPL GE 22
INTERMEDIARY BANK	SOCIETE GENERALE, N.Y., USA
	SWIFT: SOGE US 33

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 293 34 44; 599 970103.
E-mail: economics_institute@yahoo.com

Journal “Economisti”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 293 34 44; 599 970103
E-mail: economics_institute@yahoo.com

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა
რედაქტორი **ნატო აბესაძე**

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics of TSU

Redactor **Nato abesadze**